

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1921.

Andra kammaren.

Nr 20.

Tisdagen den 8 mars.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 1 och den 2 innevarande mars.

§ 2.

Herr statsrådet *Beskow* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 122, angående fortsatt befrielse för riksbanken under viss tid från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld;

nr 123, angående ökning av riksbankens sedelutgivningsrätt;

nr 124, med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall inställa tillämpningen av 10 § andra stycket i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 och av § 9 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873;

nr 125, angående tilläggs pension åt f. d. kammarskrivaren P. S. Schylander;

nr 127, med förslag till förordning om rätt för Konungen att i visst fall åsätta särskild tullavgift;

nr 107, angående försäljning av vissa Vänersborgs hospital och asyl tillhöriga fastigheter m. m.;

nr 108, angående statsbidrag för uppförande av ett sommarhem i Ljunghusen för patienter med kirurgisk och körteltuberkulos;

nr 105, angående pension å allmänna indragningsstaten åt vissa i lantförsvarets tjänst anställda personer;

nr 106, angående ersättning till värnpliktige P. L. Pettersson i anledning av sjukdom, ådragen under militärtjänstgöring;

nr 110, angående rätt för läroverksadjunkten Karl Gustaf Harlin att för erhållande av ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; och

nr 119, med förslag till lag om tillfälliga åtgärder till förekommande av skövling av skog å fastighet i enskild ägo.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

Andra kammarens protokoll 1921. Nr 20.

§ 3.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 109, angående understöd åt vissa befattningshavare vid postverket.

§ 4.

Vidare föredrogs och överlämnades till statsutskottet Kungl. Maj:ts likaledes å bordet vilande skrivelse, nr 112, med tillkännagivande, att i statsverkspropositionen under avdelningen Utgifter för kapitalökning bebådade framställningar angående anslag för inköp för telegrafverkets räkning av fastighet i Nyköping samt angående anslag för tillgodoseende av vattenfallsstyrelsens lokalbehov icke komma att föreläggas riksdagen.

§ 5.

Härpå föredrogs var för sig och remitterades till statsutskottet de på kammarens bord liggande motionerna nr 274 av herr *Magnusson* i Skövde och nr 275 av herr *Nilsson* i Landeryd *m. fl.*

§ 6.

Härefter föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 19 och 20, bankoutskottets utlåtanden nr 11 A och 11 B, andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 3 samt andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 4.

§ 7.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 73, angående av riksdagen beslutad ändring i rikets grundlagar;

från statsutskottet:

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anvisande av medel för inköp för postverkets räkning av fastighet i Sundsvall;

från bevillningsutskottet:

nr 74, i anledning av väckt motion avseende skyndsammare behandling av vissa taxeringsmål; samt

från första lagutskottet:

nr 75, i anledning av väckt motion med förslag till ändrad lydelse av 24 § i lagen om ekonomiska föreningar;

nr 76 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphävande av patronatsrätt m. m.;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om avskrivning av patronatsrätt åtföljande kronotonde;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om val av borgmästare i stad med magistrat samt av rådmän och magistratssekreterare i Stockholm; och

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 28 § och 9 kap. 5 § strafflagen.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående ny definitiv lönereglering för befattningshavare vid statsdepartement och centrala ämbetsverk i vad angår jordbruksdepartementet och under samma departement lydande centrala ämbetsverk jämte i ämnet väckta motioner;

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av den till kyrkoherdeboställena i Ovansjö, Järbo och Högbo församlingar hörande lägenheten Stormuren i Ovansjö socken; och

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från det åt klockaren i Sätters stads- och landsförsamlingar upplåtna boställe.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Bärg* under den 9 mars och

» *Leffler* under 4 dagar fr. o. m. den 12 mars.

Kammarrens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.16 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 9 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bankoutskottet propositionerna:

nr 122, angående fortsatt befrielse för riksbanken under viss tid från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld;

nr 123, angående ökning av riksbankens sedelutgivningsrätt;

nr 124, med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall inställa tillämpningen av 10 § andra stycket i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 och av § 9 i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873; och

nr 125, angående tilläggs pension åt f. d. kammarskrivaren P. S. Schylander;

till bevillningsutskottet propositionen, nr 127, med förslag till förordning om rätt för Konungen att i visst fall åsätta särskild tullavgift;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 107, angående försäljning av vissa Vänersborgs hospital och asyl tillhöriga fastigheter m. m.;

till statsutskottet propositionen, nr 108, angående statsbidrag för uppförande av ett sommarhem i Ljunghusen för patienter med kirurgisk och körteltuberkulos;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 105, angående pension å allmänna indragningsstaten åt vissa i lantförsvarets tjänst anställda personer; och

nr 106, angående ersättning till värnpliktige P. L. Pettersson i anledning av sjukdom, ådragen under militärtjänstgöring;

till statsutskottet propositionen, nr 110, angående rätt för läroverksadjunkten Karl Gustaf Harlin att för erhållande av ålderstilllägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; samt

till jordbruksutskottet propositionen, nr 119, med förslag till lag om tillfälliga åtgärder till förekommande av skövling av skog å fastighet i enskild ägo.

§ 2.

Jordbruksutskottets nu föredragna utlåtanden nr 21—23 bordlades åter.

§ 3.

Vidare föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 19, i anledning av väckt motion om ändring i bestämmelserna angående opinionsnämnden; och blev utskottets i detta utlåtande gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 4.

Till avgörande förelåg nu konstitutionsutskottets utlåtande, nr 20, i anledning av väckt motion om införande i vallagen av bestämmelser angående åsättande genom stämpling av viss beteckning å de av män och viss annan beteckning å de av kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 2, hade herr *Engberg* föreslagit, att riksdagen måtte besluta att i vallagen införa sådana bestämmelser, att vid valförrättningar manliga valkuvert skulle stämplas med M, kvinnliga med K och att vid sammanräkningen motsvarande beteckning skulle åsättas inneliggande valsedel, samt att konstitutionsutskottet måtte utforma de nödiga bestämmelserna.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Larsson* i Västerås, *Klefbeck*, *Thulin*, *Norling* och *Hansson* i Gårda;

av herr *Lyberg*, som ansett, att utskottets motivering bort hava annan i reservationen angiven lydelse; samt

av herr *Hallén*, som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen ville uttala sig för möjliggörandet vid valförrättningar till riksdagen av bestämmelser angående användning av olika valurnor för manliga och kvinnliga väljare.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, anförde:

Herr *Larsson* i Västerås: Herr talman, mina herrar! Då jag vid detta utlåtande har avgivit en s. k. blank reservation, anser jag mig böra med några ord angiva min ställning till den föreliggande frågan.

Inom utskottet har förslaget behandlats ganska ingående, och för min del har jag ansett, att utskottet hade bort vidtaga åtgärder för att tillmötesgå det syfte, som motionären här vill vinna,

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

nämligen att ordna valen så, att man skulle kunna få kännedom om, hur de olika könen fördelat sig på partierna. Emellertid har utskottsmajoriteten för sin del icke velat vara med om någonting sådant och har som ett av huvudskälen mot förslaget anfört, att det skulle kunna medföra ingrepp i valhemligheten. Ja, mina herrar, jag tror nu, att utskottet har bra litet fog för denna erinran mot förslaget. Ty med samma rätt, som man här säger att ett dylikt tillvägagångssätt, som motionären förordar, skulle utgöra ett ingrepp i valhemligheten, med samma rätt kan man också säga, att den statistik, som nu föres beträffande männen, också utgör ett ingrepp i valhemligheten.» Det blir enligt min uppfattning lika mycket eller lika litet ingrepp i valhemligheten, om man tillmötesgår motionärens hemställan, som det är för närvarande. Utskottet säger beträffande detta: »Särskilt i smärre distrikt skulle en uppdelning av röstsedlarna efter de röstades kön utan tvivel kunna möjliggöra ett betydande intrång i valhemligheten.» Ja, det är klart, att för närvarande i de mindre valdistrikten kan man ju möjligen i någon mån avgöra, hur den ena eller den andra har röstat. Det kan man göra nu, och det kan man naturligtvis också göra sedan, men, jag upprepar det, varken i större eller mindre omfattning. Det skälet anser jag sålunda för min del icke ha något vidare värde, då det gäller att avvisa den föreliggande motionen och det däri angivna syftet.

Däremot kan man gärna medgiva, att utskottet har större fog för sin erinran, då det säger: »Härtill kommer, att ett genomförande av de av motionären föreslagna eller av liknande åtgärder skulle leda till stora praktiska olägenheter; särskilt synes den föreslagna stämplingen av valkuverten ägnad att i hög grad komplicera den redan nu i många fall besvärliga röstsammanräkningsproceduren.» Ja, för min del vill jag icke gärna gå med på att det skulle bli så stora praktiska olägenheter, men en del praktiska olägenheter för det naturligtvis med sig, om man nämligen skulle tillämpa det tillvägagångssätt, som motionären förordar, eller stämpling av valkuverten. Men nu har jag och de övriga inom utskottet, som ha velat gå motionären till mötes här, framfört ett annat sätt, varpå man skulle kunna nå samma resultat och samma tillförlitlighet. Vi ha nämligen ansett, att, i stället för att företaga stämpling av valkuverten, skulle man kunna vid valförrättning begagna sig av två valurnor, d. v. s. en för männen och en för kvinnorna. På det sättet skulle man på ett enkelt sätt kunna skilja på valsedlarna, och de praktiska olägenheterna skulle bli tämligen minimala. Besväret med detta inskränker sig till att man vid insändandet av valsedlarna får göra två omslag, d. v. s. ett omslag för kvinnorösterna och ett annat för de manliga rösterna; och vidare att vid sammanräkningen, intill dess att partiernas röstetal blivit uppdelade, man får hålla isär de kvinnliga och de manliga röstsedlarna. Därtill inskränker sig hela den praktiska olägenheten, och för min del kan jag icke se, att det bör vara någonting, som bör avskräcka från att här söka fullfölja den ganska goda valstatistiken, som vi för närvarande ha, fullfölja den på sätt, som motionären har tänkt sig.

Vidare kommer ju utskottet och säger det, att »en uppdelning av rösterna efter kön icke synes vara av större intresse än andra tänkbara uppdelningar — efter ålder, yrke o. s. v.». Ja, jag undrar, hur det förhåller sig med den saken, jag undrar, om vi icke litet var skulle anse det vara av ganska stort intresse att se, hur de nya valjarna komma att fördela sig i partipolitiskt hänseende, och jag undrar för min del också, om icke kvinnorna själva skulle anse det vara av synnerligt stort intresse att se, hur deras systrar ute i kring i landets olika delar ställa sig till de olika partigrupperingarna. För övrigt kan man ju säga mot det av utskottet till sist framförda skälet, att något praktiskt behov icke har blivit påvisat, att det praktiska behovet här torde vara lika stort och större än i en del andra fall, som vi redan ha i vår statistik.

Nu ligger emellertid saken så, att jag för min del ansett, att en skrivelse till Kungl. Maj:t i den här saken vore mindre lämplig, och då utskottets majoritet för sin del icke velat gå med på att vidtaga åtgärder för att förverkliga det syfte, som motionären avser, så har jag, herr talman, för närvarande intet yrkande att ställa.

Herr Leander: Herr talman! Då jag begärde ordet, var det för att bemöta utskottets ärade ordförande, men då han icke gjort något yrkande, avstår jag därifrån för att i stället vända mig mot herr Engberg, som är antecknad efter mig — jag vet nämligen vad han kommer att yrka.

Det är icke många dagar sedan vi hörde en person, som är hemma på området, nämligen landshövding Falk, skildra det besvärliga arbete, som påvilar länsstyrelserna i och för röstsammansräkning vid de olika val, som förekomma. Skulle härtill komma, att de behöfve stämpla varje valsedel i enlighet med herr Engbergs yrkande i motionen, så bleve det ännu värre. Nu vet jag, att han kommer att frånträda detta yrkande och begära en skrivelse i ämnet, men en uppdelning i män och kvinnor skall i alla fall äga rum, enligt vad han föreslår. Om man går den av herr Hallén angivna vägen och använder två valurnor, kommer även det att inveckla den redan förut tillräckligt invecklade valproceduren. Det kan äga rum misstag och förväxlingar, som kunna leda till valbråk och överklagande av val o. s. v.

Emellertid är det nu en statistik, som man vill få fram. Ja, statistiken i all ära, men jag undrar, om icke detta land kan ha nog av statistik redan. I stället för att öka ut den behöva vi befria oss från en hel mängd av den statistik vi ha. Jag skall nu visserligen medge, att det kunde ha sitt intresse att få veta, hur kvinnorna komma att rösta, men det kan, som utskottet anför, ha lika stort intresse att få veta, hur de olika åldrarna rösta, exempelvis de som äro under 30 år, mellan 30 och 40 o. s. v., och likaså kan det vara intressant att få veta, hur personer inom de olika yrkena rösta, eller åt vilket håll de huvudsakligen gå vid valen.

Nu är det många, som förmena, att högerpartiet, som sått minst på den kvinnliga rösträttens fält, kommer att skörda mest där.

Ang. särskiljande av de utar män och kvinnor utlämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

Ang. särskil-
jande av de
utav män och
kvinnor av-
lämnade val-
kuvert och val-
sedlar.
(Forts.)

Det är icke gott att veta, hur det blir med den saken, men det kommer valresultatet att visa. Om man också inte får veta det på siffran, kan man ändå komma underfund med, åt vilket håll kvinnorna gå. Skall det emellertid vara någon praktisk påföljd med den statistik, som man vill ha fram, så skall naturligtvis det parti, som huvudsakligen äger kvinnornas ynnest, söka bearbeta dem eller vågar jag säga tjusa dem för att behålla deras ynnest i fortsättningen, och de partier, som icke röna lika stor anslutning från kvinnornas sida, skola börja ivrigare fria till dem för att vinna deras bevägenhet, och så blir det en agitation rörande kvinnorna, som icke kan vara hälsosam för vare sig dem själva eller det allmänna. Kvinnorna ha nog många friare ändå, utan att man behöver vidtaga särskilda åtgärder för att uppmuntra slagsmålet om dem.

Nu säger också utskottet, att en uppdelning av männen och kvinnorna på det sätt, som föreslagits, skulle kunna »betyda det första steget på en väg, vars konsekvenser icke kunna överblickas», och det tror jag också är riktigt. Det kanske skulle visa sig nödvändigt att anordna särskilda valurnor, exempelvis för husbönder och för tjänare, för arbetsgivare och för arbetare. Det skulle kanske också bli nödvändigt att bestämma särskilda valdagar för män och kvinnor, för att ingen förväxling måtte äga rum. För övrigt kan det måhända också vara första steget till en gradering av männens och kvinnornas röster. Men när vi arbetat för den kvinnliga rösträtten, ha vi aldrig tänkt ställa kvinnorna i en särskild klass eller tillmäta deras röster ett mindre värde än männens. Det vore ett underligt utslag av demokrati och en egendomlig tillämpning av den vackra broderskaps- och jämlikhetsprincipen att göra någonting sådant. Nej, här är icke fråga om män eller kvinnor utan här är fråga om medborgarrätt, och på grund därav böra män och kvinnor få lägga sina röster i samma urna, ty ingen torde kunna anse det vara farligt att här sammankoppla dem, då det icke kan medföra någon förökelse av rösterna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Engberg: Herr talman, mina herrar! När jag lyssnade till herr Leander, kunde jag knappast undertrycka den reflexionen, att han uti den föreliggande lilla oskyldiga motionen vädrade ett attentat från min sida, vilket skulle gå ut över detta samhälles moral och allmänna säkerhet. Så allvarligt är sannerligen icke attentatet menat, och det är överhuvud taget icke något attentat alls, som här föreligger.

Jag måste säga, när jag läste utskottets utlåtande i ärendet, att jag blev något överraskad av det lättvindiga sätt, varpå utskottet hade avfärdat denna fråga. Det förvånade mig också, när jag något lade märke till den partigruppering, som ägt rum inom utskottet, att finna, att det parti, som här inom riksdagen mest energiskt hade bekämpat den kvinnliga rösträtten och som till ytterlighet ställt sig på den ståndpunkten, att man icke skulle tillerkänna kvinnan samma medborgarrätt som mannen, det partiet har nu med

ens slutit upp på den humanistiska linjen, som representerades av den föregående talaren.

Jag vill säga den föregående ärade talaren, att någon som helst syftning till en gradering i värdet av männens och kvinnornas röster kan ju icke spåras bakom min motion, ty i så fall vore det ju obegripligt, varför ett åsättande på de kvinnliga valkuverten med ett K skulle innebära en degradering, när det icke blir motsvarande degradering, då man åsätter de manliga kuverten ett M. Nu vill jag tillägga beträffande den tekniska utformningen av min motion, att den var menad endast såsom ett uppslag bland flera andra tänkbara möjliga; och jag hade förväntat, att man inom utskottet skulle försöka utforma någon framkomlig väg, som tillgodosåge samma syfte. Jag medger gärna, att den av mig föreslagna proceduren kan innebära åtskilliga vanskligheter med hänsyn till de dubbla stämplingarna, ehuru jag tror, att man från utskottsmajoritetens sida betydligt överdrivit de svårigheter, som här kunna föreligga.

Frågan är nu emellertid: vad är för anledning, vad är för behov att väcka en dylik motion? Konstitutionsutskottets majoritet har uti sitt utlåtande kategoriskt förnekat, att något dylikt behov föreligger. Jag vågar för min del vara av den rakt motsatta uppfattningen och vågar göra gällande, att med ett ikraftträdande av de nya rösträttsbestämmelserna samt i och med den situation, som skapas, då den förut utestängda halvan av nationen, kvinnovärlden, kommer med för att göra sitt politiska inflytande gällande, måste det ovillkorligen ligga i alla politiskt intresserade medborgares intresse att se, hur denna nya politiska demokrati statistiskt verkar, och se, vilken procentuell andel de olika partigrupperingarna, de olika politiska riktningarna ha inom denna nytillkomna valmanskår; ty det må man säga, att det vore ganska tråkigt att efter valet, när kvinnorna skola deltaga, vara hänvisad uteslutande till lösa gissningar med avseende på verkningarna av kvinnans rösträtt. Vi ha alla, såväl inom högerpartiet som inom de liberala och socialdemokratiska partierna, stått nyfikna och spörjande inför frågan: hur kommer de svenska kvinnornas framsläppande till valurnorna att verka i politiskt avseende? Hur kommer kvinnovärlden att fördela sig? Är det männe att vänta sig, att kvinnorna ha en annan politisk orientering, som man kan utläsa ur valstatistiken än männen ha? Alla dessa frågor kunna vi icke få besvarade med nuvarande anordningar, vi kunna icke komma längre än att fastställa med ledning av vallängderna, att så och så många män och så och så många kvinnor deltagit i ett val; däremot komma vi aldrig att få svar på frågan: hur ha kvinnorna och männen fördelat sig på respektive partier?

Jag måste säga, att det är ändå att dra ut konsekvenserna uti det rosenrasande, som konstitutionsutskottets majoritet här gjort, när man säger, att lika väl kan det ha sitt intresse att företa en uppdelning efter yrke, ålder o. s. v. Vad yrket beträffar skulle jag vilja säga min högt ärade vän Leander, att en människa väljer nog sitt yrke men knappast sitt kön. Jag tror således, att det här

Ang. särskiljande av de utaf män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.
(Forts.)

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkvävert och valsedlar. föreligger så pass betydande olikhet, att man icke bör sammanblanda dessa bägge saker.

Vad vidare konstitutionsutskottets anmärkning beträffar, att valhemligheten skulle trädas för nära, så har ju redan herr Larsson påpekat, att i nu gällande anordningar ligger minst lika stor kränkning av valhemligheten, när det gäller att ta hänsyn till männens röstning, som om man skulle taga hänsyn till båda parternas. Det är därför min övertygelse, att det skulle till belysande av den politiska demokratiens faktiska inverkan i vårt land vara av utomordentligt stor betydelse för alla dem, som ha intresse av hithörande spörsmål, att nu äntligen få se i statistiken, i exakta siffror, hur denna rösträttsreform verkar, när den trätt ut i livet i sin fulla omfattning. Det var syftet med min motion, och något annat har icke förelegat; och icke tror jag, att det kan vara riktigt, som herr Leander säger, att man inom den svenska kvinnovärlden skulle känna det som något slags kränkning av sin självständighet och politiska medborgarställning, att man finge sina röster räknade särskilt, när männen få sina räknade särskilt. Någon grund för ett dylikt antagande föreligger säkerligen icke.

Under sådana omständigheter måste jag, herr talman, säga mig, att jag är ingalunda tillfredsställd med det resultat, vartill konstitutionsutskottet i sitt utlåtande kommit. Å andra sidan är jag icke heller till freds med någon av de reservationer, som här fogats till utskottsutlåtandet — de blanka reservationerna ge ju inga hållpunkter. Vidare är den av herr Hallén avgivna reservationen utav alltför platonisk beskaffenhet för att ge något riktigt fast att hålla sig till.

Jag skall därför, herr talman, be att få framställa ett yrkande, som också framställts i första kammaren i likalydande form, det yrkandet nämligen: att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och på vad sätt anordningar kunna vidtagas vid valförrättningar, som avse politiska val, varigenom en statistisk uppdelning av kvinnoröster och mansröster på olika partibeteckningar kan åstadkommas.

Herr Hallén: Innan jag ber att med några ord få beröra den föreliggande motionen, skulle jag med herr talmannens benägna överseende vilja begagna tillfället att ge uttryck åt en uppfattning, som icke blott jag personligen hyser utan som delas av vida kretsar i denna kammare, och det är att, då förevarande motion närmast framkommit med tanke på de till hösten förestående valen, vilka, som alla veta, ingå i den inbördes uppgörelse, som blev träffad, varvid man lade stor vikt vid upplösningen av representationen, det må sägas ifrån, att hade vi anat, att det allmänna läget skulle bli sådant, som det blivit, och att valtröttheten skulle taga sig sådana katastrofala former, som blivit fallet, och varpå de kommande dagarna torde ge ytterligare belägg, tror jag knappast, att något parti hade varit angeläget att få ett nytt utslag av den allmänna opinionen. Ty vad mening är det att vädja till den allmänna opinionen,

«lärest den icke ger sig tillkänna? Om det blir så, att var tredje valman ger sin röst tillkänna, får man helt säkert en alldeles oviss och måhända fullständigt felaktig uppfattning om, hur denna allmänna opinion reagerar. Jag vill ha begagnat tillfället att giva uttryck åt denna uppfattning, för vilken icke blott jag gör mig till målsman utan som jag vet delas av vida kretsar inom kammaren. Om den frågan i annat sammanhang kan komma upp, ligger i framtiden.

Emellertid, då motionen föreligger, kan jag korteligen instämma i vad såväl herr Engberg som herr Larsson erinrat om i sin polemik mot utskottets korta resonemang. Talet om intrång på valhemligheten har blivit reducerat till sitt rätta värde. Vi veta, att ute i de små kommunerna icke existerar någon valhemlighet. Man vet till punkt och pricka, hur varje person röstar, och den omständigheten, att man får veta, att i en medelstor kommun avgåvos så och så många kvinnliga röster på högermän, liberaler och socialdemokrater, blir icke någon överraskning eller ett medel att avslöja dessa kvinnor. Om man får veta, att i en kommun 30 kvinnor rösta med socialdemokraterna och 5 med vänstersocialisterna, kommer denna underrättelse icke som en blixt från en klar himmel, utan hela bygden visste förut, att de där kvinnorna voro bolsjeviker eller vänstersocialister, och det medför icke, att de bli trakasserade eller att deras valhemlighet blir röjd. Och i de stora kommunerna kan en sådan uppdelning, som här blivit ifrågasatt, ingalunda ha med valhemlighetens försvagande att skaffa.

Likaledes har till fullo blivit bevisat, att det icke finns fog för talet om att ett särskiljande av röstsedlarna efter kön skulle verka försvärande på hela valproceduren. Jag har i en reservation tillåtit mig föreslå en den enklaste och billigaste anordning, och det är användande av dubbla valurnor. Det kostar ingenting, ty i regel hålla sig icke kommunerna med urnor av bleck eller dylikt, utan de nöja sig med en korg eller någon annan sak som kan förseglas. Det blir då en ytterst enkel historia att slå in respektive röstsedlar i var sitt konvolut, när de skickas till länsstyrelsen. Att det skulle bli ökat krångel vid röstsammanräkningen, kan man näppeligen påstå.

Nu har herr Leander erinrat, att vi gudi klagat ha så mycket statistik förut, att man icke bör lägga sten på börda. Där instämma vi allesammans, det finns en mängd statistik, vars syften äro hemlighetsfulla och mystiska, och att mycket i den vägen skulle kunna avskaffas är tydligt, men frågan är, om icke en statistik, där det gäller att uttröna den allmänna folkopinionen, är något annat än en lyxåtgärd.

Utskottet försöker vara en smula kvickt, då det antyder, att man kan driva kravet på uppdelning av de röstande in absurdum genom att infordra uppgifter om, hur olika åldrar och yrken rösta. Herr Leander såg i sin fantasi bilden av husfäder gående till en valurna och tjänare till en annan och kanske rent av husbönder av olika åldrar till olika valurnor. Den sortens humor är icke av överväldigande natur. Det vittnar förresten om en felaktig uppfattning av själva syftet i motionen, ifall man tror, att det är av intresse

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

Ang. särskil-
jande av de
utav män och
kvinnor av-
lämnade val-
kuvert och val-
sedlar.

(Forts.)

att bena upp valmännen ur alla möjliga synpunkter ifråga om åldrar, yrken o. s. v. Om man får veta, huruvida rikets tunnbindare i åldern 30—35 år rösta liberalt eller, när de en gång nå högre ålder, rösta med de samhällsbevarande, har det icke något intresse, ty det ger icke några riktlinjer för hur den allmänna opinionen bildas.

När man inriktar den statistiska undersökningen på en uppdelning efter kön, sker det icke därför, att det möjligen kan ha intresse att se, hur kvinnorna rösta, det är icke för att stilla nyfikenheten, utan därför att man icke kan neka till, att det finns en väsensskillnad mellan dessa olika medborgargrupper, män och kvinnor, och att det fördenskull är av allra största intresse i ett demokratiskt samhälle att verkligen se, hur en folkopinion exempelvis i en särskild situation har konstituerat sig. Inför en speciell lagstiftning, som trätt i kraft eller förhållas, eller inför vissa företeelser inom samhället, som inträffat, vill man se, hur den allmänna opinionen reagerar. Om det gäller kvinnofrågor eller sådana problem, som gripa in i hemlivet, då är det klart, att man riskerar att liksom ha en bindel för ögonen, ifall man icke kan tydligt se, hur medborgargrupper, vilka dock äro så väsensskilda som män och kvinnor, reagera inför dessa företeelser. Jag menar, att man särskilt med hänsyn till den så kallade folkviljan bör ha ett så känsligt instrument som möjligt för att kunna avläsa det sätt, varpå den uppstår och i olika läger reagerar inför den ena eller andra företeelsen. Detta är sålunda icke liksom en lyxåtgärd, ett nyfikenhetsintresse att få veta hur många kvinnor rösta liberalt eller rösta med riksförbundet. Man avser icke närmast att få veta, hur de politiskt inställa sig till hösten eller när det kan bli, utan att över huvud taget i olika situationer få en tillförlitlig uppfattning om, hur de olika medborgargrupperna reagera inför olika företeelser. Och att man då vill göra denna skillnad mellan könen har sin grund däri, att kvinnan både som maka och moder intar en sådan särställning i samhället, att denna fråga blir av helt annat intresse än och icke alls kan jämföras med frågan om, hur vissa yrken och åldrar komma att ställa sig.

Jag har i min vagt formulerade reservation försökt antyda, att det icke är fråga om att få denna sak inryckt i vallagen en gång för alla, så att man i alla situationer får denna uppdelning, utan att det kan tänkas, att riksdagen genom ett uttalande gäve Kungl Maj:t befogenhet att på administrativ väg vid vissa tillfällen ålägga myndigheterna att genomföra denna skillnad vid röstsammanräkning.

Nu kan jag emellertid mycket väl förena mig mer herr Engberg i det yrkande, han nyss framställt, och jag tror, att man har rätt att läsa ut detta så, att det ingalunda innebär en fullmakt åt Kungl Maj:t att utan vidare utfärda bestämmelser i ämnet utan att riksdagen vill ha sitt ord med i laget. Det är även så lagt, att därav icke följer, att vallagen behöver ändras en gång för alla, utan att man har i reserv möjligheten att vid förekommande behov få en särskild skillnad till stånd.

Jag slutar med att säga, att om man vill ha ett känsligt instrument för att avlyssna och bilda sig en föreställning om det sätt, varpå

olika befolkningsskikt reagera införa olika företeelser. är det av största intresse att beträda den väg motionären utpekade, och jag ber därför att få yrka bifall till det av honom framställda förslaget.

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

Herr Starbäck: Herr talman! Man är skyldig att tro på de försäkringar, som här givits, att bakom motionen icke ligger någon annan tanke än den, som så väl utvecklats av de båda sista ärade talarna. Dock kan jag icke undertrycka en liten irriterande misstanke, att det skarpa understrykandet av, att så är förhållandet, dock tyder på, att de ändå icke själva äro riktigt säkra på sin sak. utan att ett sådant tillvägagångssätt, som av dem här rekommenderas, likväl kommer att medföra ett visst tryck, som i någon mån — jag kan omöjligen värja mig för den misstanken — kommer att tänga valhemligheten.

Jag har, såsom herrarna erinra sig, alltid varit anhängare av kvinnans rösträtt, och det är också därför, som jag begärde ordet. då herr Engberg uttryckte någon misstro till det parti, jag har äran tillhöra, och förvånade sig över, att liberalerna hade slutit sig till detta. När nu kvinnorna fått politisk rösträtt, så förefaller det mig, som om kravet att vid val tillfällen bli skilda från männen egentligen borde komma från kvinnorna själva; det borde vara en rätt naturlig sak, om man väntade till dess, att kvinnorna i detta fall finge säga sin egen mening. För mig är det icke riktigt tilltalande, att vi nu, innan kvinnorna få använda sin rösträtt, skulle bestämma, att de skola gå fram särskilt och männen särskilt. Det är väl ändå icke så förfärligt brådskanie, att vi nödvändigt måste studera, hur den av den siste ärade talaren framhållna väsensskillnaden mellan de båda könen skall ge utslag just i höst. Vi kunna för allt i världen lugna oss någon tid, innan detta krav — och det förefaller just litet besynnerligt, därför att det kommer så brådstörtat — blir tillfredsställt.

Det har fällt här ett par repliker, som jag icke kan lämna oanmärkta. Herr Engberg, eller möjligen var det herr Hallén eller båda, tyckte att det var litet underligt med den humor, som gav sig uttryck i herr Leanders anförande; och det sades till honom, att man väljer sitt yrke, men man väljer icke sitt kön. Jag undrar, herr Engberg, om man väljer sin ålder? Ätminstone förefaller det mig, som om den komme alldeles av sig själv, vad man än gör för ansträngningar att undgå densamma. Nog måste man medge, att om det ligger intresse uti att se, hur väsensskillnaden mellan könen verkar vid val tillfällen, så är det också av intresse att se, hur skillnaden i ålder verkar vid val tillfällen.

Herr Hallén var inne på det fenomen, som gör sig gällande vid val tillfällen i vårt land, den s. k. valröttheten. Ja, det är naturligtvis ett fenomen, som är värt allt vårt intresse och som vi måste beklaga. Jag får verkligen säga, att med hänsyn till detta är intresset att analysera de skolkande, de icke deltagande valmännens fördelning till ålder lika stort som att konstatera vid blivande val tillfällen, hur kvinnornas och männens röster fördela sig.

*Ang. särskil-
jande av de
utav män och
kvinnor av-
lämnade val-
kuvert och val-
sedlar.*

(Forts.)

Skola vi nu verkligen för denna saks skull skriva till Kungl. Maj:t. Här har redan framträtt en ganska bestämd reaktion emot alla skrivelser till Kungl. Maj:t, som icke äro grundade på ett behov, vilket manifesterat sig på ett verkligt sätt. Detta behov, som här somliga påstå skall förefinnas, det är dock icke manifesterat, åtminstone har man icke märkt, att kvinnorna något särdeles strukit under, att de vilja ha det så; och då förefaller det, som om vi skulle kunna lugna oss med den här skrivelsen till Kungl. Maj:t. På grund av vad jag här anfört, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Persson i Tofta: Då jag är medansvarig för innehållet i utskottets utlåtande har jag velat säga några ord till försvar för detsamma, fast jag kunde kanske avstått därifrån efter det sista anförandet.

Jag ber att få vädja till de många i kammaren, som ha intim kännedom om valförrättningar ute på landsbygden och även till dem som haft med sammanräkningarna att göra, om det förefinnes anledning att begära ytterligare invecklade saker som påbröd till vad man har att utföra därvidlag. Jag tror, att det bör räcka, om icke alldeles särskilt starkt behov gör sig gällande, och något sådant har, såvitt jag kan se, icke visats i detta fall. Hur många kvinnor som deltaga i valen, vet man redan nu. Det framgår av röstlängden. Men vi veta icke, hur de fördela sig på de olika partierna, och det är detta motionären och reservanterna äntligen vilja ha reda på.

När det i utskottets betänkande säges, att man icke kan veta, var det slutar, om man går med på det här kravet, och att det kan begäras uppgift på, hur olika åldersklasser rösta o. s. v., sökte herr Engberg gendriva det med att säga, att man väljer yrke men icke kön, men, som herr Starbäck påpekat, är det endast i begränsad utsträckning man väljer yrke, och ifråga om åldern har man icke något val.

Herr Hallén betonade, att det här icke gällde att stilla obefogad nyfikenhet, utan att det skulle vara mycket värdefullt att få reda på, hur de röstande fördela sig, och han försökte förklara detta med många vackra ord, men själva motivet synes mig fortfarande dunkelt. Jag tvivlar icke ett ögonblick på, att såväl motionären som reservanterna äro så goda demokrater, att de icke alls ifrågasätta att beröva kvinnorna rösträtt, ifall de rösta på annat sätt, än som från de förstnämndas synpunkt anses önskvärt. Men då skulle väl uppdelningen ha sitt värde företrädesvis som ledning för agitationen. När man emellertid har så gott om ord som den ärade motionären och herr Hallén, har man nog råd att strö åtskilligt på stenören och hälleberget. Det blir tillräckligt kvar för den goda jorden i alla fall.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr Björkman i Norrköping: Herr talman, mina herrar! Då motionären kommit med ett positivt yrkande, skall jag be kammaren noggrant betänka sig, innan kammaren går till votering i denna fråga, så att vi icke tilläventyrs taga ett steg, som kan leda till en ytterligare komplicering av valproceduren. På grund av den erfarenhet jag har såsom valförrättare är jag förvissad om, att vilken åtgärd man än vidtager i den riktning motionären anvisat, så kommer detta särskiljande mellan män och kvinnor vid valen att vålla avsevärda hinder i valförrättningen. I en liten kommun skulle det kanske icke spela så stor roll, men i ett stort valdistrikt, där de väljande strömma till oavbrutet, betyder de extra sekundernas uppehåll, som för varje valman skulle föranledas av särskiljandet, att valproceduren blir förlängd och att allmänheten får vänta. Jag vill bara be kammaren betänka, att motionären här föreslagit användande av tvenne kuvert stämplade med M och K. Herrarna veta, att numera en nyhet med valsedelsförsändelser kommit till, och att det blivit stor tillströmning av sådana; och varje dylik försändelse skall prövas och varje kuvert tagas upp. Dessutom åligger det valförrättaren att förse de i försändelserna inneliggande kuverten med en stämpel. Nu skulle utom denna stämpel tillkomma ytterligare två, en med K och en med M. Valförrättaren skall dessutom se efter i vallängden för att kontrollera att vederbörande är röstberättigad, skall tillse att förprickning sker i längden och, om män och kvinnor skulle särskiljas, förprickning på olika sätt. Vidare skall valförrättaren ha uppsikt över valurnan, så att det icke, såsom ofta sker, inträffar, att en valman, som icke är inne i förhållandena, själv söker lägga ned sin sedel i valurnan, i den tron att han kan göra det lika väl som valförrättaren. Man förstår lätt, att det kan bli stora uppehåll vid valförrättningen redan som det nu är och att varje ny detalj verkar uppehållande.

Skulle man i stället såsom även förordats få två valurnor, skulle ju visserligen stämplingen bortfalla men andra besvärligheter undvikas ej. Nu slås alltsammans ihop, men skall man särskilja de röster, som avgivits av män, och de, som avgivits av kvinnor, och skola de summorna kontrolleras med vallängden, så är det givet, att när det nu ofta händer att det blir fel vid första sammanräkningen och denna därför måste göras om, så skall det naturligtvis bli ännu mera besvär, om det behöver göras ny sammanräkning efter vallängden, särskild för män och särskild för kvinnorna. Röstsedlarna skola sedan läggas in i konvolut, männens för sig och kvinnornas för sig, och insändas till länsstyrelsen. Hos länsstyrelsen måste då göras särskilda åtgärder för räknande av männens sedlar och av kvinnornas sedlar, vilket ytterligare komplicerar saken.

Det har antytts, att denna uppdelning i manliga och kvinnliga röster skulle ske icke blott vid riksdagsmannaval utan även vid de kommunala valen. Jag vill då fästa uppmärksamheten på, att i de stora städerna söker man få undan valen så fort som möjligt. I den stad, där jag är valförrättare, söker man exempelvis ordna det så, att man har sammanräkningen klar under nattens lopp. Skulle man nu införa en komplicering av ifrågavarande slag, så måste man

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

*Ang. särskil-
jande av de
utav män och
kvinnor av-
lämnade val-
kuvert och val-
sedlar.*

(Forts.)

absolut vänta med sammanräkningen till någon följande dag och valmännen ytterligare få leva i valspänning och valförrättare sätta till mera tid. Valförrättarna finge då komma tillsammans från sina andra viktigare förrättningar, men då äro de biträden, som hjälpt till vid valet, skingrade, och det blir att inkalla dessa eller andra personer och taga även dem från deras dagliga göromål.

Den av motionären föreslagna åtgärden avser ju icke heller att tjäna något praktiskt syfte utan endast att tillfredsställa någon sorts nyfikenhetsintresse. Det kan ju vara av ett visst intresse för stunden att få veta hur rösterna fördelat sig mellan män och kvinnor, men detta intresse är väl ej så stort att valförrättningens lugna och hastiga gång därför skall vedervågas.

Man har sagt, att detta är ett attentat mot valhemligheten. Däröfver vill jag ej yttra mig. Mig synes det i alla fall, att det är ett attentat mot både valmännen och valförrättarna, som resulterar i att utan bärande motiv göra valförrättningen så krånglig och svår som möjligt.

Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Branting: Herr talman! Den siste ärade talaren har bland de argument vilka framförts mot den tanke, som ligger till grund för motionen, uteslutande uppehållit sig vid de praktiska olägenheter, som skulle kunna uppkomma genom denna åtgärd, och dessa olägenheter har han framställt så stora som möjligt. Jag ber emellertid att få påpeka, att det förslag, som vi i dag behandla, ju icke avser något positivt yrkande om vare sig det ena eller andra förfaringssättet vid val, utan endast en närmare utredning, huruvida och på vad sätt syftet med motionen skulle kunna uppnås, naturligtvis med beaktande att praktiska eller andra olägenheter icke inställa sig.

Det förefaller mig således, om man fasthåller vid det av motionären framställda yrkandet, som om hela det nyss hållna anförandet ginge fullständigt på sidan om saken. Allt detta, som framförts från Norrköpingsbanken, kan ha sin betydelse, när själva denna utredning skall komma till stånd, och då kanske det hela mynnar ut i att det verkligen blir praktiska svårigheter, men det är väl ändå icke skäl att ensamt därför på förhand förkasta tanken, om den vid närmare undersökning skulle visa sig hållbar.

Jag kan icke hjälpa, att konstitutionsutskottets motivering för avslag på mig verkat synnerligen mager, när utskottets så gott som huvudsakliga och enda skäl utgöres av dessa praktiska svårigheter, som utskottet talar om. Det förefaller, som om vederbörande utskottsmajoritet icke alls haft något sinne för att det verkligen skulle kunna ligga något intresse i den kännedom om folkopinionernas sammansättning, som man skulle kunna få genom upplysning om huru äsikterna fördela sig bland män och kvinnor, som äro röstberättigade inom den svenska demokratien. Detta är dock någonting, som rör alla, då det är tal om politiska ting, och som, då det resonemangsvis överväges, hur landet ligger, göres till föremål för gissningar och an-

taganden. Man undrar, hurudan den allmänna strömningen bland vissa grupper av medborgarna är, och ett huvudspråk vid dessa tillfällen förblir alltid: Huru tänka kvinnorna i allmänhet i detta fall? Där står man då med påstående mot påstående, och det finnes ingen möjlighet att på något sätt komma fram till upplysning om detta språk, i fall man icke vill göra någon sådan uppdelning, varigenom man kan få en översikt över vilken uppfattning, som råder och vilka stämningar som gå inom dessa båda olika kategorier av medborgare, utan avsiktligt från början rör tillsammans valsedlarna från män och kvinnor.

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

Min ärade granne här bakom, herr Starbäck, förklarade, att han alltid varit anhängare av kvinnans rösträtt, och han tycktes vilja göra anspråk på för det partis räkning, som han nu tillhör, att det var helt naturligt, att även detta skulle vara på samma bog. Mig synes det vara en naturligare förklaring, att han tagit med sig den kärleken från det parti, han förut tillhört. Att han vidhåller sin åsikt, är ju vackert från min synpunkt sett, men det är knappast något argument för vad han erinrat i sitt anförande. Herr Starbäck ansåg nämligen, att detta förslag kommit fram »brådstörtat», och tyckte, att kvinnorna själva först borde komma med någon begäran i sådant avseende. Jag kan för min del icke se, att det finnes något skäl, varför kvinnan i egenskap av kvinna eller mannen i egenskap av man skulle begära en sådan bättre översikt över huru stämningarna gå inom nationen. Nej, det är just därför, att det är ett allmänt politiskt intresse, som skulle kunna tillgodoses, om man visste något mera och icke bara vore hänvisad till lösa gissningar i detta avseende, som det vore önskvärt att få detta särskiljande till stånd. Vad det brådstörtade beträffar, är det väl tvärtom naturligt, att den tanken kommer fram just, när man tager det stora steget att vidga valmanskåren från att vara enbart manlig till att bli både manlig och kvinnlig. Då kommer helt naturligt den frågan fram: Borde man icke se till, att man något litet kunde få reda på, huru strömningarna äro inom de stora huvudgrupperna, varav vår valmanskår består?

Som saken nu ligger, är det väl icke stora utsikter för att denna tanke slår igenom. Men det vill jag säga, att detta är en tanke, som helt visst kommer att arbeta sig fram, och nog äro de skäl som anförts mot densamma synnerligen svaga på många håll, där man nu är bestämd för att gå på avslag. När man måste tillgripa sådana argument, som exempelvis herr Leander gjorde, då han frågade, om vi icke hade nog av statistik, då ger man sig själv betyget, att man icke har mycket att komma med i avseende på verklig argumentation. Jag skall gärna erkänna, att här finnes mycket statistik i detta land och många statistiska luntor, men jag tror, att vi med nöje skulle släppa många av dessa, om vi i framtiden finge ett arrangemang, som möjliggjorde att följa stämningen bland både män och kvinnor i landet, så att man finge se, huru deras uppfattningar ligga, och således kunde giva varje meningsriktning någon anvisning om hur den borde inrikta sin upplysningsverksamhet för att åstadkomma en annan uppfattning än den, som varit rådande på det ena eller andra

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

hållet. Det är sannerligen icke likgiltigt, om man i detta avseende kan få någon upplysning, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till det av herr Engberg framställda yrkandet.

Herr O l s s o n i Kullenbergstorp: Herr talman, mina herrar! Då jag läste motionen och sedan utskottets utlåtande med de därvid fogade reservationerna, så gjorde jag mig helt naturligt den frågan: Vad avser man ytterst med detta? Jag svävade naturligtvis icke i okunnighet om, att de män, som stodo bakom detta förslag, icke ville ha statistik blott för statistikens egen skull, ty av statistik finnes det tillräckligt i detta land. Det var därför av synnerligen stort intresse för mig att i dag få höra, vartill man rätteligen skulle ha denna statistik, ty det får jag säga, att det var icke utan att en viss misstanke hade uppstått hos mig, när man nu ville ha denna fördelning. Jag misstänkte nämligen, att de herrar, som så hårt legat i selen för den brådstörtade utvidningen av den politiska rösträtten i vårt land, kanske icke voro lika säkra på att de röstande skulle motsvara deras förväntningar och därför skulle börja med ändringar på nytt igen. Nu är jag lugnad i det avseendet.

Jag förmodar, att herr Halléns yttrande var det autentiska, det som jag bör hålla mig till; det var åtminstone det mest mångordiga. Jag ber emellertid om överseende, i händelse någon av de övriga talarna skulle känna sig förbigången, om jag nu endast tar i beaktande vad herr Hallén yttrade. Han utgick ifrån att denna åtgärd skulle tjäna till att bereda möjlighet att avlyssna folkviljan, men icke den kollektiva folkviljan, utan den manliga folkviljan för sig och den kvinnliga för sig. Ja, skola vi draga ut konsekvenserna av detta, så är det väl icke något förslag, som framkommit på senare tid, som så snörrätt visar på den företeelse, varom det talades så mycket för en sju, åtta år sedan, nämligen de två nationerna. Jag tror, mina herrar, att vi icke kunna komma ifrån att, om vi skärpa denna skilsmässa så hårt, att den skulle genomföras i allra yttersta grad vid valen, då ha vi de två nationerna fullt åtskilda, och jag vill se den, som kan slå en brygga över detta faktum. Det är denna ytterst stora fara för hela vårt folk, som gör, att jag på det allra bestämdaste måste motsätta mig varje försök att klyva folket i två nationer, liksom jag en gång tidigare, då det hette, att man skulle på andra grunder dela upp folket i två nationer, motsatte mig detta försök.

Det är icke den vägen, vi skola gå. När kvinnorna nu gå att göra sin insats i det politiska och kommunala livet i vårt land, så låt det åtminstone från vår sida, från männens sida, vara allvarligt menat, att vi vilja se dem som kamrater och jämlikar, då de arbeta för det gemensamma fäderneslandet eller för den kommun, där vi verka. Det skulle vara — det ber jag att få ännu en gång understryka — den allra största olycka för vårt land, om vi klöve

oss i två riktningar, så att de bägge könen hätskt stode mot varandra.

Herr talman! Jag ber att på det livligaste få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman! Då herr Engberg som skäl för sin motion framhåller den synpunkten, att det icke är så viktigt att taga reda på, vilka uppfattningar som råda inom olika åldrar och yrken, som rösta, utan viktigare att få reda på, hur de olika könen rösta, därför att man inte kan välja sitt kön, undrar jag, om icke detta yttrande lika mycket är ett skäl för utskottets förslag som för reservanternas.

Då sedan herr Hallén säger, att det vore av stort intresse att avläsa folkopinionen bland de olika könen och se, i vad mån maken och modern har en särställning, förstär jag inte, vad som kan vinnas genom ett dylikt avläsande annat än att man — såsom förut sagts — åsamkar valförrättare och sammanräknare oändligt mycket större besvär, än de nu ha. Jag har själv suttit som valförrättare i den kommun, jag tillhör, ända sedan det proportionella valsättet tillkom, och jag kan intyga, att det i en liten kommunalstuga är tillräckligt med en valurna. Det kan ju redan under nuvarande förhållanden lätt hända, att det begås fel, men skola vi nu ha två valurnor eller stämpla kuverten med M och K, då föreställer jag mig, att anledningarna till överklaganden och valbråk komma att ökas i hög grad, för att inte tala om svårigheterna för sammanräknarna. Det kan ju mycket lätt hända, då det finnes två valurnor i en trång lokal, att en kvinna lägger ned röstsedeln i männens valurna eller ock tvärtom. Skall man då försöka plocka fram den fellagda sedeln, eller skall valet överklagas?

Nu måste jag medge, att den argumentering, herr Branting framförde, kanske ställer saken i en något förändrad belysning. Han säger, att det gäller att taga reda på, hur männen tänka och hur kvinnorna tänka i olika frågor. Vill man med detta skapa ett institut, som möjliggör olika värdesättningar och graderingar av männens och kvinnornas röster, bör man enligt min mening på det allra kraftigaste reagera däremot. Det kommer kanske snart nog fram frågor, där man vill poängtera, att kvinnornas röster skola ha mindre värde än männens, och då kan det vara bra att ha fått en möjlighet att utan svårighet göra en sådan värdesättning. Detta tyckes vara motionens innebörd.

Vidare skulle jag med anledning av herr Brantings yttrande vilja säga, att det nog redan nu är känt, att liksom männen ha olika läggningar och politiska åskådningar, ha kvinnorna det. Och jag kan inte tänka mig, att man i stort sett kan få kvinnorna att följa varandra. Kvinnorna ha nog, de som männen, på grund av olika åskådningar olika politisk uppfattning i de olika frågorna, och böra därför räknas liksom männen såsom medborgare utan särintressen.

Herr Branting sade, att mycket svaga skäl voro framförda för

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

Ang. särskil-
jande av de
utav män och
kvinnor av-
lämnade val-
det i motionen
angivna syftet.
Vi böra komma
överens om att
inte onödigtvis
besvara Kungl.
Maj:t med skrivelser,
som icke avse
välbehörliga
och brådskande
ändamål. Vore
det då inte skäl
i, att taga
reda på hur
kvinnorna själva
tänka i denna
fråga? De kunna
väl få vara med
om genom någon
kvinnlig representants
röst inom denna
kammare ge tillkänna,
hur de tänka i detta
fall.

utskottets förslag. Då jag genomläst utskottets betänkande och hört de skäl, som reservanterna och motionären anfört liksom de skäl, herr Branting anförde, kan jag icke finna annat än, att de svaga skälen ligga på reservanternas sida till och med om en skrivelse i det i motionen angivna syftet. Vi böra komma överens om att inte onödigtvis besvara Kungl. Maj:t med skrivelser, som icke avse välbehörliga och brådskande ändamål. Vore det då inte skäl i, att taga reda på hur kvinnorna själva tänka i denna fråga? De kunna väl få vara med om genom någon kvinnlig representants röst inom denna kammare ge tillkänna, hur de tänka i detta fall.

Herr talman! Då jag icke finner några bärande skäl förebragta, ens för en skrivelse till Kungl. Maj:t, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Engberg: Herr talman! Endast ett par ord.

Jag begärde ordet, då jag hörde herr Olsson i Kullenbergstorp söka skrämja för mitt förslag med hänvisning till att vi då skulle få de s. k. två nationerna. Jag kan inte undertrycka för mig själv den lilla reflexionen, att det är underligt, att herr Olsson i Kullenbergstorp, som står såsom förgrundsfigur för en aktion här i kammaren i år i syfte att uppliva skattestrecket, kommer och förebrår oss andra, som vilja utplåna alla dessa streck, som skilja medborgarna, för att vi skulle vilja skapa de två nationerna, endast därför att vi ur valstatistisk synpunkt göra gällande, att det vore intressant att se, hur männens och kvinnornas röster politiskt fördela sig. Den admonitionen kan sannerligen icke med någon som helst pondus framföras från herr Olsson i Kullenbergstorp mot bakgrunden av hans och hans grupps aktion i utskyldsstreeksfrågan.

Vad herr Bengtsson i Norup beträffar, vill jag endast säga, att någon som helst syftning till en gradering av männens och kvinnornas röster har här icke på något sätt förelegat. Det framgick av herr Bengtssons anförande, att han trodde, att denna motion skulle vara uppslaget till att på olika sätt gradera männen och kvinnorna som medborgare. Någon sådan syftning har ingalunda förelegat vare sig från min sida eller — därom är jag övertygad — från någon annans, som uppträtt på samma sida som jag i debatten.

Jag förstår, herr talman, att efter frågans utgång i första kammaren mitt förslag är fallet, men jag vill understryka vad som redan sagts av herr Branting, att det icke skall dröja länge, förrän denna fråga tränger sig fram, om icke förr, så då kvinnorna själva sitta här i riksdagen och ha ett ord med i laget.

Herr talman! Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Hallén: Herr talman! Endast en kort replik till herr Starbäck.

Herr Starbäck nämnde, att det skulle vara lika intressant att få veta hur de olika åldrarna rösta som hur de olika könen rösta. Vi veta ju emellertid alla — eller åtminstone är det en mycket populär uppfattning — att människorna bruka vara mera entusias-

tiska under ungdomsåren. Då ha de sina drömmar för sig, som komma dem att anlägga framtidssynpunkter och kanske rösta mera radikalt. Och vi veta ju även, att de under årens lopp, allt eftersom ålder och visdom tilltaga, bli mera konservativa. Man vandrar, som det heter, per aspera ad astra: genom vedervärdigheter till stjärnorna. Den ärade talaren har ju själv givit ett exempel på denna allmänmänskliga företeelse. Jag menar således, att intresset att få veta, hur ungdomen i allmänhet röstar och hur de till högre ålder komma se på frågorna icke torde vara det mest aktuella.

Ett annat litet argument, som den ärade talaren liksom herr Bengtsson i Norup använde, var: Låt oss som en honnör för kvinnorna vänta, tills de själva här i riksdagen kunna framställa ett sådant yrkande. Men skall detta förslag komma fram som ett yrkande från den kvinnliga delen av representationen, då misstänker jag, att vi få vänta, ty även då kvinnorna skola utöva sin rösträtt är det så — så uppges det åtminstone från dem, som ha erfarenhet från de kommunala valen, och så kommer det kanske att bli även vid de kommande politiska valen — att kvinnorna helst ge sina röster icke åt sina medsystrar utan åt männen. Antalet kvinnor kommer därför troligen att under en lång tid framåt vara så pass ringa, att vi icke kunna uteslutande lyssna till vad en sådan liten grupp har att säga angående behovet av en sådan särskildnad, som den nu föreslagna.

Jag vill sluta med att än en gång säga, att för den, som håller på demokrati och är mån om att förstå, hur en verklig folkopinion uppkommer, är detta verkligen en högst nödvändig åtgärd, och skulle det visa sig, att landets kvinnor i gemen, oavsett deras ekonomiska ställning, rösta på ett visst sätt, då är detta en lärdom, ett memento för dem, som ha makten för tillfället eller stå i ansvarig ställning, och det kan därigenom öppnas möjligheter för ett tillbörligt hänsynstagande till olika grupper bland valmännen på ett sätt, som man icke kan, så länge man icke kan se, huru dessa väsensskilda grupper uttrycka sin mening.

Herr S t a r b ä c k: Herr talman! Det kan ju mycket väl hända, att den föregående ärade talaren hade alldeles rätt i att det tillhör en populär föreställning, att man vid tilltagande ålder blir litet mera betänksam. Men jag tror å andra sidan, att vi från vårt politiska liv ha rätt markanta exempel från riksdagspartierna, som visa, att denna populära uppfattning kanske ändå inte är så alldeles riktig. Jag skall naturligtvis inte inlåta mig på att söka gendriva den ärade talarens mening, men för såvitt det låg något varsel i hans yttrande, skall jag för min del vara tacksam för repliken och hoppas, att herr Hallén och jag, någon gång i framtiden, om jag får leva tillräckligt länge, skola mötas i en eller annan fråga.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor ar-lämnade valkuvert och valsedlar.

(Forts.)

Ang. särskiljande av de utav män och kvinnor avlämnade valkuvert och valsedlar. bifall till det av herr Engberg under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

(Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Engberg under överläggningen framställda yrkandet.

Omröstningen utföll med 136 ja mot 51 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Herr statsrådet *Dahlberg* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 91, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen om fastighetsbildning i stad m. m.; och

nr 120, angående anslag för vissa inbetalningar till Dalälvens regleringsförening.

Dessa propositioner bordlades på begäran.

§ 6.

Å föredragningslistan fanns härafter upptaget bankoutskottets utlåtande, nr 11 A, angående reglering av utgifterna under riksstatens för år 1922 elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 3.

Lades till handlingarna.

Punkterna 4—11.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 12, angående tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t i punkten 12 under elfte huvudtiteln föreslagit, att riksdagen måtte å extra stat för år 1922 bevilja ett förslagsanslag av 11,000 kronor för utdelande av tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén i enlighet med de av Kungl. Maj:t med 1907 års riksdag bestämda grunder.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehafat en inom andra kammaren av herr *Leander m. fl.* väckt, till utskottet hänvisad motion nr 115, däri hemställts, det riksdagen ville besluta, att de underofficerare vid armén och marinen, som avgått med pension före år 1918, skulle i pensionshänseende fullt likställas med de underofficerare, som avgått under nämnda år och därvid kommit i åtnjutande av den pensionsförbättring, som beslöts av 1919 års lagtima riksdag.

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen, med avslag å ovanberörda motion, måtte bifalla Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Leander*: Herr talman! Jag kan icke underlåta att uttala min ledsnad å de gamla avskedade underofficerarnas vägnar. Det tycks vara rentav omöjligt att förskaffa dem den pensionsförbättring, de så ivrigt eftersträva och de flesta av dem äro i stort behov av.

Redan 1919 förelåg en motion i ämnet, som emellertid avvisades av riksdagen. I fjol förnyades motionen, och då inträffade verkligen en ljusning vid behandlingen i denna kammare av den då väckta motionen. De, som då tillhörde kammaren minnas ju de varmhjärtade orden från regeringsbänken, vari uttalades den förhoppningen, att en utväg skulle kunna finnas för att gå dessa gamla underofficerare och andra pensionärer i behövande ställning till mötes med förbättrade pensioner. Dessa ord väckte genklang i alla gamla pensionerade underofficerares bröst. Jag träffade sedan många, som med en tår i ögat välsignade dåvarande statsministern Branting för de goda och vackra ord han vid det tillfället uttalade. De hoppades naturligtvis med anledning därav, att till årets riksdag skulle kunna framkomma en kungl. proposition med förslag i samma riktning, som då uttalades och som de så länge ha eftersträvat. Detta har dock tyvärr ej inträffat, och det är naturligtvis inte den då sittande regeringens skuld, eftersom den ju snart måste lämna sina platser.

Emellertid har sedan den tiden flera gamla underofficerare redan lämnat denna världen, och de be nu icke riksdagen vidare om några förbättrade pensionsförhållanden. Endast för flottans vidkommande är, om jag icke är illa underrättad, det 13 stycken, som sedan dess skattat åt förgängelsen, och inom armén är naturligtvis antalet ännu större.

Ang. till-
fälliga under-
stödd åt avske-
dade under-
officerare och
vederlikar vid
armén.

(Forts.)

Visserligen sparar riksdagen genom att så uppskjuta denna fråga år för år, men jag undrar, om det kan kallas god sparsamhet detta, att låta dessa gamla hedersmän, som de flesta av dem verkligen äro, dessa trotjänare, leva och dö i nöd och misär. Man hör ju, att det finns allmänna sympatier för att hjälpa dem, men när det sedan gäller, står man där och stampar och vill ingenting. Detta är nu tyvärr förhållandet även med bankoutskottet. Det är ledsamt att behöva säga det. Även i år uttalar utskottet sig ganska välvilligt och säger, att den i ämnet väckta motionen är mycket behjärtansvärd, men därmed stannar det i alla fall. Människor kunna väl ändå inte leva av vänliga och vackra ord i längden, utan det behöves någonting annat därjämte.

Nu är det ju glädjande att höra utskottet här upplysa om, att en utredning pågår. Men ingen vet, när den utredningen är slutförd, och ingen vet på grund därav, när frågan kan lösas, eller om meningen verkligen är, att den skall lösas någon gång. Man får ju sätta den förhoppningen till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t nu verkligen tager frågan om hand och påskyndar utredningen samt kommer fram till riksdagen med förslag. Man talar ju om att alla pensionärer, särskilt då gamla pensionärer, kunna vara i behov av förbättring i sina pensionsförhållanden. Detta har jag aldrig förnekat men jag tror dock, att dessa gamla underofficerare äro de sämst lottade eller att de av alla pensionärer ha det sämst. Påståendet kan säkerligen göras utan överdrift.

Om nu emellertid bankoutskottet hade velat föreslå en utredning, hade detta varit ett stöd för Kungl. Maj:t, enär Kungl. Maj:t då vid framläggandet av sitt förslag kunnat ha viss förhoppning om, att detta förslag också accepteras av riksdagen. Men nu bara talar man vackert men avstyrker motionen. Därmed är ju ändå icke något egentligt vunnet. Det förpliktar till ingenting. Jag skall därför, herr talman, i dessa gamla underofficerares namn taga mig dristigheten framställa ett yrkande om en sådan utredning, som jag här har skisserat och som i händelse av bifall säkerligen skulle kunna påskynda frågan.

Jag ber alltså att få yrka dels bifall till Kungl. Maj:ts förslag och dels, att riksdagen med anledning av förevarande motion, II: 115, ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag fortast möjligt angående förbättrade pensionsförhållanden för de underofficerare vid armén och marinen, vilka med pension avgått från tjänsten före år 1918.

Herr H a n s s o n i Stockholm: Herr talman! När jag genomläste bankoutskottets motivering för sitt avslagsyrkande på herr Leanders m. fl. motion, fick jag nästan ett intryck av, att bankoutskottet, trots vad som vid fjolårets riksdag förekom, ej nämnvärt ökat sitt intresse för den fråga, det här gäller. Det har vid olika tillfällen gentemot olika grupper av statstjänare, både sådana i tjänst och sådana som avgått ur tjänsten, från riksdagens sida visats ett ganska stort tillmötesgående, men man har haft en känsla av, att när det gällt de allra sämst lottade, tillmötesgåendet från riksdagens sida har av-

tagit. Det kan kanske bero därpå, att dessa de sämst lottade icke förmå att på samma sätt som de andra öva påtryckning för sina intressen.

Nu har man här från bankoutskottets sida hänvisat till att en utredning har pågått, och man hoppas, att den utredningen skall fortsätta och spänna om vidare områden. Redan under den socialdemokratiska regeringen igångsattes en utredning för att få in material till bedömande av i vilken omfattning man skulle behöva här träda hjälpande till. Denna utredning förelåg färdig redan i december förra året, och jag hade för min del hoppats, att regeringen på ett eller annat sätt skulle med utgångspunkt från den utredningen föreslå några nya bestämmelser, som kunde förbättra dessa människors ställning. Något sådant har icke gjorts. Jag tänkte då här till en början yrka återremiss, för att man skulle få tillfälle ytterligare avvakta något initiativ från regeringens sida. Så vitt jag har mig bekant, har emellertid inom regeringen icke ens företagits några förberedelser för proposition i ämnet, och det får väl anses uteslutet, att regeringen i år kommer att taga något initiativ. Under sådana omständigheter bleve ett återremissyrkande meningslöst. Jag skall därför, herr talman, be att få ansluta mig till det yrkande, som nyss framställdes av herr Leander.

Jag skulle dock vilja beledsaga detta yrkande, som jag hoppas blir andra kammarens beslut, med en liten hemställan till regeringen. att dock försöka göra något redan i år. Det finns ett tillfälle, när regeringen skall avgiva sina förslag rörande dyrtidstilläggen, att då beakta, att här finns en grupp människor, som leva i mycket små omständigheter, som särskilt under dessa krisår ha fått känna på svårigheterna att klara sig. Det vore verkligen önskvärt, om regeringen då kunde föreslå åtminstone en sådan förbättring av deras dyrtidstillägg, att de finge erfarit någon hjälp från riksdagens, från statsmakternas sida. medan ännu verkligen de svåra åren pågå, så att man inte kommer fram till att hjälpa dem först i den stund, då kanske hjälpen är mindre nödvändig än nu.

Jag hoppas, att detta skall av regeringen beaktas vid framläggandet av propositionerna rörande dyrtidstillägg. Och jag skall nu inskränka mig till att yrka bifall till det av herr Leander gjorda yrkandet.

Herr Holmgren: Herr talman! Pensionen för flottans flaggunderofficerare fastställdes år 1876 till 1,000 kronor, samtidigt varmed underofficerare av andra graden erhöles 864 kronor, en efter den tidens penningvärde väl avpassad och tillräcklig pension. I samband med den lönereglering, som ägde rum 1904, bestämdes pensionerna till 1,094 kronor 40 öre för flaggunderofficerare och 1,000 kronor för underofficerare av andra graden. Dessa pensionsbelopp gälla alltjämt för samtliga underofficerare, som före 1918 gått i pension. Redan då dessa pensionsbelopp fastställdes, visade de sig emellertid så otillräckliga, att framställningar om deras förbättrande snart sagt årligen ha avgivits allt ifrån 1904. De ha av myndigheterna ständigt befunnits befogade, och Kungl. Maj:t tillsatte ju

Ang. tillfälliga understödd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.
(Forts.)

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.
(Forts.)

som bekant 1910 en kommitté för ordnande av denna militära pensionsfråga. 1919 års riksdag löste ju också frågan. Men alla de gamla, som avgått före 1918, blevo undandragna varje förbättring. De fingo nöja sig med medvetandet om att allt det arbete, all den oro och bekymmer, som hade tyngt dem, då de stilla och försynt gjorde sig till talesmän för en förbättrad pension, i alla fall blev till gagn för deras yngre, ännu arbetsföra kamrater.

Det är uppenbart, att de gamla underofficerarnas pensioner äro otillräckliga, och att de stå i en icke väl avvägd proportion till de pensioner, som utgå för dem, som gå i pension efter 1919. För att de olika pensionsbeloppen inte skulle stå i allt för skriande motsats till varandra, förmedlades övergången från de gamla pensionerna till de nya på så sätt, att pensionärer, som erhöles avsked under 1918 fingo en viss förhöjning. Emellertid ha på grund av pensionsbeloppens olikhet en del oegentligheter uppstått. Jag skall här tillåta mig framdraga ett exempel. Intill en viss dag under år 1910 gällde i fråga om pensionsåldern, att så väl underofficerare av andra graden som flaggunderofficerare skulle avgå senast vid 55 år 6 månaders ålder. Var och en, som efter denna tidpunkt befordras till högre grad, blir därmed skyldig att avgå vid 55 års ålder, alltså 6 månader tidigare än förut. Nu har inträffat t. ex., att av underofficerare av andra graden, som utnämnts före 1910 och som äro födda under senare halvåret 1863, somliga ha blivit befordrade och andra förbigångna. De förbigångna ha då haft rätt att kvarstå i tjänst till 55 år 6 månaders ålder och ha alltså avgått under första halvåret 1919. De som befordrats till flaggunderofficerare däremot ha måst avgå vid 55 års ålder, och det skedde under senare halvåret 1918. Följden har då i detta fall blivit den, att de som icke ha ansetts värdiga till befordran, ha kommit in under de nya pensionsförhållandena och ha därmed 360 kronor mer om året i pension än de, som genom nit och pliktrohets gjort sig förtjänta av befordran och vunnit sådan. Samtidigt som man måste säga sig, att dylika undantagsfall ju äro svåra att undvika vid alla regleringar av förmåner, måste man väl ändå förstå, att sådana saker, som den jag här relaterat, nödvändigt måste skapa misstämning bland de gamla pensionärerna.

Det gäller här en kår, som alltid haft namn om sig att vara anmärkningsvärt lojal. För flottans vidkommande är denna kår — det vågar jag påstå — organisationens ryggrad. Omvårdnaden i detalj av den dyrbara materielen åligger just underofficerarna. Den redbarhet och månhet om kronans bästa, som är ett utmärkande drag för hela denna kår, har sannerligen för det allmänna insparat summor, mot vilka den av oss motionärer begärda pensionsförbättringen är försvinnande liten. Det är kronans gamla trotjänare det här gäller. En god husbonde lämnar inte sina tjänare i nöd under tiden medan han räknar ut, vilka belopp som erfordras för att hjälpa, utan han ger *något* i avvaktan på kalkylernas slutförande. För den, som lärt känna denna gamla kärntrupp av svenskmanstam, för honom blir det, mina herrar, en hjärtesak att söka hjälpa.

Den som har sett de gamla, som väl hade förtjänt en sorgfri ålderdom, nu i dessa tider i sin levnads höst gå omkring med yxan på axeln och sågen under armen för att hos sina mer lyckligt lottade kamrater säga ved för att förtjäna en slant till sitt uppehälle, för den står det klart, att här måste hjälpas och det genast.

Jag är viss om, mina herrar, att denna kammare också känner det som jag, fastän kanhända inte lika starkt, och jag vet, att kammaren vill hjälpa. Utskottet har ju också ställt sig på den bogen. att utskottet behjartar motionens syfte men finner, att hela frågan bör lösas i sitt sammanhang, alltså i samband med förbättring av alla övriga pensionärers pensionsförhållanden. Men, mina herrar, medan gräset gror, dör kon. Om vi nu erkänna det berättigade i motionen, så låt oss icke avvakta en fullständig utredning, utan låt oss ena oss om att ingå till Kungl. Maj:t med hemställen om proposition till nästa riksdag om att åtminstone något blir dessa gamla pensionärer givet, så må sedermera den fullständiga utredningen komma senare.

Herr talman! Jag tillåter mig förena mig i det yrkande, som av herr Leander blivit gjort.

Häruti instämde herrar *Starbäck, Pehrsson* i Göteborg. *Lithander* och *Laurén*.

Herr *Kristensson*: Herr talman! Här äro verkligen fäll- da några uttryck i denna debatt, som jag för min del ber att få på det bestämdaste tillbakavisa. Det har sagts här, att bankoutskottet skulle, då det gäller de sämst lottade av ifrågavarande pensionärer, ställa sig avvisande, under det att, då det är fråga om de bäst lottade, skulle det vara bara välvilja från det hållet. Nu får jag säga, att det är just herr Leander och förre krigsministern, som i dag vilja ställa de sämst lottade utanför. Ty vad utskottet sagt är, såsom framgår av dess yttrande på sidan 7, att syftet i detta fall är behjartansvärt, men att det finns andra kategorier av pensionärer, där ett ingripande är ännu mer behjartansvärt; och vi kunna icke finna det riktigt och rimligt att nu bryta ut vissa och sedan lämna de andra å sido. Här har jag ett papper i min hand, som visar, vilka belopp som nu utgå i pensioner till alla, som förut haft statstjänst. Det framgår av detta, att 3,500 pensionärer äro betydligt sämre ställda än den kår, det nu gäller och vilken jag med- giver har det dåligt ställt och som jag därför vill vara med om att hjälpa. Men om man nu skall bestämma sig för den ena eller den andra principen för dessa, som det nu gäller, så har detta naturligt- vis sina konsekvenser för alla de andra, som stå under de 1,000 kronor, som dessa pensionärer ha. Och även har det sina konsekven- ser för dem, som befinna sig i ett pensionsläge från 1,001 kronor till 1,100 kronor — och det är ett halvt tusental som kommer med där — och så vidare uppåt hur högt upp man nu av statsfinansiella skäl anser sig kunna gå.

Det är mycket riktigt, som utskottet här säger, att det pågår

Ang. till-
fälliga under-
stödet åt avsk-
dade under-
officerare och
vederlikar vid
armén.
(Forts.)

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.
(Forts.)

utredning härom. Den förra regeringen överlämnade åt chefen för pensionsbyrån i statskontoret, statskommisarien Leijonhufvud, att uppdraga några grundläggande riktlinjer och göra några förberedande utredningar om denna sak. Hans P. M. är avlämnad till vederbörande departement och ligger där under behandling. Statskommisarien Leijonhufvud har framlagt tre olika sätt, på vilka det är tänkbart att hjälpa dessa stackars pensionärer. En av de linjerna skulle medföra en årlig utgiftsökning för svenska staten på 6,765,000 kronor. En annan linje, om vars förverkligande det ligger otaliga framställningar inne från kårer av alla slag, går ut på — och det är samma linje som motionärernas — att dessa pensionärer skulle höjas upp i samma läge, som om de olika lönerengleringarna undan för undan tillkommit dem, som sedermera fått pension. Skall man gå den vägen, drager det snarare över än under 8 miljoner kronor i årlig merkostnad. Och detta oavsett dyrtidstilläggen. Med hänsyn till dessa stora kostnader har statskommisarien Leijonhufvud ifrågasatt, huruvida man icke skulle kunna gå en tredje väg, nämligen att bringa dessa pensionärer hjälp i sådan mån, att de, som stå längst nere, skulle få den största hjälpen och de högre upp något mindre hjälp. Jag vill nämna, att trots dessa stora miljonbelopp, som jag förut anförde, var det dock ifrågasatt vissa inskränkningar i fråga om pensionernas höjning, så att de icke skulle bli allt för höga i vissa fall. Den tredje linjen gick ut på, att de gamla pensionärerna skulle få någonting, som svarade mot den tillfälliga löneförbättringen och sedermera den definitiva, som genomförts. Det skulle medföra en höjning med 25 % av pensionen, och det skulle utom dyrtidstillägg medföra en utgiftsökning å c:a 3 miljoner kronor.

Nu borde väl var och en förstå, att det är omöjligt att tänka sig, att Kungl. Maj:t skall kunna till nästa år lägga fram ett förslag bara för de underofficerare, som det här gäller, och vilka ju ha det betydligt bättre än massor av gamla pensionärer, utan att Kungl. Maj:t måste se saken i hela sitt sammanhang och taga hänsyn till alla de framställningar, som äro gjorda, och de uttalanden, som gjorts från riksdagshåll.

Jag vill vidare erinra, att riksdagen föregående år på förslag av detta förkättrade bankoutskott, som självt tog initiativ därvidlag, skrev till Kungl. Maj:t och begärde en förbättring av änkepensionerna. Det finns änkor, som med fem pensionsberättigade barn ha 307 kronor i årligt statsunderstöd, under det att dessa underofficerare, om de äro familjeförsörjare, ha en pension av 3,214 kronor. Äro de icke familjeförsörjare, ha de 2,214 kronor. Det finns massor av änkepensionärer och barn, som mist både far och mor och som det är förfärligt synd om och vilka staten på ett eller annat sätt får lov att hjälpa. Men när det behovet på så många områden är så stort, då är det naturligtvis icke rätt, att man tager en enda grupp och säger: denna grupp skola vi absolut nu hjälpa, men de andra få vi lämna därhän. Beträffande den motiveringen, att dessa underofficerare dö, medan utredningen äger rum, vill jag säga: gäl-

ler icke precis samma förhållande för alla dessa andra? Men nu del är jag övertygad om, att det skall bli möjligt för Kungl. Maj:t att nästa års riksdag kunna komma med proposition, enligt vad utskottet här skrivit, om denna pensionsförbättring för de sämst ställda över hela linjen, varvid naturligtvis måste tagas hänsyn till de statsfinansiella skälen, men dock så att man ser till att hjälpa där nöden verkligen är störst och där behovet av hjälp också är det allra största.

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.

(Forts.)

Nu kan jag icke förstå annat, än att om andra kammaren här skulle följa herr Leander och de andra, som hemställt om bifall till hans yrkande, så komma dessa pensionärer, om Kungl. Maj:t skulle följa detta yrkande, i ett sämre läge. Då bortfaller i varje fall denna välvilliga motivering, som första kammaren antagit, ur riksdagens skrivelse. Och vid sådant förhållande komma ju inga riktlinjer att givas i fråga om denna utredning. Jag ber därför, herr talman, att verkligen få på det allra allvarligaste vädja till kammaren att här biträda utskottets förslag. Så långt har utredningen redan skridit, att jag är övertygad om, att till nästa år proposition skall kunna komma om hjälp åt dessa pensionärer, så långt våra statsfinanser det medgiva.

Jag skall återkomma än en gång till vad herr Per Albin Hansson yttrade om bankoutskottets behandling av pensionärerna. Jag tror det berodde på, att han icke varit i tillfälle att så noga följa utskottets verksamhet därvidlag. Annars vill jag erinra honom om, att utskottet förra året och även året därförut högst väsentligt höjt dyrtidstilläggen för pensionärer utöver vad som föreslagits av resp. regeringar. Vi hava vidare på åtskilliga andra områden, där det varit oss möjligt, tagit initiativ till förbättringar i dessa stycken. Men vi kunna naturligtvis icke vara med om att lösrycka saker, som stå i sammanhang med det hela, lösrycka en enda grupp, vilket sedan medför dessa miljonkonsekvenser, som jag påpekade i början av mitt anförande. Då det gäller så mycket, måste riksdagen se saken i ett sammanhang, och beträffande de principer, som man tillämpar, måste man veta något så när vad ett genomförande av desamma kostar. I annat fall får man lov att efteråt beskära, och enligt min uppfattning bör man beskära där det hög närvarande är bäst ställt och hjälpa de sämst ställda. Alltså, för de 3,500 pensionärernas skull, förutom för alla änkors och faderlösa barns skull, som ha det sämre i detta fall, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Beskow: Herr talman, mina herrar! Den korta tid, som stått mig till buds för att sätta mig in i denna fråga, gör det icke möjligt för mig att nu precisera min ståndpunkt närmare. Så mycket förefaller mig emellertid tydligt, att det icke skulle vara riktigt att nu bryta ut en särskild grupp av dessa pensionärer. Jag vill vitsorda, vad som här är sagt, att en preliminär utredning rörande frågan om en even-

Ang. till-
fälliga under-
stöd åt avske-
dade under-
officerare och
vedertåkar vid
armén.

(Forts.)

tuell förbättring av de pensionerades ställning redan är påbörjad inom finansdepartementet. Den preliminära utredningen har emellertid visat, att saken är förbunden med mycket betydande dels principiella, dels statsfinansiella betänkligheter. Under sådana omständigheter har regeringen icke ansett sig till detta års riksdag kunna komma fram med någon proposition i ämnet. De belopp, som här äro nämnda av bankoutskottets ärade ordförande, äro ju tillräckligt talande, för att de statsfinansiella synpunkterna just nu ha fått göra sig gällande.

Här är riktad en vädjan till regeringen, att den skulle försöka åstadkomma någon preliminär lindring för dessa pensionärens betryck, och det är särskilt pekat på, att vid behandlingen av dyrtidstilläggsfrågan man skulle kunna åstadkomma någon jämkning. Jag vill meddela, att den planen icke är för regeringen främmande, ehuru man icke kan vänta sig att vinna något resultat av betydande art.

Herr Branting: Herr talman! Även jag skall be att få instämma i de framställningar, som gjorts till förmån för de här ifrågavarande pensionärerna. Det har ju genom initiativ, som togs under den föregående regeringen, såsom här nu vitsordats från flera håll, åstadkommits början till en utredning. Och den visar, att saken är omfattande och svår och att det således icke kan vara lämpligt att alldeles utbryta en viss grupp av dessa behövande pensionärer, när det nämligen gäller en definitiv reglering av dessa ting. Men det glädde mig särskilt att höra, att herr finansministern, när han nyss hade ordet, icke ställde sig avvisande till tanken på att kunna åstadkomma en om också obetydlig provisorisk lindring i deras ställning, som för närvarande ha det synnerligen svårt och om vilka det verkligen gäller det ordet, att medan gräset gror dör kon. Ty de komma enligt naturens ordning att undan för undan dö, innan de komma i åtnjutande av den hjälp, som de behöva. Det är ju många av dessa gamla, som äro vid så hög ålder, att det endast kan vara fråga om ett eller annat år, som de ha kvar att gå här på jorden. Under sådana förhållanden är det verkligen angeläget, att någonting sker, medan de ännu kunna ha någon nytta och gagn av detsamma. Jag ber för min del att få taga fasta på det löfte, som givits nyss från statsrådsbänken om, att redan i sammanhang med dyrtidstilläggen man också skall försöka ihågkomma, i den mån det är möjligt, om också med ett mindre tillskott, de här ifrågavarande pensionärerna. Och under sådana förhållanden tror jag det skall vara möjligt för andra kammaren att tillgodose sin önskan att göra rätt mot de här ifrågavarande och på samma gång icke binda framtiden, så att det blir alltför svåra ekonomiska konsekvenser av det beslut, som kan komma att fattas.

Herr Söderhielm: Herr talman, mina herrar! Då jag tidigare i kommittéarbetet på den tillfälliga pensionsförbättringen kommit i kontakt med denna fråga, så har jag fått en livlig känsla av de svårigheter, som otvivelaktigt förefinnas, om man vill göra någonting

för dem, som avgått med pension före 1918. Vi ha ju också här under debatten hört den sidan av saken vederbörligen understrykas. För mig står det emellertid alldeles klart, att vårt rättsmedvetande kommer att förr eller senare tvinga fram ett tillgodoseende av deras behov, som det nu gäller. Och jag är för min del färdig att ansluta mig till herr Leanders yrkande i förhoppning, att den tid, som förflyter, innan saken blir ordnad, må bli så kort som möjligt.

Men utskottet säger här i sin motivering, att man utan att angiva några riktlinjer för utredningens bedrivande kan ifrågasätta, huruvida icke av statsfinansiella skäl den pensionsförbättring, som kan komma att beviljas, bör, liksom tidigare för vissa grupper av pensionärer bestämts, fastställas att utgå allenast till sådana pensionärer, vilka styrka sig vara i behövande omständigheter. Jag förstår ju, att detta är en nödfallsutväg, som framkallas av det statsfinansiella läget i allmänhet. Men jag ville ändå här uttrycka den förhoppning, att man måtte finna någon väg på sidan om behovsprincipen, så att man verkligen kan göra rättvisa åt alla och icke endast giva en nådegåva åt den, som befinner sig i ekonomiska svårigheter.

I detta sammanhang vill jag fästa uppmärksamheten på, att de militära pensionerna icke fullt äro av samma natur som de civila, i det att med åtnjutandet av militärpension är förknippat villkoret att ha viss tjänstgöringsskyldighet. Den militära pensionen har sålunda i viss mån karaktären även av lön. Och det tycker jag bör vara ett särskilt skäl för att, om man så kan, undvika att här tillämpa behovsprincipen och i stället, om möjligt, låta det gå efter principen lika rätt för alla.

Jag ber, herr talman, att få ansluta mig till det av herr Leander gjorda yrkandet.

Herr Bäcklund: Herr talman! Jag har inom utskottet i denna fråga hävdad den uppfattningen, att en skrivelse borde av riksdagen avlätas, men icke en skrivelse på det sätt, som av motionären yrkats, utan en skrivelse, som hade gällt samtliga pensionärer. Ty vi få väl i alla fall icke glömma, att det är en hel del pensionärer, som ha det lika dåligt eller sämre ställt i pensionshänseende än vad dessa ha, som motionen avser. Det finns ju exempelvis en hel del gamla länsmän, som ha 1,200 kronor i pension. Och det finns stationskarlar och banvakter, som ha 600 eller 700 kronor i pension. Och vi skola heller icke glömma, då vi tala om de dåliga pensionerna för dem, som äro inneslutna i herr Leanders motion, att de militära pensionerna börja utgå på ett bra mycket tidigare stadium, än pensionerna för andra befattningshavare göra. Det anses ju i alla fall vara ett plus, när det från herr Söderhielms sida här göres gällande, att det för militärerna finns en viss tjänstgöringsskyldighet efter pensioneringen. Och det är ju riktigt.

Varför jag icke kunnat få mitt yrkande inom utskottet igenom, vet jag icke. Utskottsmajoriteten har ju egentligen ställt sig på den

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.
(Forts.)

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.
(Forts.)

linjen, att när en utredning pågick, så var det onödigt att nu skriva, och de trodde icke det skulle påskynda frågans behandling. Jag har varit av den meningen, att om man skrev i detta fall om alla pensionärer och icke bara om dessa, som innefattas i herr Leanders motion, så kanske man kunde komma till hastigare resultat, då Kungl. Maj:t av den anledningen kunde anse sig böra påskynda frågan ytterligare.

Nu har det tråkiga inträffat, att den motivering, utskottet till sist gått på i detta fall, kan jag icke känna mig riktigt tillfredsställt med, trots att jag varit med om ärendets behandling inom utskottet. Det är ju numera så, att man sällan får förslagstryck, och det ha vi icke fått i detta fall. I utskottets utlåtande nederst på sidan 7 har det kommit att stå så här, vilket också herr Söderhielm påpekade: »Utan att angiva några riktlinjer för utredningens bedrivande vill utskottet emellertid ifrågasätta, huruvida icke av statsfinansiella skäl den pensionsförbättring, som kan komma att beviljas, bör, liksom tidigare för vissa grupper av pensionärer bestämts, fastställas att utgå allenast till sådana pensionärer, vilka styrka sig vara i behövande omständigheter.» Det där är jag icke så värst övertygad om är fullt riktigt, och hade man haft ett förslagstryck och icke fått se det först när utlåtandet ligger på kammarens bord, så hade jag alldeles säkert inom utskottet yrkat på, att detta stycke skulle uteslutits. Därför ser jag mig, herr talman, oförhindrad att i dag, när jag kommer att yrka bifall till utskottets hemställan i övrigt, också yrka på uteslutande av den del i motiveringen, som jag här har uppläst. Ty jag anser icke, att en förhöjning av pensionerna bör på något sätt tangera fattigvårdsförhållandena, kan man säga, när det skall gå efter behovsprincipen i detta fall och icke gälla pensionärerna i allmänhet.

Jag skulle finna det vara nästan orimligt, om andra kammaren i dag skulle bifalla motionärens framställning om en skrivelse bara rörande dessa personer, när det är precis likadant beträffande en hel del andra kårer. Och jag tror, att när Kungl. Maj:t nu har sin uppmärksamhet riktad på frågan — det har ju också från regeringsbanken gjorts gällande, att frågan är under utredning — och med den motivering utskottets förslag skulle få enligt mitt förslag, så kommer det att bli ett bättre resultat, som skall tillfredsställa bra många fler, än om vi skulle rycka ut en enda grupp och förbättra ställningen för dem.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan men med uteslutande av den del av motiveringen, som jag här uppläst.

Herr H a n s s o n i Stockholm: Herr talman! Jag föranleddes att åter begära ordet, när herr Kristensson här deklamatoriskt talade för utskottet i änkornas och de föräldralösa barnens namn. Jag tror icke det finns någon anledning att mot den sida, för vilken jag här uppträdde, rikta någon förebråelse, att vi skulle vara likgiltiga

för dessa grupper av hjälpbehövande. Tvärtom har ju den utredning, som den socialdemokratiska regeringen igångsatt, omfattat samtliga och icke endast underofficerarna. Jag tror sålunda icke det är riktigt att säga, att utskottets förslag här visar mera mänsklighet än det förslag, som framstälts från herr Leanders sida. Detta innebär visserligen formellt ett utredningsyrkande, som närmast tager sikte på de pensionerade underofficerarna. Men det ligger onekligen i ett sådant beslut av andra kammaren en förstärkt påminnelse till regeringen att hastigt göra något i saken. Det talades av herr Kristensson om den välvilliga motivering, som skulle bortfalla, därest man följde herr Leander. Jag tror man kan säga, att man måste ha ganska starka glasögon för att upptäcka den stora välviljan i bankoutskottets motivering. Denna motivering är ju tvärtom så litet välvillig, att en av utskottets egna ledamöter helt nyligen ansett sig böra yrka utslutande ur motiveringen av en passus, som skulle göra vissa av de understöd, som här lämnades, till något liknande fattigunderstöd.

Herr Kristensson talade också om riktlinjer. Jag behöver ju icke uppehålla mig vid den saken, när utskottet självt sagt i sitt utlåtande, att det *icke* vill giva några riktlinjer för utredningen.

Men det är en annan sak, som icke står i utskottsutlåtandet, som jag här måste beröra. Om man läser utskottsutlåtandet, så spanar man fåfängt efter några faktiska upplysningar. Men när utskottets ordförande i dag uppträder här i kammaren, så visar det sig, att han sitter inne med en hel rad faktiska, värdefulla upplysningar för bedömande av saken. Det kan icke vara rimligt, att när utskottet eller dess ordförande sitter inne med sådana fakta till belysande av sakens läge, dessa icke meddelas i utskottets utlåtande, utan sparas för talet här i kammaren. Kammaren, riksdagen kan begära, att utskottet förebringar i sitt utlåtande all den utredning utskottet anskaffat, även om man icke skulle sedan som utskottets talesman kunna fira oratoriska triumfer i kammaren.

Herr Thorsson: Den här diskussionen har artat sig till en principdebatt, där kammaren skulle ta ställning till frågan, hur man över huvud taget skall ordna pensionsförbättringen för dem, som redan lämnat statstjänsten. Denna principdebatt tvingar mig att säga några ord, då jag håller före att det skall vara ordning och reda i statens förvaltning och att icke den ena dagen hjärtat skall råda och den andra dagen snålheten vara förhärskande.

I själva principfrågan vill jag säga, att jag underkänner den uppfattningen, att staten har *skyldighet* att nyreglera pensionerna för personer, som för länge sedan lämnat statstjänsten — då lämnar jag dem ur räkningen, som ligga så att säga i skarven, det vill säga de som av en eller annan anledning råkade uti en ogynnsam ställning vid den senaste pensionsregleringen för militärerna, och vilkas ställning herr Holmgren använde som det starka skälet för ett bifall till det av herr Leander utformade förslaget till skrivelse. Vad vill herr Leander med sitt förslag? Jo, han vill, att andra

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikare vid armén.
(Forts.)

kammaren skulle fatta ett beslut, som i sig innebär, att varje person, som lämnat statens tjänst före 1918, skulle principiellt ha rätt att få en pension, som betydligt överstiger den pension, han hittills utkvitterat. Det kan jag för min del icke vara med på, ty pensionerna äro naturligtvis avpassade att utgå efter de omständigheter, som gällde under den tid, tjänsten utfördes.

Innan jag lämnar detta, skall jag kanske närmare utveckla denna tanke, eftersom jag hör, att herr Leander begär ordet. Herr Leander har visserligen begränsat sin skrivelse till att endast omfatta underofficerare och andra pensionsberättigade inom armén och marinen. Men har jag i dag givit min anslutning till att man skall bereda en särskild privilegierad ställning i pensionshänseende åt underofficerarna, som avgå vid 50, högst 55 års ålder och således icke vid den tid, när de äro urständsatta att arbeta, utan vid en tidpunkt, då de icke hava den tillräckliga fysiska vigör, som man måste kräva av dem för försvarets ändamål, då måste jag känna mig mycket starkt förpliktad att fullfölja denna tanke, när det gäller pensioner för dem, som skola avgå vid 65 eller 67 års ålder. Det är därför jag för min del är rädd för att biträda den tanke, som herr Leander utformat. Nu kan det visserligen i och för sig icke leda till något annat, än att det blir en erinran om andra kammarens beslut, men andra kammarens beslut måste vara så grundat, att vi känna någon förpliktelse att följa det, när det sedan ligger utformat i förslag från Kungl. Maj:t.

Vilka kostnader innebär herr Leanders förslag? Jo, i bankoutskottets utlåtande nr 11 B ha vi några punkter, där utskottet tillstyrker anvisande av medel till dyrtidstillägg. Jag har hopsammanrat de i dessa punkter upptagna beloppen och funnit, att de tillsammans uppgå till 14 ½ miljoner kronor. Då dyrtidstilläggen på pensionsstaten gå till nära 15 miljoner kronor, är det uppenbart, att de redan utgående pensionerna måste representera en avsevärd siffra, och följaktligen röra vi oss här på ett område, där vi icke äro berättigade att fatta slutlig ståndpunkt utan att hava någorlunda klart för oss de ekonomiska konsekvenserna.

Nu är det klart, att jag icke vill motsätta mig att beträffande de pensionärer, som av en eller annan anledning kommit att stå ovanligt lågt på skalan, att en prövning och omvärdering göres, och att man försöker på ett eller annat sätt att bispringa dessa, men därifrån och till att göra ett sådant principuttalande, som herr Leander föreslagit, är ett långt stycke. Vi få icke ordna saken på det sättet, att pensionsbeloppet såsom sådant över huvud taget icke har någon betydelse vid det tillfälle, då det fastställes, varigenom den, som tager anställning i statens tjänst, kunde få den föreställningen, att han eller hon vid sin avgång från tjänsten icke behöver räkna med ett visst givet belopp i pension, utan att denna utgår efter en glidande skala, som ändras allt efter förhållandena. Det vill jag icke vara med om, utan det bör vara ordning och reda i våra anställningsförhållanden, den enskilde personen skall hava någorlunda reda på, under vilka villkor han tager en anställning.

Jag skulle även vilja framhålla, att de belopp, som utgå såsom dyrtidstillägg, äro ändå icke så små; pensionerna kunna icke anses ha sjunkit i värde så våldsamt, som vissa talare framhålla. Om en person har 1,000 kronor i pension, så tillkommer ju på dessa tusen kronor dyrtidstillägg. Jag skall gärna vara med om, när fråga om dyrtidstilläggen föreligger, att avväga dessa efter bästa möjliga grunder och därigenom bispringa de svagast ställda. Men man bör icke låta förleda sig, varken av sitt goda hjärta eller av någonting annat, att fatta beslut, vilka kunna komma att innebära konsekvenser som ingen sedan vill infria. Det veta vi ju litet var, att när ett beslut tillkommit utan att vara tillräckligt starkt grundat, känner ingen riksdagsman egentligen det rätta ansvaret inför detta beslut utan tycker, att det kan han gärna vara med om att rubba på, och så blir riksdagens beslut icke sådant, som det egentligen borde vara, nämligen ett beslut, som det står karlar bakom och som de vilja taga konsekvenserna av. Jag är livligt övertygad om att efter den diskussion, som ägt rum i detta ämne, skall Kungl. Maj:t låta sig angeläget vara att för riksdagen framlägga ett förslag, som giver den största möjliga rättvisa åt pensionärerna.

Innan jag lämnar ordet, vill jag taga bestämt avstånd från det resonemanget, att vad vi bevilja utöver vederbörande pensioner skulle utgöra ett fattigunderstöd. Vi skola icke bry oss om att använda uttrycket fattigunderstöd i andra fall, än där fattigunderstödet olägenheter påvila den, som tager emot det. Min uppfattning är, att en statstjänare, som för 10 eller 15 år sedan lämnade statens tjänst och erhöll den pension, som staten då utfäst sig att lämna, har ingenting mera att fordra av staten, och det som staten vill giva därutöver är något, som staten giver godvilligt. Detta skall icke hava fattigunderstödet karakter, men jag håller fast vid, att en person, som befinner sig i en sådan ekonomisk ställning, att han kan reda sig utan att få detta påbröd, han kan icke en gång anföra statens moraliska skyldighet som ett motiv för pensionsökningen. Han lider ingen nöd, eftersom han har bröd till döddagar, och han kan ju icke taga pensionen med sig i graven. Den saken behöva vi icke taga så förskräckligt högtidligt. Ty storbhusdelägarna få väl nöja sig även om de erhålla något mindre i arv än de beräknat.

Herr L e a n d e r: Herr talman! Herr Thorssons påstående, att om kammaren skulle fatta beslut i överensstämmelse med mitt yrkande, detta skulle innebära, att alla pensionärer, som avgått före 1918, skulle få ökade pensioner, kan jag icke gilla, och jag förstår icke heller, hur herr Thorsson kunde göra det påståendet. Motionärerna ha, såsom också herr Thorsson sedan erkände, inskränkt sig till att begära ökade pensioner för sådana underofficerare, som avgått före 1918, och anledningen till att vi nu hava särskilt tänkt på dem är, att inom ingen annan kategori finnes så stor skillnad i pensions-hänseende som just beträffande underofficerare, som avgått före 1918, och sådana, som avgått efter detta år. En fanjunkare till exempel, som avgått 1919 eller senare, har i pension 2,225 kronor, under

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.

(Forts.)

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.
(Forts.)

det att en fanjunkare, som avgått före 1918, har endast 1,000 kronor i pension. Om herrarna kunna uppvisa någon annan kategori, där skillnaden är så stor, då skall jag gå med på pensionsförbättring även för denna. För övrigt, när man talar om en utredning rörande alla pensionärer, vill jag säga, att en sådan utredning har jag ingenting emot; det må ankomma på Kungl. Maj:t. Men när herr Thorsson säger, att man här gör ett principuttalande, förstår jag icke detta, ty man inskränker sig ju till blott underofficerarna av nu nämnd anledning.

Nu har också herr Thorsson sagt, att de få dyrtidstillägg på denna pension av 1,000 kronor. Men de få mindre dyrtidstillägg än de pensionärer, som hava 2,225 kronor i pension. Det är således icke nog med att de få mindre pension, utan de få mindre dyrtidstillägg också. Det är icke rimligt att göra en sådan skillnad och klippa av så tvärt. Därför föreslogs i en motion vid 1919 års riksdag, att man skulle successivt öka pensionerna; man skulle gå tillbaka några år i tiden och öka åtskilligt för dem, som avgått 1914, mera för dem, som avgått 1915 o. s. v., men detta förslag var icke riksdagen med om då.

Nu veta alla gamla pensionerade underofficerare, att herr Thorsson har ett mycket gott hjärta, men att han nu måste tala liksom å ämbetets vägnar, då han ju varit finansminister. Men vi känna nog till, att inom hans rock säger det något annat, ty han har ett hjärta, som ömmar för dem. Därför tror jag icke, att kammaren skall alltför mycket fästa sig vid vad en gammal finansminister säger, ty det är klart, att han måste hållz på principerna.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr K r i s t e n s s o n: Herr talman! Herr Leander förklarade här nyss, att om det kunde påvisas, att i fråga om andra grupper än den, som han motionerat om, det föreläge lika stor skillnad mellan gamla pensionärer och dem, som avgått, efter det nya pensionsbestämmelser införts, skulle han böja sig. Jo, herr Leander, det finns det. Som bevis därför skall jag blott anföra vad en av de främsta auktoriteterna på pensionsväsendets område i detta land yttrat. Han säger bland annat, att särskilt för den talrika lägre personalen vid statens järnvägar hava genom vidtagna regleringar pensionerna i många fall mer än fördubblats. Han går ännu längre och säger, att ett ensartat förhållande äger rum på andra områden, som han icke närmare specificerar. Vid sådant förhållande förefaller det mig åtminstone, som om utskottet haft synnerligen goda skäl för den ställning, som det intagit.

Med anledning av det angrepp, som den ärade talaren på Stockholmsbänken riktade mot utskottet för vad det i detta fall skulle ha underlåtit att skriva, skulle jag vilja säga, att den ärade talaren tycks göra gällande, att utskottets ledamöter eller dess ordförande icke finge lov att här i kammaren i en debatt sitta inne med någon sakkunskap utöver vad som står i utlåtandet. Jag kan icke finna annat än att detta är en alldeles ny princip och i varje fall en princip,

som mig veterligt icke har tillämpats av statsutskottet och allra minst i dess utlåtanden rörande fjärde huvudtiteln under den tid, då den ärade talaren var en aktad ledamot av detta utskott.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla det yrkande, jag förut gjort.

Herr Thorsson: Herr talman! Jag vill blott säga, att jag naturligtvis har lika gott hjärta för de nu ifrågavarande pensionärerna som för alla de andra, men detta kan icke förleda mig till att ordna denna fråga så, att jag gör orättvisa mot de andra.

Denna fråga är så stor och komplicerad, att man helt enkelt icke kan besluta i den på rak arm. Det har varit personer uppe hos mig, som den dag i dag är utkvittera 600 eller 650 kronor i pension, där deras kamrater inom samma grupp utkvittera 1,200 kronor. I det fallet föreligger också en mycket stor orättvisa. Men den ene har fått avsked för 25 år sedan, och den andre strax före 1914, då hördes ingen framställning om ökade pensioner, det var först i samband med de orimliga förhållanden som inträdde under kriget, då staten började giva dyrtidstillägg såsom ersättning för penningvärdets fall, som spörsmålet om ökning av de ordinarie pensionerna på allvar framställdes; före den tiden var som jag nyss antytt ingen tanke på något håll, att staten skulle ha skyldighet att ändra grunderna för redan pensionerade. Men det är klart, att när bristen på mat blev alltför stark, då vände man sig dit, där man förutsåg, att man skulle känna det som en moralisk skyldighet att träda emellan. Jag vill ännu en gång hävda, att så länge dyrtidstillägg utgå i den omfattning, som sker, äro icke pensionsbeloppen så små, som man vill göra gällande, även om skillnaden är stor mellan olika grupper.

Jag ber att få komplettera mitt förra yttrande med att yrka bifall till utskottets framställning.

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Diskussionen om utskottsutlåtandets innehåll anser jag vara för viktig för att avslutas med den billiga replik, som herr Kristensson gav mig.

Jag har icke bestritt herr Kristensson rätten att här i kammaren uppträda med hela tyngden av den sakkunskap, han kunnat på ett eller annat sätt förskaffa sig. Vad jag sagt är, att om ett utskott sitter inne med faktiska upplysningar av betydelse för kamrarnas ledamöter vid ställningstagandet till frågan, så har utskottet skyldighet att i sitt utlåtande lämna kamrarna dessa upplysningar. De faktiska upplysningar, som här meddelades av bankoutskottets ordförande, äro av den art, att de hade kunnat inhämtas av bankoutskottet, innan utlåtandet avgavs. Då det angivits olika sätt, varpå man skulle kunna ordna denna fråga, och angivits kostnaderna för dessa olika sätt, så är detta av den allra största betydelse för ståndpunktstagandet i frågan. Men det har icke i utskottsutlåtandet nämnts ett ord om den saken. Utskottets ordförande har sparat materialet för debatten. Jag måste säga, att man från riksdagens sida icke kan tolerera ett sådant system.

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.

(Forts.)

Ang. till-
fälliga under-
stöd åt avske-
dade under-
officerare och
vederlikar vid
armén.
(Forts.)

I vad mån detta har tillämpats av första avdelningen inom statsutskottet, vet jag icke. Jag var i regel reservant, när jag satt där, och jag var alltid angelägen om att i mina reservationer plocka fram så mycket saklig bevisning, som jag kunde få fram, därför att jag icke ville försumma att i god tid övertyga kammaren om, att den ståndpunkt, jag intog, var riktig. Men det skulle vara fullkomligt orimligt, om man började tillämpa ett sådant system, att man skriver utskottsutlåtandena i allmänna ordalag och presenterar den verkliga utredningen först under debatten i kammaren. Om det är svårt, som herr Thorsson säger, att fatta ett skriftligt formulerat yrkande, så är det ännu mycket svårare att här i kammaren taga del av en muntligt framställd utredning, som man borde kunna få reda på i utskottsutlåtandet.

Herr Bäcklund: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr Thorssons förra anförande. Jag anser, att det icke bör stå oemotsagt från min sida.

Herr Thorsson har gjort gällande, att staten egentligen icke har skyldighet att utöka pensioner, som en gång äro fastställda för befattningshavare, som avgått för en längre tid sedan. Nu få vi väl i alla fall komma ihåg, att riksdagen har gått in på att bevilja dyrtids-tillägg, därför att penningvärdet fallit. Det har varit nödvändigt, för att pensionärerna över huvud taget åtminstone skulle kunna draga sig fram och leva, att staten trätt hjälpande emellan och beviljat dyrtidstillägg. När staten sedan har ansett, att de förutvarande pensionsbestämmelserna för en hel del av statens verk varit alldeles föräldrade och givit för litet och på grund därav också ändrat pensionsbestämmelserna och de belopp, som skulle utgå till pension, men icke kunnat taga med de förutvarande pensionärerna utan sagt, att det skulle gälla endast för dem, som nu tjänstgöra, så har man i alla fall erkänt, att pensionär vid denna tidpunkt behöver ha bra mycket större belopp än förut. Då är man väl i alla fall inne på den vägen, att de, som tidigare tjänat staten och blivit tillerkända pensioner, som de efter dåvarande penningvärde kunde någorlunda draga sig fram på, också hava rätt att fordra, att när statens pengar bli så mycket mindre värda, att de icke kunna få den varumängd de behöva för sitt uppehälle, staten även är skyldig att garantera dessa människor, som icke kunna med sitt arbete skaffa sig något tillskott till sina pensioner, det som de oundgängligen behöva för livets uppehälle. Jag kan icke finna, att herr Thorssons tankegång är den riktiga, och jag kan aldrig tro, att andra kammaren åtminstone skulle vilja göra den till sin. Jag hoppas, att den regering som kommer att framlägga resultatet av den utredning som är igångsatt icke heller går in för den tanken, att staten icke har med dessa pensioner att göra.

Herr Kristensson: Herr talman! Vad är det utskottet i detta fall skrivit och talat om för riksdagen? För det första hänvisas till frågans behandling vid föregående riksdag. Utskottet har icke ansett, att denna fråga i år befann sig i ett sådant läge, att vi

behöfve kosta på en massa trycksidor för att trycka om, vad var och en intresserad ledamot kan inhämta av riksdagshandlingarna. och detta så mycket mera, som riksdagen föregående år fattade ett principbeslut om att så mycket som möjligt inskränka tryckningskostnaderna och med anledning därav tillsatte en liten beredning för att verka i detta syfte. Utskottets ordförande hava från denna beredning fått vissa admonitioner i detta hänseende.

Vidare hava vi sagt, att det inom finansdepartementet pågår en utredning, som igångsattes av den regering, som den ärade talaren på Stockholmsbanken själv var ledamot av. Vi hava vidare sagt, att denna utredning icke är slutförd, och vid sådant förhållande kan väl icke utskottet böra inför kammaren taga upp vissa preliminära uppslag, som framkommit vid denna utredning.

Vad jag tillät mig tala om här var, att om vi skulle gå på herr Leanders linje att höja alla de gamla pensionerna upp till de belopp, som pensionerna utgå med för närvarande till dem, som nu taga avsked, skulle det medföra en ökning på 8 miljoner kronor. Den summan kommer man mycket enkelt till. Man behöver blott slå upp riksstaten och taga reda på, hur mycket pensionsbeloppen uppgå till, och sedan räkna med, att det blir en fördubbling över hela linjen.

Sedan talade jag om, att dessa kategorier för närvarande ha något mer än de tusen kronor, som man gjort gällande, att de skulle ha. En fanjunkare, som är familjeförsörjare, har 2,314 kronor 50 öre, och en fanjunkare, som icke är familjeförsörjare, 2,214 kronor 50 öre med de dyrtidstillägg, som fastställdes av föregående års riksdag. Jag har vidare tillåtit mig tala om, att det finnes 3,500 andra pensionärer, som ha betydligt mindre, fastän denna siffra icke är utsatt i innevarande års bankoutskottsutlåtande. Jag kan icke finna, att detta var absolut nödvändigt, då jag icke kunde tänka mig, att då utredning pågår inom departementet, riksdagen skulle bryta ut och skriva om en liten grupp av alla dem, som utredningen avser.

Herr Lindström i Mörby: Herr talman! Såsom här nämnts, innehåller utskottets motivering följande passus: »Utan att angiva några riktlinjer för utredningens bedrivande vill utskottet emellertid ifrågasätta, huruvida icke av statsfinansiella skäl den pensionsförbättring, som kan komma att beviljas, bör, liksom tidigare för vissa grupper av pensionärer bestämts, fastställas att utgå allenast till sådana pensionärer, vilka styrka sig vara i behövande omständigheter.» Nu har en ärad ledamot av kammaren yrkat, att denna punkt i motiveringen skulle utgå. Vid närmare eftersinnande finner jag, att jag bör biträda hans mening. Det är mycket möjligt, att vid den pensionsreglering, som det nu är fråga om, ett dylikt villkor, att behov skall föreligga, kommer att fastställas, men jag anser, att riksdagen i sakens nuvarande läge icke bör taga ståndpunkt till denna fråga utan först avvakta resultatet av den kommande utredningen. Därför biträder jag yrkandet om att denna punkt bör utgå ur motiveringen.

Vad själva huvudfrågan beträffar, så tillåter jag mig fråga

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.
(Forts.)

Ang. tillfälliga understöd åt avskedade underofficerare och vederlikar vid armén.
(Forts.)

kammarens ledamöter: äro ni nu övertygade om, att de pensionärer, som det här är fråga om, bland alla dåligt ställda pensionärer äro de sämst ställda och så dåligt ställda, att deras pensionsfråga bör brytas ut från de andras? Först ifall ni äro fullt övertygade därom, först då kunna ni biträda herr Leanders yrkande. Ha ni icke *den* övertygelsen, ha ni intet annat än att acceptera utskottets förslag.

Herr Hansson i Stockholm: Av det stenografiska referatet av herr Kristenssons anförande skall framgå, att han här inför kammaren lämnat en redogörelse för en utredning, som verkställts inom finansdepartementet. Denna redogörelse borde ha influtit i utskottsutlåtandet. Jag har aldrig begärt, att herr Kristenssons privata funderingar skulle komma dit.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, framställde herr talmannen till en början propositioner beträffande utskottets hemställan, nämligen först på bifall till berörda hemställan samt vidare på bifall till det av herr Leander under överläggningen gjorda yrkandet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Vidare gav herr talmannen i fråga om motiveringen propositioner dels på bifall till det yrkande, som i avseende härå under överläggningen framstälts av herr Bäcklund, dels ock på avslag å samma yrkande; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes av herr Bäcklund, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren avslår det yrkande, som under överläggningen angående punkten 12) i bankoutslottets utlåtande nr 11 A framstälts av herr Bäcklund i fråga om motiveringen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit berörda yrkande.

Voteringen utvisade 110 ja mot 86 nej, vadan kammaren avslagit det av herr Bäcklund i fråga om motiveringen under överläggningen framställda yrkandet.

Punkten 13.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. ytterligare förhöjning i gratialen åt avskedat manskap.

Vid härpå skedd föredragning av *punkten 14*, angående ytterligare förhöjning i gratialen åt avskedat manskap, yttrade:

Herr Bäcklund: Herr talman, mina herrar! Jag har vid denna punkt fogat en reservation och ber därför att få säga

några ord, men jag vill förutskicka, att jag icke kommer att göra något yrkande, så att herrarna icke behöva vara rädda för en votering.

Jag har inom utskottet hävdad den uppfattningen, att då en motion sådan den nu förevarande kommer fram, bör någon slags utredning egentligen företagas. Jag för min del är icke av den uppfattningen att det är möjligt att kunna tillmötesgå motionären, såsom han här skisserat denna förhöjning, men å andra sidan borde det väl i alla fall kunna förutsättas, att riksdagen skulle kunna gå med på någon förhöjning, därest man vetat vad det skulle kosta. Jag har inom utskottet hävdad den meningen, att en utredning borde företagits rörande kostnaderna t. ex. för en viss förhöjning av pensionerna för pensionerat stammanskap, som uppnått en ålder av 60 år, men det var omöjligt att få utskottet på den linjen, att det ville företaga denna utredning. Nu är det så, att dessa personer, som fyllt 60 år, ha 100 kr. i pension, de som äro födda år 1848, 110 kr., och de som äro födda 1847, 125 kr. Härtill kommer sedan den tilläggsbestämmelsen, att fr. o. m. den 1 januari 1919 till de understödstagare, som äro fyllda 67 år, utgår ett belopp av 200 kr. i pension. Om det vore så, att dessa pensionsbelopp voro något så när stora, skulle jag icke säga något om, att man ställt sig avvisande, men de äro så små i förhållande till den långa tjänstetid, som man någonsin kan tänka sig. Dessutom har den indelte soldaten och båtsmannen fått sin dyrtidstillägsfråga reglerad på sitt särskilda sätt, vilket gör, att de i de flesta fall fått en bra mycket sämre ställning i dyrtidstilläggshänseende än pensionärer i allmänhet från statsverket. De ha på dessa belopp fått 175 kr. i ett för allt i dyrtidstillägg.

Jag beklagar, herr talman, nu egentligen, att utskottet icke på något sätt velat vara med om att göra en utredning, så att man kunnat göra något yrkande i frågan. Jag tycker, att en fråga skall behandlas på det sättet, att när en motion har framkommit och man har ett förslag framför sig, man skall kunna säga vad det kostar att gå på ett bifall i en eller annan form, då det i alla fall är en anslagsfråga, som motionen rört sig om.

Det är detta, som jag endast vill beklaga, och jag hoppas, att i kommande tider dessa pensionärens krav skola bli bättre beaktade än vad de nu blivit och att de få en någorlunda dräglig pensionsförhöjning.

Herr Magnusson i Skövde : Herr talman! Det ärende, som här föreligger till kammarens avgörande, erbjuder viss likhet med det ärende kammaren nyss debatterat men då jag är motionär i denna fråga, skall jag be att få taga kammarens tid i anspråk endast några få ögonblick.

Den, som gjort sig besvär att läsa motionen, finner däri, att jag motionsledes tagit upp en framställning, som är framburen av ett stort antal indelta soldater vid ett av våra regementen, Skaraborgs

Ang.
ytterligare förhöjning
i gratialen åt
avskedad man-
skap.
(Forts.)

Ang.
ytterligare för-
höjning
i gratialen åt
avskedad man-
skap.
(Forts.)

regemente, men jag vet fullväl, att samma tankar och samma behov göra sig gällande inom övriga områden av vårt land, där det finns indelta soldater i något större antal kvar. Denna framställning gjordes ursprungligen direkt till Konungen, men då jag efter förfrågan på vederbörligt håll fick det svaret, att åtminstone icke till innevarande års riksdag kunde från regeringen göras någon framställning angående förbättrade pensionsförhållanden åt de indelta soldaterna, ansåg jag, efter samråd med vederbörande, lämpligt att framföra framställningen motionsledes till riksdagen för att ge riksdagen tillfälle att till äventyrs kunna lämna någon ytterligare hjälp åt de indelta soldaterna.

Det är alldeles uppenbart, att det icke varit möjligt för mig — för övrigt medgav icke tiden detta, om det också varit möjligt — att göra en fullständigare utredning i ett så pass vittomfattande spörsmål som det här föreliggande, men jag hade hoppats dels, som den föregående ärade talaren var inne på, att utskottet skulle ägnat frågan en mera grundlig uppmärksamhet, dels ock att detta till äventyrs skulle kunnat utmyнна i en begäran från utskottet om skrivelse, däri man hemställde om utredning av detta spörsmål. Jag tillåter mig citera ett yttrande, som under den närmast föregående debatten fällts, att det är »Kronans gamla trotjänare», som det gäller, och jag kan icke komma ifrån, att det här är fråga om, *att det allmänna skall göra sin skyldighet och en tillbörlig honnör* för denna stam av indelta soldater, vilka dock tjänat riket under ganska blygsamma förhållanden — åtminstone vis à vis avlöningen — och som utgjort en mycket hedervärd och aktningvärd kår.

Det är allmänt bekant — åtminstone för dem som äro från landsorten — att de indelta soldaterna icke haft tillfälle att göra någon större förtjänst och att avsätta några vidare besparingar för gamla dagar, och det är icke så underligt, om de nu med en viss bävan se framtiden an och därför också kommit på den tanken, att det allmänna borde något rikligare sörja för deras ålders dagar än hittills varit förhållandet.

Jag skall givetvis icke här gentemot ett tämligen enhälligt bankoutskott göra något yrkande, men jag vill hoppas, att det beslut, som nu kommer att klubbfästas rörande min motion, icke må tolkas så, att riksdagen nu en gång för alla sagt ifrån, att här vill riksdagen ingenting göra, utan jag hoppas, att frågan må ligga så till, att den framdeles kan komma under riksdagens prövning och då föränleda en gynnsammare behandling. Jag vill också uttala den förhoppningen, att man från regeringens sida icke må alldeles släppa den framställning, som gjorts från de indelta soldaterna vid Skaraborgs regemente och varpå min motion är fotad, utan även där taga frågan under omprövning för att till äventyrs senare framlägga ett genomarbetat förslag till någon avsevärdare hjälp åt det indelta manskapet.

Herr Kristensson: Herr talman! Det framgår ju av ut-

skottets föreliggande motivering, att ett bifall till motionen enligt en approximativt gjord beräkning årligen skulle kosta över 2,000,000 kronor för det indelta manskapet. Därtill skulle sedan komma kostnaden för båtsmän, varom utskottet icke varit i tillfälle att verkställa utredning. Vid sådant förhållande, och då statsfinanserna för närvarande äro synnerligen tryckta, har utskottet icke ansett sig kunna förorda bifall till motionen.

Ang.
ytterligare för-
höjning
i gratialen åt
avskedad man-
skap.
(Forts.)

Utskottet har därvid letts även av vissa andra synpunkter, som framkommo vid behandlingen av detta ärende och som jag också skall tillåta mig att anföra till dagens protokoll. Det framhölls nämligen — och detta anser jag, att även kammaren bör taga under övervägande, då den går att behandla denna fråga — att dessa gratialer icke frånräknas som inkomst vid den allmänna folkpensioneringen. utan att de utgöra ett tillskott utöver vad vederbörande får däriifrån. Gratialerna äro sålunda icke alls avsedda för vederbörandes fulla försörjning, och det vore ju även orimligt att på det sättet pensionera personer efter 20 å 25 år för ett arbete, som årligen upptagit blott en månads tid.

Det har vidare vid de förhandlingar, som hållits inom utskottet, under en lång följd av år, som jag minns, framkommit otaliga vittnesbörd om, att en mängd av dessa gamla män, som det här är fråga om — många av dem äro för övrigt icke så gamla — sitta med ett litet hemman och ha någon liten lägenhet och att många av dem ha det jämförelsevis bra ställt. Jag tror, att man därför icke får taga frågan över en linje och säga, att man måste se denna fråga, som om de allesammans icke hade någon annan inkomst än sitt gratial. För en del av dem, som icke ha egen arbetsförtjänst, är det naturligtvis så, men för den stora massan betyder gratialet ett tillskott till den inkomst, som de ha och som torde uppgå till enahanda belopp som för deras grannar i allmänhet, som icke hava tjänat kronan.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Magnusson i Skövde: Herr talman! Jag skall beträffande kostnaderna icke alls bestrida, att de vid bifall till den framställning, som jag här gjort, skulle kunna uppgå till det belopp, som herr Kristensson och utskottet angivit, nämligen omkring 2,000,000 kronor. Jag vill dock ännu en gång betona, att denna min framställning icke grundar sig på några grundligare beräkningar utan mera på önskemål, som ha framkommit från vederbörande indelta soldater. Jag tror emellertid, att man måste erkänna, att dessa önskemål äro ganska blygsamma. Visserligen är det sant, att det lilla belopp, som erhålles genom den allmänna folkpensioneringen, oavkortat kommer dem till godo, och att de gratial, som de ha, alltså icke avräknas. Herr Kristensson får väl ändå med de anspråk, han ställer på den allmänna levnadsstandarden, medgiva, att oaktat någon sådan avräkning icke sker, tillgångarna för dessa gamla soldater icke äro särdeles överflödande. Jag tror, att det icke ens med

Ang.
ytterligare för-
höjning
i gratialen åt
avskedad man-
skap.
(Forts.)

de belopp, som jag har begärt, kan bli tal om någon »full försörjning».

Herr Kristensson anförde, att det finns åtskilliga av dem, som ha en mycket bra ställning, ha ett eget ställe o. s. v. Ja, visst finns det en och annan, som har så ställt, men det är långt ifrån något allmänt förhållande. Jag ber i det fallet att få erinra om vad som sades i motionen, nämligen att det indelta manskapet just genom sin ställning som *indelta soldater* hava varit förhindrade att i samma mått som andra göra någon arbetsförtjänst. De ha varit bundna vid torpet, roten och regementet, och de hava exempelvis icke som andra haft tillfälle att fara upp till Norrland till järnvägsbyggnader eller liknande arbeten, som medgivit god arbetsinkomst. Jag tror icke, att man skall kunna bestrida det omdöme, som jag har fällt, att dessa personer i stort sett befinna sig i ganska blygsamma och små omständigheter, och att det sålunda verkligen kan finnas fog för att bereda dessa gamla statstjänare bättre pensionsförhållanden än de, till vilka de nu ha rätt.

Jag kan fortfarande icke göra något direkt yrkande, men jag vill dock hoppas, att ställningen skall vara sådan, att denna fråga, då den vid en kommande riksdag upptages till förnyad prövning, skall möta en gynnsammare behandling än vad nu har varit fallet.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Punkterna 15—21.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 7.

Vidare föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 11 B, angående regleringen av utgifterna under tilläggsstatens för år 1921 elfte huvudtitel, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2 och 3.

Lades till handlingarna.

Punkten 4.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 5 och 6.

Lades till handlingarna.

Punkten 7.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 8.

Lades till handlingarna.

§ 8.

Härefter förekom till behandling andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckta motioner i fråga om skrivelser till Kungl. Maj:t angående kooperativ jordbruksdrift. *Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.*

Till andra kammarens fjärde tillfälliga utskott hade remitterats två inom kammaren väckta motioner, som båda rörde kooperativ jordbruksdrift, nämligen

nr 241, av herr *Sjölander*, som hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning av möjligheten för kooperativt jordbruks bedrivande i vårt land och i vad mån staten ekonomiskt borde bidraga och även underlätta åtkomsten av jord till för jordbrukets bärkraft rimliga priser, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda; och

nr 251, av herr *Vennerström*, som föreslagit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning om lämpligaste sättet för staten att kraftigt stödja bedrivande av kooperativa jordbruk samt för riksdagen framlägga av utredningen föranledda förslag.

Utskottet, som till behandling i ett sammanhang förehaft nämnda motioner, hemställde, att andra kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning om lämpligaste sättet för staten att stödja bedrivandet av kooperativa (kollektiva) jordbruk samt för riksdagen framlägga av utredningen föranledda förslag.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Stjernstedt*, *Larsson* i Kroken, *Bergström* i Bäckland, *Månsson* i Backa och *Clemedtsen*, vilka ansett, att de utredningar, som påyrkats, icke vore förtjänta att beaktas.

Utskottets hemställan föredrogs. Därefter anförde:

Herr *Clemedtsen*: Herr talman! Motioner i samma syfte som de nu förevarande ha av riksdagen behandlats under en följd av år. Då motionerna i fråga kommo till det utskott, vilket jag har äran tillhöra, sökte jag för min del finna några nya skäl, vilka skulle kunna ligga till grund för en ändrad uppfattning ifrån riksdagens sida i denna fråga. Dessa nya skäl, som skulle ha tillkommit, sedan frågan senast behandlades, har jag för min del icke kunnat finna. Det beslut, vartill utskottet har kommit, är ju, som herrarna se av utskottsutlåtandet, icke heller enhälligt. Beslutet är fattat med fem röster mot fyra. Men då här finnes fem reseranter, så förstå ju herrarna, att utskottet stått delat i tvenne lika stora halvor.

I vad utskottet anfört såsom skäl för bifall till motionerna före-

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

komma enligt mitt förmenande många luckor. Jag anser, att utskottet i mera väsentliga punkter så att säga vederlägger sig självt. Då jag här fått ordet, skulle jag naturligtvis egentligen gå in på en principbehandling av själva frågan. Men då den varit föremål för så mångsidig behandling i riksdagen, så vill jag icke huvudsakligen ägna mig däråt. Riksdagen har ju, som sagt, spillt så många ord på denna fråga. Jag vill därför först peka på ett par fall, där utskottet, som jag nämnde, jävar sig självt.

Utskottet säger t. ex., att utskottet anser, att om kooperativt jordbruk skall bliva någonting av värde, bör grundvalen vara en stabilisering av organisationsformerna ibland lantarbetarna. Samma utskottshalva — eller majoritet eller vad jag skall kalla den — erkänner emellertid, att dessa fasta och stabiliserade organisationsformer icke äro till finnandes, men lika fullt föreslår den en utredning.

Vidare säger utskottet, att en kooperation av jordbrukare icke har samma möjlighet att av egnahemslänefonden och av jordbrukskassor få det bistånd, som den enskilde jordbrukaren kan få. Detta är, mina herrar, en sanning med väsentlig modifikation. Vad egnahemslänefonden beträffar, får man naturligtvis här lämna densamma å sido, då den är upprättad särskilt för åstadkommande av egnahem. Denna bör man alltså, enligt min mening, icke tänka på i detta sammanhang. Men vad jordbrukskassorna beträffar, synes det mig, som om utskottet alldeles hade missuppfattat ändamålet med dessa, ty i den kungl. kungörelsen av år 1915 angående villkor för jordbrukskassas godkännande stadgas i sjätte paragrafen tydligt: »Till medlem i kassan må icke kunna antagas annan än i Sverige bosatt svensk undersåte, här i landet registrerad ekonomisk förening eller svensk kommun.» Då utskottet alltså säger, att en kooperation av jordbrukare är utestängd från möjligheten att få bidrag från jordbrukskassor, synes mig detta vara felaktigt. Granskar man hithörande bestämmelser vidare, finner man, att i svensk författningssamling för 1918 nr 597, angående ändrade bestämmelser för centralkassor, stadgas i § 2, att även andra än jordbrukskassor kunna vinna inträde i centralkassor. Jag menar, att här är till fullo bestyrkt, att vad utskottet uttalar beträffande här förevarande fall icke håller streck.

Utskottet har vidare tagit fasta på, vad motionären Vennerström i sin motion anfört beträffande jordbruk i Italien. Men, mina herrar, är denna fråga verkligen så dödfödd, att man skall behöva fara över Alperna ända ned till Italien för att finna lämpliga jämförelser? För övrigt vill jag icke ingå på någon polemik beträffande detta, ty jag anser saken vara så klar, att detta är alldeles onödigt.

Reservanterna hava för sin del ansett sig gärna vilja gå motionärerna till mötes med en utredning, men vi äro alldeles på det klara med, att en utredning i här ifrågavarande fall icke skulle göra någon som helst nytta. En dylik utredning, förmena vi, skulle ovillkorligen leda till ett rent negativt resultat, och under sådana förhållanden hava vi icke velat, att staten skulle lägga ned kostnader och

arbete på en sådan. Det har i denna kammare redan förut i dag framhållits, att vi böra vara försiktiga med våra skrivelser till Kungl. Maj:t och icke komma med frågor, som det absolut icke kan bli någonting av.

Utskottet förmenar vidare, att den trängtan hos lantarbetaren, som skulle finnas, och enligt vilken han skulle önska bliva intressent av avkastningen av den jord, på vilken han arbetar, kan på allra bästa sätt tillgodoses genom att ifrågavarande lantarbetare försöker sätta upp ett eget hem. Nu är det så, att staten bidrager på alla möjliga sätt och så långt i statens förmåga står att hjälpa den enskilde medellöse härutinnan. Och om, som motionärerna vilja, något skulle göras i motionernas syfte, så skulle detta, enligt mitt förmenande, medföra en inskränkning i möjligheterna att tillgodogöra sig de fördelar, som egnahemslånerörelsen nu innebär.

Jag har bestyrkts i min redan förut stadgade uppfattning om, att det hos lantarbetarna icke finnes någon vidare utbredd önskan att få denna produktionsform iscensatt. Jag tror fastmera, att på djupet hos varje invånare i detta land, han må vara lantarbetare eller stadsbo, finnes en önskan att helst få ett eget hem. Jag har med intresse genomläst en motion i detta ämne, som väckts av en liberal motionär, i vilken åberopas en skrivelse till chefen för jordbruksdepartementet, som inkommit ifrån ett trettiotal skogstorpäre och odlingslägenhetsinnehavare vid Juktåns skogstorpkoloni. I nämnda skrivelse anföras dessa skogstorpäre och lägenhetsinnehavare bland annat: »Ända sedan den tid, då det genom ändrad lagstiftning blev tillåtet för oss jord- och hemlösa att slå oss ned på kronans marker här i obygderna för att bryta bygd och skapa nya hem och jordbruk, har det legat under vid alla svårigheter och mödor en tyst förhoppning om, att de nya jordbruk, som under fattigdom och försakerelser grundades, någon gång i framtiden dock skulle bli verkliga egnahem...»

Herr talman! Jag ber härmed få yrka avslag på utskottets hemställan och de i ämnet väckta motionerna.

Herr Jensen: Herr vice talman, mina herrar! Det har ofta och icke minst på senare åren med mycket stor skärpa i denna kammare liksom i medkammaren framhållits det betryckta läge, vari vårt lands jordbruk befinner sig. Man har framhållit, hurusom länge pågått en flykt ifrån jordbruket till städerna. Denna flykt och detta betryckta läge, det är det läge, i vilket vårt jordbruk befinner sig under de former, den föregående ärade talaren fann vara de enda möjliga att använda vid ett ordentligt jordbruk. Det är också dessa former, som jordbruksutskottet 1917 i sitt då avgivna utlåtande framhållit såsom varande de enda former, den historiska utvecklingen funnit vara möjliga att använda i vårt svenska jordbruk.

Det har, under dessa klagans år, icke saknats anvisningar om medel för att komma bort ifrån det nödtryckta läge, i vilket vårt jordbruk befinner sig, och komma fram till bättre förhållanden, vilka skulle möjliggöra, att vårt land en gång i tiden skulle kunna bliva ett i

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

farans stund självförsörjande land. Dessa olika anvisningar om medel att förbättra vårt jordbruk hava dels framkommit i form av förslag om förbättringar med bibehållande av nuvarande former, men å andra sidan ha även framkommit förslag om, att man skulle inrikta sig på och använda sig av andra former för att förbättra jordbruket. Jag skall icke gå in på någon debatt om de förslag till förbättrande av vårt jordbruk under nuvarande former, som framkommit. Jag skall endast nu be att få uppehålla mig vid det förslag, som här föreligger beträffande skapandet av nya former för vårt jordbruks rationella skötsel.

Det har sagts, att kooperativt jordbruk icke lämpar sig för vårt land. Det är en nymodighet, som visserligen, såsom en av motörnärerna pekat på, kan befinnas vara lämplig i Italien, men en form, som man icke anser vara lämplig i vårt land. Och man förklarar också i reservationen: »Vi ha oss ej heller bekant, om i något fall i vårt land kooperativt jordbruk med fördel bedrivits.» Om den förste av reservanterna, herr Stjernstedt, i egenskap av *riksdagsman* vänt sig till *t. f. domänintendenten* Stjernstedt i Stockholms län, hade han kanske kunnat få upplysning om, att även i vårt land drives jordbruk under dessa former, som man förklarar icke vara lämpliga för vårt land. Det finnes sedan några år tillbaka ett jordbruk ute på Svartsjölandet, Nora gård, som drives under dessa former. Det är ett jordbruk, som omfattar en areal av 125 tunnland öppen jord och 110 tunnland skog. Detta jordbruk äges och drives av fem jordbruksarbetare. Det finnes ett annat jordbruk här i närheten av Stockholm, nämligen Bergshamra gård i Stockholms län, som arrenderas av fyra jordbruksarbetare. Bergshamra gårds areal utgör 54 tunnland, för vilken erlægges ett arrende av 100 kronor per tunnland eller 5,400 kronor. Det har sagts mig, att då dessa fyra unge män i fjol tillträdde detta jordbruk, en statens kronodomän, var denna jord fullständigt vanhävdad. Av denna jord var då endast ett tunnland plöjt, allt det andra låg fullständigt i lågervall. Och under första året bortkörde dessa unge män icke mindre än tolv parlass kvickrot från ett tunnland. Man kommer nu och säger, att det bör krävas längre tids experimenterande med detta slags jordbruk än som skett här i vårt land, innan man därav kan utvinna sådan erfarenhet, att man kan se, huruvida staten bör stödja dylikt jordbruk.

Vidare framhöll den föregående ärade talaren, att det för att driva ett dylikt jordbruk fordrades en mycket stor ansvars- och organisationskänsla. Jag vill understryka dessa synpunkter, lika väl som detta är gjort i utskottsmajoritetens motivering. Men jag vill fråga, huruvida man vill fränkänna alla svenska jordbruksarbetare all ansvars- och organisationskänsla. Gör man icke det, kan jag icke finna något skäl för att så kategoriskt som reservanterna förklara, att man icke kan vara med om att slå in på denna väg och hjälpa dessa jordbruksarbetare till att skapa sig en torva, genom vilken de kunna förbättra och rycka upp vårt svenska jordbruk.

Det framhålles nu, att man icke skall gå och skapa något genom

vilket man kan sätta dessa jordbruksarbetare i en så att säga förhandsställning framför andra jordbrukare i vårt land. Utskottet har icke åsyftat detta lika litet som jordbruksarbetarna själva önskat bliva satta i en förhandsställning framför andra jordbrukare, men de vilja sättas i en ställning, så att de jämställas med enskilda brukare av jorden här i landet. Det är med nuvarande former för vår egnahemslånefond icke möjligt för dessa att skaffa sig något driftkapital genom att upptaga lån därifrån. Det är visserligen sant, som den föregående ärade talaren framhöll, att man i länekassor kan få lån genom att man bildar ekonomiska föreningar. Ja, men då skall det vara en dylik sammanslutning; bildar man ett vanligt enkelt bolag, äro de uteslutna från de möjligheterna. Vi vilja för vår del, att vägen skall lämnas öppen för de jordbruksarbetare här i landet, som genom lån från egnahemskassorna vilja skapa sig en framtid, det skall lämnas en väg öppen för dem, så att även de kunna genom lån ur denna egnahemslånefond komma i åtnjutande av de fördelar, som staten bereder dem, som vilja skapa sig eget hem med full äganderätt.

Jag skall med dessa ord, herr vice talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen, som under herr Jensens yttrande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav nu ordet till

Herr Andersson i Storegården, som yttrar: Herr vice talman! Det säges i motiveringen till utskottets förslag, att det redan nu bedrivs kooperativt jordbruk på ett par angivna gårdar i landet. Ja, det lärer vara så, men jag har blivit upplyst om att, vad Bergshamna beträffar, på denna egendom *icke* finnes kreatursbesättning för närvarande. Det belyser dock i ganska hög grad den föregående ärade talarens påstående om, att ett kooperativt jordbruk skall komma att förbättra det svenska jordbrukets »betryckta läge» för närvarande. Det står klart för varje något så när initierad jordbrukare vad det betyder, om man bedriver ett jordbruk utan kreatursbesättning. Det betyder rovdrift, och det är just detta som är den stora faran med kooperativt jordbruk, att man kommer att försöka utvinna största möjliga ekonomiska utbyte för tillfället på bekostnad av framtiden. Ett jordbruk är icke en inrättning som man kan bedriva på det sättet, utan ett jordbruk kräver årligt underhåll av byggnader, underhåll av jorden o. s. v., och det går icke i längden att bedriva ett jordbruk på detta sätt.

Vidare säger utskottsmajoriteten i betänkandet, att »helt säkert skulle flera jordbruk av detta slag redan nu ha funnits, om icke ekonomiska svårigheter lagt hinder i vägen.» Man kan då fråga sig: är det verkligen sant, att jordbruksarbetarna i vårt land äro så renons på ekonomiska resurser, att om det föreläge ett allmänt önskemål att åstadkomma kooperativa jordbruk det icke finnes några bland dem, som hade erforderliga medel till förfogande? Jag tror icke, att den satsen i längden skall kunna drivas; det finnes helt sä-

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

kert jordbruksarbetare, som äro i det ekonomiska läget, att de genom sammanslutning med andra skulle kunna redan under nu rådande förhållanden åstadkomma ett kooperativt jordbruk och sålunda i praktiken visa huru det skulle gå med ett sådant.

Vi hava nog redan exempel på kooperativa jordbruk i vårt land. Vi hava sådana som uppkomma på ett ganska naturligt sätt, nämligen när stärbhus leva i bo oskifte och som hava jordbruk gemensamt. Huru har det visat sig att det gått med dessa? Jo, det har visat sig gå bra så länge stärbhusdelägarna levat tillsammans såsom ogifta och utan familjer, men det har även då funnits en strävan av medlemmar i stärbhusen, att bryta sig ut ur stärbhuset och försöka skapa sig egen torva. Den, som under ett tiotal år varit med om boutredningar på landsbygden, har emellertid fått den erfarenheten beträffande samlivet vid sådana jordbruk, där två eller flera familjer brukat samma gård, att de icke utgöra något skäl till inrättande av nya kooperativa jordbruk. Just att dessa kooperativa jordbruk, som så att säga haft naturliga förutsättningar, där sönerna varit av samma familj eller där släktingar slagit sig tillsammans för att gemensamt driva ett jordbruk, icke kunnat lyckas, visar emellertid, att det föreligger en strävan emot Kooperationen i stället för en strävan för densamma. När sålunda icke sådana kooperativa jordbruk med naturliga förutsättningar lyckas, hur skall det då kunna lyckas att med statliga utredningar och kostnader föra ihop familjer med ganska skilda synpunkter på saker och ting till att driva gemensamt jordbruk?

Vi, som inom utskottet varit emot en sådan utredning, skulle naturligtvis mycket gärna, som också herr Clemedtson framhöll, kunnat vara med om en utredning, men då vi redan på förhand äro övertygade om, att en sådan utredning om kooperativt jordbruk skulle leda till ett negativt resultat och icke vara ägnat att höja eller förbättra jordbruket utan tvärtom, hava vi ansett det icke vara försvarligt att tillstyrka, att staten skulle bidraga med större eller mindre belopp till en utredning och möjligen sedan försök med kooperativa jordbruk för att tillfredsställa de meningar som hysas bland socialdemokraterna i vårt land, vilka vuxit fast vid en bergfast tro på, att just det allmännas eller Kooperationens övertagande av näringsföretagen skulle vara lämpligt, och att här ifrågasatta kooperativa jordbruk skulle leda till lantbrukets bätnad.

Jag ber, herr vice talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan och de i ämnet väckta motionerna.

Vidare anförde:

Herr Alexandersson: Herr vice talman! Jag begärde ordet för att angiva några av de synpunkter, som varit avgörande för mig, då jag röstat för bifall inom utskottet till detta utredningsförslag med den begränsning, som utskottet har givit detsamma.

Ett av de skäl, varför jag kunnat rösta för detsamma, är, att jag på grund av egen erfarenhet i fråga om samdrift på ett annat

ganska närbesläktat område har bibringats den övertygelsen, att det är möjligt att med fördel utnyttja denna driftform även på jordbrukets område. Jag är nämligen av den uppfattningen, att där det finnes personer, som verkligen hava kärlek till jordbruket, och hos dessa finnes den utvecklade samhörighetskänsla, som är ett villkor, för att driva ett jordbruk under samdriftsform, där skall det kunna gå att med fördel utnyttja även denna form. Ett annat skäl, som för mig varit av mera avgörande betydelse, är det skäl, som utskottet här har lagt som grund för sitt tillstyrkande, nämligen att rättvisa och billighet tala för att, då det gäller att hjälpa människor som vilja skaffa sig jordbruk, samdriftsformen icke av staten ställes i ett undantagsläge eller sämre än för den enskilde i fråga om möjligheten att få statslån. Utredningen avser ju egentligen icke heller något annat än en rättvis begäran, att samma möjlighet i fråga om lån må beredas dessa olika former av jordbruksdrift.

*Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)*

Även ett annat skäl synes ju tala för bifall till utskottets hemställan, och det har ju också berörts här förut av utskottets ordförande något litet. Man talar och skriver ju så mycket om landsbygdens avfolkning och att man bör söka vidtaga de allra kraftigaste åtgärder för att söka hejda denna flykt till städerna och industrien och på så sätt söka behålla folket kvar vid jordbruket. Det synes mig vara riktigt under sådana förhållanden, att riksdagen stöder en strävan, som går i den riktningen, som avser skapande av ökade möjligheter för folket att bli kvar på landsbygden och där få eget jordbruk, låt vara under en annan driftform än vi hittills haft. Formen är för mig det mindre väsentliga, bara syftemålet kan nås.

Jag hade för min del tänkt, att staten i fråga om sin länepolitik för jordbruket skulle kunna giva samma möjligheter som i fråga om lån åt den näring jag själv representerar, fisket, så att lån kunde beviljas i den utsträckning, som det kan skaffas pengar, med lika rätt för sammanslutningar av t. ex. jordbruksarbetare som för enskilda, mot naturligtvis samma säkerhet för återbetalning av lånen för båda formerna. Längre har jag icke ansett, att statens skyldighet i detta hänseende borde sträcka sig.

Nu ha ju reservanternas polemiserat emot den produktionsform, som det här gäller. För min del kan jag icke följa reservanternas tankegång i detta hänseende. Man kan väl tillåta sig hava olika uppfattning om det mer eller mindre lämpliga i olika driftsformer. Men jag har den uppfattningen, att det finnes platser i vårt land, där det med fördel verkligen skulle kunna bedrivas samdrift och där denna samdrift skulle ge lika gott om inte bättre resultat, än vad enskildes jordbruksdrift kunde giva. Därmed har jag icke sagt, att icke den enskilda brukningsformen har sitt berättigande, men jag vill se saken så, att båda dessa former böra hava lika möjlighet för utveckling, och där den ena formen har mera naturliga förutsättningar att lyckas, där bör den kunna arbeta sig fram.

Det har gjorts invändningar här, att det skulle bli alldeles omöjliga svårigheter för att kunna driva ett jordbruk under samdriftens

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

ferm. Jag är övertygad därom, att på den tiden, då fisket vid våra kuster så gott som uteslutande drevs på så sätt, att ägarna av båtar och redskaper hade sina drängar som mot dränglön fiskade för sig, när man började driva fisket i full andelsform med lika rättigheter för varje i laget deltagande fiskare, denna driftform sågs och bedömdes med en viss misstro. Men det har ju visat sig under årens lopp, att det gått att fiska lika bra och till och med bättre under en fullt genomförd andelsform, tack vare att staten och de olika länen gett denna samdriftsform samma stöd i form av lån som den lämnat de enskilda företagen. Genom en framsynt länepolitik har staten på detta sätt verksamt bidragit att skapa möjlighet för stora befolkningsgrupper att få en dräglig tillvaro här i landet. Jag menar, att det skulle vara något liknande, som man tänker åvägabragt även för jordbruket för att komma de människor till hjälp, som vilja skaffa sig eget jordbruk, men som icke ha ekonomisk möjlighet till detsamma. Nu torde det kunna invändas, att utskottet i sitt tillstyrkande av utredningen kanske gått längre, än vad själva motive- ringen avser. Jag erkänner, att det har verkligen kommit att bli så utformat.

Jag hade dock för min del haft för avsikt att i utskottet föreslå en ändring i utskottets kläm. Jag nödgades emellertid avlägsna mig ur utskottet, innan betänkandet blev slutjusterat, varför jag anser mig ha rätt att nu föreslå denna ändring här i kammaren. Denna ändring skulle då komma i klämman på tredje raden uppifrån efter ordet »utredning», så att där skulle heta: »huruvida staten på ovan angivna sätt skulle kunna stödja kooperativt (kollektivt) jordbruk samt för riksdagen framlägga av utredningen föranledda förslag.»

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställen med den ändring, som jag tillåtit mig här föreslå.

Herr P o p p i u s: Herr vice talman! När jag läste klämman i var och en av de här motionerna och därvid särskilt fäste mig vid herr Sjölanders tanke, att man skall utreda möjligheterna för att skaffa jordbruk, som bär sig, stod det klart för mig, att en sådan utredning vore mycket svår att åstadkomma. Jag tror icke, även om man skulle hålla på aldrig så länge att utreda den saken, att man kan få reda på hur precis mycket jord skall vara värd, för att man skall kunna reda sig på den. Det kan man göra ett år, då man vet, vilka priser man får för sina produkter; men i allmänhet tror jag dock det skall bli mycket svårt. Då får jag säga, att jag är mera tilltalad av tankegången i herr Vennerströms förslag, att man skall söka åstadkomma de kooperativa jordbruken. Det har jag alldeles ingenting emot. Jag förstår mycket väl, att herr Vennerström icke är alldeles oerfaren i fråga om hur svårt man har det för närvarande vid jordbruket och att jordbruket är i ett sådant läge, att en person har svårt att klara sig. Detta gäller ju särskilt i dessa tider, när man är tvungen att skaffa de nödiga pengarna till jordbruket. Vi veta ju, att när man t. ex. går upp till en bankdirektör och man är ensam, så är man icke mycket värd, men kommer man

upp en femton à tjugu stycken, är det möjligt, att man får de pengar man behöver för att kunna klara sitt jordbruk. Jag får säga, att jag tycker det icke alls är så farligt med detta kooperativa jordbruk, och jag tror, att det bedrives på sätt och vis redan nu. Man kan ju mycket väl vara ett par stycken, varav en står för jordbruket och den andre skriver på, och det är ju också en form av jordbruk, det är en slags Kooperation.

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

Men om man skall göra en utredning, så är det mycket viktigt se efter, att man verkligen har fullgod säkerhet att erbjuda, om dessa sjukkassor komma att låna ut pengarna. Jag tror för övrigt, att dessa sjukkassor, om det skall bli någon ändring, icke blott böra skaffa kredit åt det kooperativa jordbruket utan även kredit åt större jordbruksdrift och att någon liten omorganisation av kassorna nog vore lämplig. Något sådant har jag heller ingenting emot.

Jag vill för min del inte göra något yrkande, ty jag vill icke med mitt yrkande åstadkomma ett bifall till motionen för att på något sätt bidra till allt för många kooperativa jordbruk. Jag tycker det är bättre, att man reder sig ensam och att jordbruket går fram på det sättet. Men är det så, att jordbruket, såsom nu, går rätt dåligt, så har jag den erfarenheten, att det är fara värt när hösten kommer, att vi få bli kooperatörer litet var. Då vill jag kanske icke ensam gå upp till en bankdirektör, utan då får jag nog ha någon med mig, så att vi på detta sätt kunna hjälpas åt.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr V e n n e r s t r ö m: Herr talman! Från deras sida, som yrkat avslag på denna motion, har man huvudsakligen hängt upp sig på en enda sak, nämligen att enbart den individuella äganderätten och den individuella driften kunde möjliggöra ett verkligt rationellt jordbruk. Det förefaller, som om det inte skulle vara själva saken utan snarare en viss form för att åstadkomma saken i fråga, som man hänger upp sig på.

För mig ställer sig frågan så, att det gör ingenting alls, om det är en individuell äganderätt, en kooperativ sådan eller eventuellt besittningsrätt. Det spelar för mig ingen roll, om det är individuell drift eller kollektiv drift, utan huvudsaken är, att livet får växa så fritt i alla olika ekonomiska avseenden, att man når bästa ekonomiska resultat. Jag tror, att det gäller för varje område av ekonomiskt liv och så även här, att man inte bör införa detsamma i så trånga kanaler, att man icke erhåller den nödvändiga friheten. Låt på denna punkt såsom på varje annan de olika driftsformerna prövas och experimentera sig fram på rent praktiska vägar, låt sedan det allmänna hjälpa till på varje punkt, där en hjälp är av behovet påkallad!

Herr Clemedtson yttrade, att den omständigheten, att jag i min motion hade anfört exempel på kooperativ drift i Italien, var ett synnerligt lysande bevis på, hur dödfödd denna tankegång var. Då

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

herrarna, som gå på avslagslinjen säga, att människonaturen innerst är så beskaffad, att en kooperativ drift är omöjlig, vill jag gent emot detta invända då jag föreställer mig, att den mänskliga naturen är lika ungefär i Italien som i Sverige, att jag anser, att exemplet med Italien på denna punkt är fullkomligt mördande för var och en, som säger, att även i Sverige, eventuellt på Storegården i Västergötland, är denna driftform omöjlig.

Jag vill gå vidare med de här italienska exemplen och säga, att jag har här en skrift, som är utgiven av det internationella jordbruksinstitutet i Rom, alltså ett synnerligen officiellt institut; och jag ansåg det rent av vara fördelaktigt för lekmannen på detta område att studera ett så officiellt jordbruksorgan som detta. Här visar sig exempelvis, att just denna drift går icke mindre än 20 à 25 år tillbaka i tiden, och den har trevat sig fram till en sådan punkt, att t. ex. 1917 och 1918 funnos i provinsen Reggio d'Emilia ungefär 1,053 hektar, som med kooperativ drift brukades av ungefär 2,000 sådana här jordbruksarbetare. I provinsen Ravenna var det 5,329 hektar, som brukades av 9,524 personer, i provinsen Parma 428 hektar, som brukades av 1,952 personer, i provinsen Bologna 1.854 hektar, som brukades av 2,790 personer o. s. v.; och för att taga provinsen Ravenna var produktionsavkastningen icke mindre än 3,366,000 lire. Det visar sig, att då herr Andersson i Storegården talade varnande om rovdriften, så säger detta officiella institut, att i de anförda exemplen har man mönstret för en verkligt intensiv drift, de gå t. o. m. före i fråga om driften. Jag vet icke, om italienarna äro särskilt olika funtade mot svenskarna, men jag har i alla fall velat anförda dessa exempel som prov på, att man kan på dessa vägar, om man fritt experimenterar sig fram, nå sådana goda och rent av mönstergilla ekonomiska resultat som dessa i vissa fall.

Då herr Andersson i Storegården och likaså herr Clemedtson hade den föreställningen, att alltsammans är enbart socialistiskt påfund, så vill jag lämna dem den måhända rätt intressanta upplysningen, att där nere ha sådana sammanslutningar, som bestå av socialdemokrater, sina egna kooperativt drivna jordbruk. Men vidare finnas också sådana, som i likhet med herr Andersson i Storegården hysa en borgerlig tanke, och dessa slå sig tillsammans i borgerliga kollektiva företag för sin jordbruksdrift.

Sedan yttrades från herr Clemedtsons sida, att det föreligger inga som helst nya skäl i förhållande till dem, som förut varit framförda, då frågan förelegat. Jag vill i det fallet bara säga, att ett för mig bärande skäl är just den stabilisering i fråga om den lantarbetarna underliggande organisationsrörelsen, som framträder och som för mig ter sig nödvändig för att man verkligen skall kunna börja en sådan kooperativ drift; och denna organisationsrörelse börjar mer och mer arbeta sig fram. Det är ett faktum, att bland lantarbetarnas organisation har denna tanke livligt debatterats, och man har bildat bolag för att kunna gå vidare på denna väg. Jag vill också meddela, att jag visst icke fått denna tanke av mig själv, utan den har kommit fram på det sättet, att för saken intresserade jord-

brukare ha, för att få fram ett sådant jordbruk och för att få lån till hjälp, anmodat mig att väcka motion i det syftet, så att det om möjligt kunde ges dem ett litet handtag.

Sedan vill jag slutligen säga, att man skall icke alls röra upp den här frågan till rent orimliga proportioner. Det förefaller nämligen, som om en och annan hade den tanken, att man här är inne på de barnorna, att staten skulle övertaga och driva det hela; men därom kan det icke vara tal. Då vidare en annan talare, herr Clemedtson eller kanske det var herr Andersson i Storegården, hade den föreställningen, att staten rent av skulle fösa samman de här lantarbetarna för att sedan bilda sådana här bolag, så är det naturligtvis icke heller tal om det; utan staten bör hjälpa endast i de fall, där eget intresse för driften verkligen föreligger, och därtill skall staten dela upp denna möjlighet, så att dessa företag få samma rätt till hjälp som de enskilda erhålla, vilka driva jordbruk på sitt sätt. Således gäller här samma sak, som herr Alexandersson från Bohuslän mycket starkt underströk, när det var fråga om fisket, eller att staten hjälper med lån till enskilda individer liksom till kollektivt drivna fisken. Staten bör sålunda även här hjälpa både de enskilda individerna med egna hemslån och även dessa låt mig säga små jordbruksarbetarebolag, som möjligen kunna uppstå för att på kollektiv väg driva jordbruk.

Jag vill med denna motivering yrka bifall till utskottets förslag med den formulering, som herr Alexandersson givit detsamma.

Herr W a r d: Herr talman, mina herrar! Då jag inom utskottet med stort intresse deltagit i behandlingen av de båda av herr Venerström och Sjölander framlagda motionerna, ber jag att även här få ge uttryck åt min uppfattning i frågan.

Jag känner mig uppkallad av det uttalande, som en av reservanterna, nämligen herr Clemedtson, här gjort, då han sökte göra gällande, att utskottet i sitt utlåtande gjort sig skyldigt till vissa motsägelser. Dessa skulle enligt herr Clemedtson bestå däri, att, för det första, utskottet hade framställt ett positivt yrkande i ämnet, ehuru det i sin motivering medgivit, att lantarbetarna i vårt land icke uppnått den stabilisering i organisationsförhållandena, som kan anses vara erforderlig för ett framgångsrikt kooperativt jordbruk, och, för det andra, att utskottet förklarat, att Kooperationen icke kunde bli representerad i de redan befintliga jordbrukskassorna, ehuru ekonomiska föreningar kunna vinna inträde i desamma.

Detta herr Clemedtsons påstående, att utskottet skulle gjort sig skyldigt till motsägelser, vore förvisso riktigt, om utskottet verkligen i det yrkande, som här i kammaren framförts, hade givit denna sak en sådan omfattning och uppfattat densamma på ett sådant sätt, som reservanterna för sin del tyckas tro, att utskottet gjort. Nu förhåller sig emellertid saken så — som var och en, vilken uppmärksamt genomläser detta utskottsbetänkande, skall finna — att utskottet ingalunda förordat några större spekulationer i ifrågavarande riktning och inte sökt utforma en viss teori att genom konstlade medel framdriva kooperativt jordbruk i landet. Utskottet har icke ens kun-

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

nat vara med om den form av kooperation, som jag för min del tror lantarbetareförbundet i viss mån omfattade, då det gjorde sitt bekanta uttalande vid den av herr Vennerström i hans motion omnämnda konferensen i Flen. Utskottet anser nämligen, att den form av kooperativ jordbruksdrift, som skulle bli resultatet av ett större, mera omfattande bildande av andelsföreningar i överensstämmelse med de principer, som ligga till grund för den nuvarande lagstiftningen angående ekonomiska föreningar, icke är att tillråda i samma grad som den form av kollektivt arbete, utskottet för sin del förordar. En kooperation, byggd på vanliga kooperativa föreningar, på andelssystemets grund, blir ju egentligen icke någon kollektivitet i den meningen, att de, som verkligen arbeta i jorden, få tillgodogöra sig hela frukten av sitt arbete och då även i sin dagliga verksamhet känna den press, som det enskilda intresset utgör. De skulle i stället under sådana förhållanden endast bliva arbetstagare hos ekonomiska föreningar, och följaktligen skulle den styrka, den drivande kraft, som utskottet anser nödvändigt för kooperativa företag inom jordbruket, helt och hållet försvinna. Däremot har utskottet funnit det rimligt, att man borde uppmuntra den kollektiva driftsformen, d. v. s. den tanken, att jordbruksarbetare sluta sig samman i en mindre krets för att på ett av dem gemensamt inköpt område bruka jorden. Det föreligger sålunda icke, såsom herr Clemedtson påstår, någon motsäggelse, då utskottet framhåller, dels vad jag nämnde om organisationsförhållandena bland lantarbetarna, och dels de villkor, som för närvarande gälla beträffande jordbrukskassorna. Det är sant, att det finnes möjlighet för en ekonomisk förening att vinna inträde i dylika kassor, men, såsom jag nyss sade, det är här icke fråga om att bilda några egentliga ekonomiska föreningar, utan endast ett försök till beredande av möjlighet för mindre grupper av lantarbetare att gemensamt bruka jorden.

Det är ur dessa synpunkter utskottet ansett, att man borde ge dylika samverkande jordbruksarbetargrupper samma förutsättningar som den enskilda jordbrukaren att utnyttja de förmåner, staten kan vara villig lämna i form av lån till jordbruksändamål o. dyl. Det skulle alltså icke bli fråga om någon som helst favorisering av nämnda kollektiva företag, utan endast, såsom herr Alexandersson påpekade, en åtgärd i syfte att få dessa jämställda med de egnahemsföretag, som hittills bildats i vårt land.

Man kan med utgångspunkt från detta utskottets betraktelsesätt fråga sig, varför man här, såsom herr Clemedtson rekommenderade, ovillkorligen skall hålla på, att alla jordbruksarbetare, som önska komma i jordägareställning, skola härför välja formen av mindre egna hem, då det ofta visat sig mycket svårt för brukarna att på det sättet försörja sig och sin familj. Varför skall man inte kunna tillåta dessa jordhungerande arbetare att inom formen av kollektivt jordbruk söka lösa sin egnahemsfråga? Ty märk väl, utskottet anser icke, att dessa jordbrukare skulle stå i tjänst hos någon förening, i tjänst hos samhället eller i tjänst hos en enskild person, utan de skulle själva äga den jord, de bruka. Detta bleve således endast den

naturliga formen av egnahemsfrågans lösning inom storbrukets ram. Vi anse, att en sådan lösning vore till fromma icke bara för de personer, som komme att kollektivt idka jordbruk, utan till fromma även för samhället och för jordbruket.

Det är dessa synpunkter, som varit vägledande för utskottet. Och då det rimligtvis icke kan på något håll påstås, att en utveckling, i den riktning utskottet förordat, skulle på något sätt kunna medföra risker för samhället eller svårigheter av ena eller andra arten, anser jag verkligen, att det icke kan förebäras några vägande skäl för att i detta fall följa reservanternas förslag.

Jag tillåter mig alltså, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Stjernstedt: Herr talman, mina herrar! Jag är uppkallad i debatten på grund av att utskottets ärade ordförande lagt mig till last, att jag såsom medlem av riksdagen icke känner till, vad jag såsom domänintendent i Stockholms län borde veta. Han syftade därvid på förhållandena vid egendomen Bergshamra utanför Stockholm.

Jag vill härtill svara, att jag icke anser jordbruket vid Bergshamra fullt motsvara ett vanligt jordbruk, jag ser däri endast ett halvt jordbruk, så att säga. Där finnes ingen ladugård, inga kreatur, man odlar egentligen mest potatis där, och det hela är baserat även på foderodling, för att man skall kunna underhålla hästarna och göra körslor åt befolkningen i trakten. Jag hyser annars all aktning för det sätt, varpå de nuvarande brukarna å Bergshamra sköta jorden: de ha försatt den i utmärkt skick och räddat egendomen undan det förfall, vari den delvis låg, innan staten övertog den 1919, jag vill minnas — det var detta år, som den inköptes från den föregående fideikommissinnehavaren och därmed kom under statens förvaltning.

Vad det andra kooperativa jordbruket inom Stockholms län beträffar, det å Svartsjölandet, känner jag ej till förhållandena där.

Jag vill eljest ha sagt, att skall det kooperativa jordbruket understödjas av staten i framtiden — och det kan ju hända, att ett sådant understöd behöves, lika väl som det enskilda jordbruket behöver understödjas genom egnahemslån och dylikt — bör enligt min åsikt det kooperativa jordbrukets berättigande först framträda på så sätt, att det visar sig att ett flertal kooperativa jordbruksföretag äro bärande. Man bör, menar jag, kunna påvisa kooperativa företag i mycket större utsträckning än som för närvarande är fallet.

Jag ber, herr talman, att få hemställa om avslag på utskottets förslag.

Herr Månsson i Backa: Herr talman, mina herrar! Den ärade motionären, herr Vennerström, yttrade, att de kooperativa jordbruket borde ha samma rättighet att experimentera sig fram som andra jordbruksföretag, t. ex. de egna hemmen. Tänker man emellertid på den saken, bör man erinra sig, att dessa egna hem faktiskt

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

i tiotal år fått experimentera sig fram och fått visa sina praktiska möjligheter, innan staten trätt hjälpande emellan. På samma sätt tror jag för min del, att det kooperativa jordbruket bör beträda den banan, att på grundvalen av vad de enskilda initiativtagarna förmå arbeta sig fram till en lösning av frågan, på grundval alltså av det egna initiativet.

Det är klart, här lika väl som på egnahemsområdet, att en person måste ha ett visst kapital för att göra sitt företag i någon mån bärigt. Så bör förhållandet vara med den kooperativa jordbrukaren: han måste vara delägare i ett visst kapital, och sedan blir det att tillämpa grundsatsen: en för alla och alla för en. När detta experiment är slutfört, när det visat sin utförbarhet, då, mina herrar, har staten plikt att träda hjälpande emellan. Då ha vi kommit fram till ett likhetsförhållande mellan statshjälpen för det kooperativa jordbruket, å den ena sidan, och statshjälpen för egnahemsjordbruket å den andra. Skulle vi däremot nu gå med på ett skrivelseförslag på grundvalen av de erfarenheter, vi hittills haft, skulle vi helt visst komma in på ett oberäkneligt område, och just det oberäkneliga härvidlag har för mig tett sig som ett vägande skäl för min ståndpunkt som reservant. Såsom särdeles god vän med både motionären och de övriga socialdemokrater, som anslutit sig till utskottets uppfattning, skulle jag inte önska, att de körde fel: det är sålunda i rent barmhärtighetssyfte, jag omfattar den åsikt jag nu angivit.

Skall det kooperativa jordbruket ha utsikt att lyckas, bör det sålunda lika väl som jordbruket i andra former först få visa sina praktiska möjligheter. Och det är inte nog med, att företagen visa sig bäriga inom det maskulina området, de böra visa sig bäriga även inom det feminina. Därmed blir ju svårigheten dubbelt stor, men detta är ju något, som ovillkorligen kräver sin lösning, då kvinnans likställighet med mannen är den demokratiska grundprincipen. Även här måste nämligen denna princip tillämpas, så att ingen manna-mån sker.

När sålunda framdeles, såsom förut är påpekat, företagen verkligen visat sig bäriga, då, men först då, bör statsmakten träda emellan för att göra det hela mera fruktbarande. Så mycket mera är detta nödvändigt, som vi nu se hur landsbygden avfolkas. Idealet för våra strävanden måste vara att göra Sverige till ett självförsörjande land, och under sådana förhållanden måste alla resurser tillvaratagas. Men ännu är tiden inte mogen för att stödja det kooperativa jordbruket på det sätt, motionärerna här ha avsett.

På dessa grunder är det, som jag blivit reservant, och på dessa grunder vill jag yrka avslag å motionen och å utskottets hemställan.

Herr Nilsson i Tånga: Det är tämligen resultatlöst att i denna fråga ingå på någon principdebatt, huruvida möjlighet för kooperativ jordbruksdrift föreligger eller icke. En sådan debatt måste bli skäligen resultatlös, beroende på det enkla skälet, att det egentligen icke föreligger sådana rön och erfarenheter, att man på

dem kan bygga ett objektivt omdöme i frågan. Att emellertid, såsom här under debatten gjorts, kategoriskt påstå, att den kooperativa driftsformen är omöjlig, är enligt mitt förmenande ett för djärvt påstående, som erfarenheten måhända kan komma att jäva. Jag vill ju för min del ingalunda bestrida vad som här hävdats, att då det gäller jordbruksdrift, det individuella spelar en rent av avgörande roll, den personliga energien, det personliga initiativet o. s. v. äro faktorer, som rent av kunna vara avgörande för, huruvida jordbruksdriften lyckas eller misslyckas. Men detta utesluter ju icke möjligheterna, att dessa egenskaper kunna förefinnas hos ett större eller mindre antal personer, som sammansluta sig, och jag kan för min del icke se, varför det icke i sådana fall, där det föreligger en viss samstämmighet i karaktärsläggning, energi m. m., dylika försök skola lyckas och slå väl ut. Men någon bestämd erfarenhet i detta avseende har man dock icke.

Nu var det en talare på Skaraborgsbänken, som pekade på det förhållandet — för övrigt känt och erkänt — att stärbhusdelägare sällan kunna samlas. Men detta bevisar ingenting härvidlag, på sin höjd det gamla ordspråket, att »slakten är värst». I alla händelser kan en sådan omständighet för mig icke vara avgörande.

För min del kan jag icke finna annat, än att utskottet har fått det rätta greppet på denna fråga. Utskottet lägger nämligen den synpunkten på frågan, att man skall skapa möjligheter för två, tre eller flera personer, som vilja driva jordbruk under den kooperativa formen, samma möjligheter som för enskilda att erhålla för jordbruksdriften nödigt kapital. Det är enligt min uppfattning den rätta vägen. Hur detta skall ordnas, därpå vill jag för ögonblicket icke inlåta mig. Det är först sedan kooperatörernas svårigheter att anskaffa kapital — det för närvarande största hindret — undanröjts, som det blir möjligt att bedöma, huruvida den kooperativa driftformen är lämplig och bör komma till användning i större eller mindre utsträckning.

Nu nämndes av en talare från Blekinge, som är reservant, att dessa möjligheter redan föreligga. Visserligen gjorde han härvid den reservationen, att bestämmelserna angående utfående av egna-hemslån lägga hinder i vägen för sådana sammanslutningar, som det här gäller, att erhålla pengar från den lånefonden, men han pekade i stället på jordbrukskassorna. Ja, talaren förebrådde utskottet det uttalande det gjort, då det säger: »En Kooperation av jordbrukare är däremot fullständigt utestängd från dessa anstalter med den organisation dessa för närvarande äga.» Detta ansåg talaren vara en sanning med modifikation. Men också talarens eget yttrande därvidlag innebar en sanning med modifikation. Det är möjligt för sådana sammanslutningar att bli delägare i jordbrukskassor. Genom den ändring, som gjordes i lagen — om jag icke missminner mig 1918 — så är det möjligt för ekonomiska registrerade föreningar och för aktiebolag att bli delägare i jordbrukskassa. Men härvid ha vi att erinra oss, att dessa kassors utlåningsrätt är i högsta grad begränsad: delägarnas i jordbrukskassa lånerätt är begränsad till 100 kronor

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

tunlandet; i vissa fall kan större lånerätt medgivas: där jordbruk bedrivs huvudsakligen i form av trädgårdsskötsel, där lånerätten kan höjas till 400 kronor. Men det förstår ju var och en, att detta kapital ingenting är att räkna med och icke heller är avsett vare sig för inköp av jord eller döda och levande inventarier, vid startande av jordbruk, utan syftmålet med dessa lån är ju att tillfälligtvis hjälpa jordbrukare, som äro i behov av kapital. Dessa skola i regel återbetalas inom nio månader, och då förstår man ju, att jordbrukskassorna härvidlag icke kunna bliva av praktisk betydelse.

Ja, så som utskottet lagt frågan, lagt tyngdpunkten vid att skapa möjligheter för eventuella sammanslutningar av lantarbetare och andra att anskaffa nödigt kapital, så har utskottet enligt min mening lagt den rätta synpunkten och fått det rätta greppet på frågan. I detta sammanhang kan jag icke underlåta att erinra om, att staten har vidsträckt jordområden. Staten anser sig kunna utarrendera sina jordegendomar på synnerligen liberala villkor, ja, t. o. m. så liberala villkor, att det stora flertalet av statens egendomar icke torde ge mer än en à två procent på taxeringsvärdet. Om det nu finnes en grupp lantarbetare eller med dem jämförliga människor, som önska att övertaga en sådan kronoegendom, ja, varför då icke i all rimlighets namn hjälpa dessa människor fram genom att skapa möjlighet för dem att ur statens lånefonder och på rimliga villkor kunna erhålla det kapital, som de anse sig behöva.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan, dock med den förändring i klämman, som har föreslagits av herr Alexandersson. Denna förändring gör nämligen, att klämman och motiveringen komma att stå i bättre samklang med varandra.

Herr Lövgren i Nyborg: Herr talman, mina herrar! När man ser den reservation, som är fogad till detta utskottsbetänkande, så får man icke en mycket hög tanke om dem, som ha fört pennan där. Det talas om, att en av grundvalarna för vårt land är att skapa egna hem, och vidare att vårt land med sina små oregelbundna ägofigurer är särskilt lämpat till att bygga sådana egna hem. Ja, jag har en liten erfarenhet av den där saken själv, ty jag är ägare till ett sådant där litet eget hem med en sådan där liten »ägofigur», som nog ginge an att bruka, om den låge så, att man kom åt den. Men när den är sönderhuggen, så att det finns sju skiften på en jordareal, som icke är större, än att man kan föda $\frac{2}{3}$ av en ko på den, då förstå ni, att det icke är stort skäl att arbeta och att man icke kan göra sig räkning på att få någon vinst av en sådan historia. Det är fullständigt hopplöst.

Vår svenska jord är på väg att sönderhuggas till småsmulor, som icke kunna bli lukrativa för någon och icke till någon glädje, utan som förvandla dessa små ägare till hälften jordbrukare, till hälften industritäljar, vilka alltid utgöra ett tacksamt objekt att exploatera av dem, som driva storindustri. Tack vare tillvaron av

dessa småbrukare, som ha för litet för att kunna leva därav och för mycket att dö därav, så har man också haft utomordentligt svårt att organisera arbetarklassen, speciellt i sågverks- och industridistriktet i övre Norrland.

Nu kan man ju fråga sig, om icke ett byalag, där vi ju kunna antaga att det är tio personer, som äga byns jord och som ha den sönderstyckad såsom nu är fallet i 40 eller 50 olika skiften — realiter mycket mera i de flesta fall — om det icke, säger jag, vore bättre, att denna jord brukades gemensamt, under det varje person hade sitt egna hem som nu, således endast med den skillnad, att jorden brukades gemensamt. Ja, då säga lantbrukarna här: sådana där människor finns det icke, som kunna komma överens i ett sådant fall. Ja, skall man kommendera dem till det, så tror jag icke, att det går, men på frivillighetens väg — och kooperation betyder väl frivillig sammanslutning — så bör det gå ganska bra. Jag skall härvid be att få hänvisa till ett arbete av en engelsk författare vid namn Walker; arbetet har titeln Australasian Democracy och utkom någon gång i början på 1900-talet. Jag träffade på boken i lagberedningens bokhylla, där den stått från 1902 till i fjol utan att bli uppskuren. Jag kom underfund med, då jag läste denna bok, att där skildrades något, som var analogt med vad vi här tala om. I Australien under krisen 1897—1899 skickade regeringen en massa folk att bruka jord och gav litet pengar till hjälp. Då två eller tre år gått, visade det sig, att de kooperativa lag, som tillkommit genom tvång, åstadkommit ett dåligt arbete och att det hela vore att betrakta som ett mycket misslyckat experiment. Men, säger författaren, det finnes ett lysande undantag, och det gällde den sammanslutning av 60 män, som tillkommit alldeles frivilligt och fått sig jord anvisad av staten och sedan drivit det kooperativa jordbruket med mycket stor framgång.

Det sätt, på vilket kolonisationen hittills drivits i vårt land, är naturligtvis icke att rekommendera. Man har skickat en stackars fattig sate långt bort från folk till urskogen och så har han där fått börja bruka och bygga. Om man i stället skickat tio, tolv, femton stycken och brutit väg fram till platsen på samma gång och givit dem liten möjlighet till komfort och trevnad från början och låtit dem odla jorden gemensamt, med bibehållande av egnahemsidéen, så hade saken ställt sig helt annorlunda.

Jag fick den uppfattningen av herr Månsson i Backa, att han ansåg, att om jorden användes gemensamt, så skulle också kvinnorna bli gemensamma.

Jag vill säga, att här icke är fråga om att hindra det privata initiativet, utan det är fråga om att ge individer, som tro på den fria kooperationen, möjlighet att bevisa riktigheten av de principer, som de förfäktat. Här är icke meningen att på tvångskommenderingens väg skapa kooperativa jordbruk. Om det är rimligt att ge en enskild man ett litet statsunderstöd för att han skall kunna skaffa sig ett eget hem och jordareal därtill, är det icke lika rimligt, att, om fem eller tio män sammanslutit sig, understödja dessa fem eller

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

tio personer för att de skola kunna skapa ett eget hem och få en gemensamt brukad jordareal till detta? Detta är så rimligt, att jag icke förstår annat än att denna kammare bör gå med på utskottets hemställan, vartill jag ber att få yrka bifall.

Herr Osberg: Herr talman, mina herrar! Såsom framgår av betänkandet, ha samtliga jordbrukare inom utskottet yrkat avslag på motionärernas framställning, medan de ledamöter, som icke äro jordbrukare, tillstyrkt densamma. Jag tror, att, om det hade varit flera jordbrukare inom utskottet, skulle man kommit fram till ett enhälligt avslagsyrkande.

Jag skall tillåta mig, herr talman, att berätta något från mina upplevelser i Amerika. Där ha många tusental personer gått ut för att under stora umbäranden skaffa sig egna jordbruk. De ha i många fall slagit sig tillsammans några stycken för att bryta jord, och de ha kommit överens om att fortsätta härmed under en viss tid, för att det skulle bliva lättare för dem att få egna hem. Men endast i få fall har det lyckats dem att hålla ut till den tidpunkt de tänkt sig. När de kommit fram några år, har var och en sökt komma ifrån alltsammans, och de ha tackat Gud för att de sluppit ifrån samhörigheten. Jag tror knappast heller, att svenska folket har sådant kynne, att man vill gå in för dylikt samröre, som det är tal om. Visserligen har herr Alexandersson talat om, att fiskare på ett elegant sätt samarbeta. Detta kan jag icke vederlägga, men om herr Alexandersson varit hemma i jordbruk och dess angelägenheter, skulle han aldrig tagit detta som exempel.

Det har antytts i betänkandet, att där det finnes en större gård, skulle det kunna vara lämpligt, att den utarrenderades till flera personer, och att dessa finge bidrag till uppsättningen. Ja, det vore riktigt, om man kunde driva jordbruk fabriksmässigt. Men bostadsförhållandena spela härvidlag en oerhörd roll, varför man icke kan komma fram med jämförelser, som äro bärande i det avseendet.

Likadana förhållanden, som kommit till synes i Amerika, ha vi också flera exempel på här i landet. Det har varit gårdar, som tillfallit några arvingar, bröder eller svågrar, som från början tänkt bedriva jordbruket som ett helt, därför att det bäst lämpat sig därför, men de ha sällan lyckats hålla ihop, utan de ha delat upp egendomen och gått var sin väg.

Mina herrar, om vi skola kunna komma ifrån talet om de jordtörstiga människorna, böra vi söka främja egnahemsrörelsen. Jag fick i fjol igenom en motion, som pekar i den riktningen att på ett kraftigt sätt stödja denna rörelse. Därigenom tror jag, att vi kunna fylla alla rättfärdighetskrav på detta område.

Jag är övertygad om, att det icke är någon skada med, om vi avslå motionärernas framställning. Den är ju endast fotad på antaganden, och det ligger ingen verklig grund inunder, som man haft att bygga på, när utskottet förordat en sådan utredning, som här blivit ifrågasatt. Hade erfarenheten talat för lämpligheten av den tingens ordning, som motionärerna förorda, skulle jag varit den siste, som uppträtt emot förslaget, men med den erfarenhet, jag har om

förhållandena, kan jag icke på några villkor yrka bifall till utskottets hemställan utan ber att få yrka avslag på densamma.

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

Herr Jensen: Både herr Andersson i Storegården och herr Stjernstedt ha påpekat, att man på den av mig omnämnda kronoegendomen drev jordbruket utan kreatursbesättning. Det är riktigt, men det finns också skäl, som tala för denna anordning. I mitt förra anförande nämnde jag, att de fyra arrendatorerna tagit emot kronoegendomen i ett enligt uppgift vanhävdadt skick den 14 mars i fjol. Vad var då naturligare än att de skulle försöka att i första hand rensa upp jorden, så att de kunde få fram de bästa skördarna och den största möjliga avkastning av densamma? Det var därför arrendatorerna, såsom herr Stjernstedt påpekade, satte potatis på största delen av jorden. Man kan även se saken ur en annan synpunkt. Vi stodo i fjol i början av året inför mycket starkt nedgående konjunkturen beträffande kreatursprisen. Att arrendatorerna under sådana förhållanden icke skaffade sig en dyrbar kreatursbesättning är snarast att betrakta som ekonomisk framsynthet, helst som det fanns möjlighet att från annat håll få de gödningsämnen, som behövdes för att på ett tillfredsställande sätt sköta jorden.

Herr Andersson i Storegården plockade sedan fram ur bakfickan den stora bomben, med vilken han trodde sig kunna spränga sönder uppfattningen om det lämpliga i att bedriva jordbruk under de former, som här avses, då han pekade på fall, där släktingar icke kunnat bedriva jordbruk på detta sätt. Men den argumenteringen visar ingenting ifråga om *möjligheten* att idka jordbruk på detta sätt. *utan bekräftar endast den gamla satsen om att släkten är värst.* Det är ju en känd sak, att släktingar icke alltid kunna hålla samman lika bra i fråga om affärer som för varandra främmande personer.

Så yttrade herr Månsson i Backa, att när jordbruket kommit i sådant tillstånd, att det bleve avfolkning där, och man behövde vidtaga särskilda åtgärder för att höja jordbruket upp på ett högre plan, skulle han eventuellt kunna vara med om ett sådant förslag, som här föreligger. Samma synpunkter har herr Månsson framhållit i utskottet, men då han under alla de år han tillhört riksdagen ständigt talat om de olycksdiga förhållanden, varunder jordbruket för närvarande arbetar, synes det mig konstigt, att han icke vill försöka gå in för att pröva nya former för jordbrukets bedrivande.

Till sist ber jag att till herr Stjernstedt få säga, att jag icke riktade någon anmärkning mot honom i mitt förra anförande i hans egenskap av tillförordnad domänintendent i Stockholms län, utan med anledning av hans reservation framställde jag endast den frågan, om icke *riksdagsmannen* Stjernstedt kunde ha frågat tillförordnade *domänintendenten* Stjernstedt i Stockholms län, hur det förhöll sig med jordbruket på Bergshamra gård, och av denne fått svar.

Jag ber slutligen att få ansluta mig till det yrkande, som under debattens gång framställt av herr Alexandersson.

Herr V e n n e r s t r ö m: Blott ett par repliker till min ärade

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

vän herr Månsson i Backa. Han talade om, att man skulle bygga på det enskilda initiativet. Ja, jag har icke framställt något annat yrkande än att, när jordbruksarbetare själva visat att de ha intresse för jordbruk och tagit initiativ till att bilda en förening och sedan själva satsat penningmedel för att driva ett sådant, då bör staten själfvallet gå deras initiativ till mötes och hjälpa detsamma så mycket som möjligt. Alltså är det icke fråga om att sätta staten i stället för det enskilda initiativet utan som tillmötesgående part mot det initiativ, som föreligger och arbetar sig fram från den jordbruksarbetande klassens sida.

Sedan ber jag att få rikta en samvetsfråga till min ärade vän herr Månsson i Backa. Jag utgår från, att det är fyra eller fem synnerligen duktiga jordbruksarbetare, som var och en enskild ha rätt att av staten erhålla lån, om de vilja bygga ett eget hem. Finns det då något rimligt förnuft i att vägra dem lån, om dessa fyra eller fem duktiga jordbruksarbetare slå sig tillsammans för att gemensamt driva ett större jordbruk än var och en ensam förmår sköta? Herr Månsson i Backa kan icke svara, ty det finnes inte något rimligt förnuft häri, och det finns ej heller från jordbrukets egen synpunkt något skäl att i detta fall vägra lån.

Så ville till sist herr Månsson i Backa uppträda som den barmhärtige samariten, och jag ber då att gent emot honom få uppträda på samma sätt. Jag erinrar mig, att det av en grupp, som står herr Månsson synnerligen nära, väckts en motion, som jag även förmodar, att han själf var med om, och vari hemställes om experiment med statsdrift på jordbruksområdet. Det kan från herr Månssons sida icke finnas någon annan mening bakom ett sådant förslag än att det skall visa omöjligheten av att på denna väg vinna positivt resultat. För att nu gent emot herr Månsson uppträda som den barmhärtige samariten skulle jag vilja hemställa, att han, då det gäller den motionen, är med om att avslå ett förslag, som endast kan leda till negativt resultat.

Herr A l e x a n d e r s s o n: Herr talman! Herr Osberg antyde, om jag uppfattade honom rätt, att det skulle saknats intresse, förståelse och insikt vid behandlingen av denna fråga hos de ledamöter, som tillstyrkt denna begäran om utredningen, därför att samtliga jordbrukare inom utskottet avstyrkt förslaget, och han gjorde gällande, att om alla ledamöter av utskottet varit jordbrukare, skulle det blivit fullkomligt avslag. Jag ber få säga min vän Osberg: det är väl inte alldeles uteslutet, att även en icke jordbrukare skall kunna sätta sig in i frågor som röra jordbruket.

Vad min egen person beträffar vill jag nämna, att jag är uppfostrad i ett jordbrukarhem och deltagit i jordbruksgöromålen tills jag var bortåt 25 år gammal, varför jag icke alldeles saknar begrepp om jordbruk.

Vad den saken beträffar, att nybyggarna i Amerika nätt och jämnt hållit ihop tills de hunnit arbeta sig till en egen ställning och sedan skilts, så vill jag säga, att det icke alls är någonting att för-

undra sig över, utan det är alldeles naturligt, att när de fått en någorlunda god ställning, så söka de sig med de tillgångar de skapat ur det gemensamma företaget tillbaka till den enskilda driften. Det är väl det vanligt mänskliga vinstbegäret efter mera rikedom som fortare kanske kan förverkligas i enskild drift, där man icke behöver tillämpa andelsprinciper att dela lika till alla i företaget anställda.

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

Beträffande den ställning till jordbruket som man intagit i utskottet från reservanternas sida, av föreliggande betänkande att döma, så måste jag som min allmänna uppfattning härvidlag säga, att det är mig synnerligen svårt att kunna förena de synpunkter, som så ofta framförts från våra jordbrukare om det beklagliga i att landsbygden håller på att avfolkas, med denna i mitt tycke något oresonliga hållning till det här uppkomna förslaget om skapande av nya möjligheter att hålla folket kvar på landsbygden.

Herr Månsson i Backa: Herr talman! Jag skulle egentligen tacka herr Vennerström för att han gent emot mig ville uppträda som den barmhärtige samariten, men som det var hans plikt att så göra, känner jag mig inte tack skyldig — jag hade ju en fordran på honom i det fallet.

Det har från åtskilliga håll sagts, att staten genast bör inskrida till det kooperativa jordbrukets hjälp. Vad innebär i själva verket denna fordran på statens hjälp i detta avseende? Jo, däri ligger ju ett erkännande av den satsen, att jordbruket är så föga givande, att det behöver understöd och statshjälp för att det skall bära sig och kunna existera.

Vidare vill jag framhålla, vad jag redan förut nämnde, att det ingalunda är så, som min ärade vän, ordföranden i fjärde tillfälliga utskottet yttrade, att jag på något sätt riktade mig mot denna form av jordbruk i och för sig. Nej, jag har sagt, att när det kommer till likställighet härvidlag, när det visar sig möjligt att driva dylikt jordbruk — då, men icke förr, bör det vara statens plikt att inskrida här, likaväl som, i enlighet med vad jag förut påvisat, detta bör vara händelsen i fråga om det enskilda jordbruket.

Det finns ju dessutom en del lånekassor till jordbrukets stöd, och det kanske är möjligt — jag är inte någon kännare just i den delen — att på denna väg komma fram till ett understöd av det kooperativa lantbruket. Det förefaller mig dock som en fattigdomsförklaring detta, att man anser det nödvändigt, att det å samhällets sida redan från början satsas medel till en närings bedrivande. Ett industriföretag startas av individen eller sammanslutning av individer, och det blir många gånger vinstgivande, ett jordbruksföretag åter skall genast så att säga taga fattighjälp av staten.

Det var detta jag i det här sammanhanget ville påvisa. För övrigt vidhåller jag mitt yrkande.

Herr Ward: Herr talman! Jag har förut yrkat bifall till utskottets förslag, men då flera talare instämt i det yrkande, herr Alexandersson framställt om ett tillägg i utskottets kläm, skall även jag be att få instämma i detsamma.

Ang.
kooperativ
jordbruksdrift.
(Forts.)

Herr Clemetson: Herr talman! Jag fick en påminnelse av herr Nilsson i Tånga därom, att mitt påstående —, då jag första gången hade ordet —, att utskottet kommit med en »sanning med modifikation» var alldeles oriktigt. Jag kan inte erkänna, att så är fallet, och därför ber jag, herr talman, att få framföra en kort replik.

Det säges i utskottsutlåtandet på följande sätt: »För den enskilde jordbrukaren har staten sört genom egnahemslånefonden och jordbrukskassor. En kooperation av jordbrukare är däremot fullständigt utestängd från dessa anstalter med den organisation dessa för närvarande äga.» Detta var, sade jag, en »sanning med modifikation», och jag ber att få vidhålla detta mitt yttrande. Jag har nämligen påvisat — och det framgår av befintliga författningar på området — att kooperativa jordbruksföretag mycket väl, enligt de lagbestämmelser, som för närvarande finnas, kunna gå in i jordbrukskassor. Vad jag anförde därutinnan var sålunda fullt korrekt.

Herr Vennerström nämnde, att min argumentering rörande jämförelsen med jordbruksförhållandena i Italien var alldeles misslyckad. Jag åhörde med intresse herr Vennerströms uppräknande av alla de tusentals lotter, varå jordbruket i Italien drives kooperativt. Jämför man emellertid därvid antalet brukare och arealuppgifterna, framgår det, enligt vad jag tyckte mig finna, att dessa jordbruksföretag i regeln omfatta så litet som omkring endast ett tunnland per person, och att komma och tala om sådant som bevis på kooperativt jordbruk, det anser jag för min del, mina herrar, icke vara något vidare bevänt med.

Utskottets ärade ordförande, herr Jensen, riktade sig mot mig på grund av mitt påstående, att en motsättning mellan utskottets kläm och motivering förelåg, och han gjorde gällande, att vad jag i det avseendet yttrat var oriktigt. Han nämnde, att en inregistrerad ekonomisk förening visserligen mycket väl kunde vinna inträde i en jordbrukskassa men däremot icke ett bolag. Jag förstår inte, herr talman, varför han här skulle tala om bolag — jag har icke sagt något om bolag, då jag första gången hade ordet.

För övrigt undrar jag, mina herrar, om man inte bör se denna motion i ett visst sammanhang. Jag känner ju till, huru de olika partierna skrivit sina program de senaste åren. Det socialdemokratiska partiet har undan för undan mildrat uttrycken i vad som angår statens övertagande av jorden. Det vänstersocialistiska partiet åter är för tillfället mycket öppenjärtigt och säger tydligt och klart ifrån, att det eftersträvar en fullständig expropriation av alla naturrikedomar, som befinna sig i enskild ägo. Detta, mina herrar, säger ju icke så litet. Dessutom bör man i detta sammanhang betänka, att, enligt vad man vet, det å socialdemokratiskt håll anses, att det största motståndet mot det socialistiska rikets genomförande för närvarande förefinnes just hos de mindre jordbrukarna. Man har å socialdemokratiskt håll gjort försök med besittningsrätt och mera dylikt såsom ersättning för fullständig ägan-

derätt till jorden, men hittills har hos dessa småbrukare, hemmansägare eller vad man nu vill kalla dem, legat djupt grundad en önskan att framför allt vara ägare till den jord de bruka — den har varit så fast grundad, att man icke velat lyssna till de lockelser, som kommit. Jag menar nu, att jag i dessa motioner måste se ett led i strävandet att söka få dessa mindre jordbrukare så småningom avlägsnade från sitt begär att först och främst vara ägare till sin jord.

Herr Åkerlund: Herr talman! Om det vore möjligt, att kooperation i fråga om jordbruk kunde lämpa sig för vårt land, så är min åsikt, att det vore i ekonomiskt hänseende synnerligen fördelaktigt. Ty herrarna må betänka, vad det kostar endast i fråga om byggnader att bygga för ett jordbruk om t. ex. 150 tunnland eller att bebygga 10 à 15 sådana lotter. Det blir en kolossal skillnad i byggnadskostnaden, och enbart detta gör saken tilltalande för mig. Men jag får på samma gång säga, att min ganska långa erfarenhet i fråga om sambruk av jordegendom har alls icke varit uppmuntrande härför, ty av en hel massa fall, som jag känner till, där man brukat jorden samfällt, vågar jag påstå, att det endast är ett enda, som gått bra.

Jag skall icke heller upptaga tiden, utan vill endast säga, att min åsikt är, att jag icke har något emot, om staten skulle åstadkomma utredning här och även bringa några offer för att komma till klarhet i denna viktiga fråga, såsom motionärerna vilja ha den. Blir det nu ej någon lösning i denna fråga, kommer den naturligtvis igen i alla tider och kan då komma i mycket sämre skick och bliva rent av skadlig för landet.

Jag kan därför icke annat än förena mig med dem, som önska, att något åtgöres i detta avseende.

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Man kan ju erkänna, att den sats i utskottets motivering som den siste talaren anmärkte på är mindre lyckligt formulerad. Men när talaren på Blekingebanken skulle bevisa att satsen var oriktig, så blev hans bevisföring också en sanning med modifikation. Jordbrukskassorna äro icke avsedda för annat än att ge tillfälliga lån i mycket begränsad omfattning och till mycket begränsad tidrymd. Nu har den siste talaren i debatten blandat in en sak, som ju egentligen icke hör hit, det socialdemokratiska jordprogrammet. Jag skulle dock vilja säga den ärade talaren, att om han ordentligt läser igenom jordprogrammet, han nog skall finna, att den ståndpunkt utskottet här intager och vi här hävdar, står i full samklang med detta program. Där ifrågasättes just den möjligheten, att staten skulle upplåta vissa av sina jordar, där det kunde göras ordentliga undersökningar om huruvida den kooperativa driftformen kan vara lämplig och ha framtiden för sig.

Jag vidhåller naturligtvis, herr talman, mitt yrkande.

Ang.
kooperativ
jordbrukadrift.
(Forts.)

Herr Lövgren i Nyborg: Herr talman! Jag skall endast be att få återta mitt yrkande och förena mig med det yrkande, som framstälts av herr Alexandersson.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o bifall till berörda hemställan med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Alexandersson, samt 3:o avslag å såväl utskottets hemställan som de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen sig anse den under 2:o upptagna propositionen vara med övervägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, i anledning varav herr talmannen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 3:o angivna antogs till kontraproposition. I överensstämmelse härmed uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller fjärde tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 3 med den av herr Alexandersson föreslagna ändring däri, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

Omröstningen utföll med 81 ja, men 97 nej; och hade kammaren alltså avslagit såväl utskottets hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

§ 9.

Ang. bolags
och enskildas
förvärv av
landets natur-
riksedomar.

Slutligen förelåg till avgörande andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om bolags och enskildas förvärv av landets naturriksedomar.

Uti en inom andra kammaren väckt och till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 254, hade herr Ericson i Funäsdalen föreslagit, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att jordkommissionen måtte få i uppdrag att skyndsamt söka utreda, vilka sätt, som vanligen kommit till användning vid bolags och enskildas förvärv av landets naturriksedomar, och lämpligaste sättet att återföra dessa till samhället för att användas till hela folkets verkliga nytta, samt till riksdagen framkomma med det förslag utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr Ericson i Funäsdalen: Herr talman! Jag skall redan från början erkänna, att jag icke hade den ringaste förhoppning om att jag skulle få den här motionen igenom; och det var naturligtvis icke därför som jag väckt den, men jag är också lika övertygad, att den fråga, som här av mig framförts, icke med den här behandlingen kommer att förpassas ur världen utan sannolikt kommer igen, antingen det blir jag, som kommer att föra fram den här eller icke. Det är, efter vad jag kan förstå, ofrånkomligt, att den tanke, jag framställt i min motion, måste med åtskilligt större allvar tagas upp till övervägande, än vad som nu kommit den till del.

Jag väntade, som sagt, icke, att utskottet skulle komma till något annat resultat, men jag har med verkligt intresse väntat att få se, vilken liten buske man skulle hitta på att sticka sitt huvud i för att slippa se den förskräckligt farliga buse, som man misstänker vara gömd bakom den lilla obetydliga motionen. Att det kan finnas någon grund härför, skall jag villigt erkänna, men jag måste också på samma gång säga, att den tid, under vilken man kan lyckas att dölja föremålet för sin fruktan, kan nog icke bli så synnerligt lång.

Motionen är ju mycket knapphändigt motiverad, men jag ansåg icke heller någon vidare motivering behöfelig. Jag ansåg det nästan lönlöst, då jag på förhand visste, hur resultatet skulle bli; men jag hänvisade till den motivering, som synnerligen utförligt samt också mycket klart säger ifrån, vad själva innehållet, själva grundtanken i mitt förslag egentligen är. Jag hänvisade till vårt lands historia, en historia, som jag också förmodar, att femte tillfälliga utskottet har en liten smula kännedom om, och till tilldragelser, som också äro ganska allmänt kända i vårt land just i detta hänseende. Det är nu visserligen kanske klädsamt av femte tillfälliga utskottet att här så att säga simulera en liten smula okunnighet, om verkligen motionen syftar i samma riktning.

Jag tror också, att vi kunna vara överens om, efter litet närmare granskning av de dokument, som ligga framför oss, så obegripliga de än äro, att utskottet kommit med den motivering och det resonemang, som det här använder, genom att hänvisa till utredningar, som för närvarande pågå och vilka utskottet anser också skulle kunna omfatta just de tankar, jag framfört. Jag tror verkligen icke, att så kan vara förhållandet. Det är icke så, som utskottet i första hand här pekar på, att jag i främsta rummet tänkt på jordbruket eller på en utveckling för vårt jordbruk. Hur varmt även den saken ligger mig om hjärtat, har jag den här gången haft en vidare tanke, som gått långt utöver det egentliga jordbruksintresset. Jag har verkligen tänkt på hela vårt land, så att säga vårt stora hem om man så vill, vilket ord ofta av en del personer användes i fosterländskt syfte.

Det är ju ett faktum, att vi stå i en sådan situation, att vi knappast veta, hur det skall vara möjligt för oss att föra vårt land igenom den kris, vilken nu otvivelaktigt möter oss; och jag tror också vi kunna vara överens om, att alla de ekonomiska resurser vi ha inom vårt land äro så till ytterlighet utnyttjade, att det icke finnes synnerligen mycket mera att taga. Under sådana förhållanden kan jag icke för-

*Ang. bokuge
och enskilda
förfäro av
landets natur-
rikedommar.*

(Forts.)

Ang. bolags
och enskildas
förvärv av
landets natur-
rikedomar.

(Forts.)

stå annat än att det måste bli en ren nödvändighet att söka finna några andra värden, att söka erhålla något mera att taga av för att fylla de behov, som otvivelaktigt komma att uppstå i framtiden. Det är ju icke utan att man nära nog kan säga, att vårt land står inför bankrutt, och jag tror att vi kunna vara ense om att vi alla måste hjälpa till för att rädda, vad räddas kan, och söka komma undan det förskräckliga, som hotar att drabba oss.

Under 1500- och 1600-talen, d. v. s. de tidpunkter, som min motion omnämner, var situationen ungefär densamma som nu. Även då befann sig landet i en sådan ekonomisk kris, att det hade föga eller ingen möjlighet att komma igenom. Därför tillgrepos också dessa kraftiga åtgärder för att rädda landet ur en olycka, som annars ovillkorligen i verkligheten skulle inträffat. Vi ha ju läst historien från den tiden och veta, hurusom särskilt före 1500-talet en stor del av den svenska jorden hopats hos kyrkor och kloster, och huru dessa rikedomar sedan under Gustav Vasas regeringstid med riksdagens bistånd återfördes till samhället. Sedan dröjde det ju icke så synnerligen många år, förrän värdena återigen så att säga trängdes över till en annan samhällsklass, nämligen adeln, mot vilken Karl XI på 1680-talet upptog kampen och verkligen förde fram en mycket radikal reduktion av de värden, som hopats på ett fåtal händer.

Jag skulle vilja påstå, att vårt lands värden för närvarande icke äro i bättre ställning än då. Även nu besittas landets förnämsta värden av ett ytterst litet fåtal av landets innebyggare.

Jag hade för några dagar sedan tillfälle att påpeka, att den svenska jordbruksfastigheten för närvarande är belånad i våra banker till nära 60 % av dess taxeringsvärde. Jag kan i dag komplettera denna uppgift med vissa andra siffror. Den verkliga äganderätten till jorden är att finna på samma håll eller också hos ekonomiska sammanslutningar, som så att säga gränsa till bankernas intressefärer, nämligen de inhemska bolagen.

År 1885 ägde de inhemska bolagen jordbrukstaxeringsvärden för 95,092,440 kronor eller 4,4 % av hela landets jordbrukstaxeringsvärde. År 1918, d. v. s. 33 år senare, hade summan stigit till 894,065,410 kronor eller nära 16 %. Det är ju siffror, som tala, och jag tror verkligen, att vi ha anledning att betänka oss litet här.

De siffror jag nyss nämnde, gällde verklig jordbruksfastighet. Annan jordbruksfastighet är icke där inberäknad, utan där ställa sig siffrorna på följande sätt. År 1885 ägde de inhemska bolagen 142,255,725 kronor eller 12 % av hela taxeringsvärdet på sådan fastighet. År 1910, som är det sista år, för vilket jag kunnat erhålla statistiska uppgifter, utgör motsvarande siffra 1,046,070,850 kronor eller 25,4 %. Jag tycker verkligen, att detta är siffror, som avskräcka, om vi skulle tänka oss att alltjämt marschera på det sättet.

För mig är det naturligtvis en del av vårt land, som framför alla andra äger ett särskilt stort intresse, nämligen Norrland. Beklagligt nog måste jag då säga, att förhållandena där äro ännu mera avskräckande. Jag skall i korthet angiva taxeringsvärdet på bolagsegendomen i de olika norrländska länen år 1918. Jag har icke brytt

mig om att medtaga jämförelsesiffror från föregående år, men vi förstå, att de norrländska egendomarna naturligtvis ha haft sin goda andel i den oerhörd snabba uppmarsch, som jag förut omnämnt. Man finner då, att i Kopparbergs län äga de inhemska bolagen jordbruksfastighet till ett taxerat värde av 126,230,850 kronor eller 35,2 %, d. v. s. cirka $\frac{1}{3}$ av hela länets taxeringsvärde. För Gävleborgs län äro motsvarande siffror 77,977,200 kronor och 33,5 %, för Väster-norrlands län 109,914,500 kronor och 35,7 %, för Jämtlands län 81,815,560 kronor och likaså 35,7 %, för Västerbottens län 49,388,460 kronor eller 24,4 %. Norrbottens län uppvisar en jämförelsevis liten siffra och förefaller att icke vara så hårt engagerat i den stora marschen uppåt för bolagsväldets intressen. Och ändå kommer detta län upp till 17,709,600 kronor eller 16,2 %. Att Norrbottens och delvis också Västerbottens län komma jämförelsevis lågt, beror ju på att inom dessa län äger staten en ganska stor del av taxeringsvärdena, och egendomen där har naturligtvis icke i samma utsträckning som inom de övriga länen kunnat hamna hos de egentliga bolagen. Inom Norrbottens län utgöra ju statens taxeringsvärden åtskilligt över hälften av det hela och inom Västerbottens län blir ju också förhållandena i allra närmaste likadana.

När man har dessa siffror för ögonen, och när man betänker, att Norrland för närvarande naturligtvis är synnerligen fattigt då förvånar man sig storligen över de krav, som göras från bondebefolkningen i de sydligare delarna av vårt land. När man hör dessa jordbrukare rent av pockande fordra, att staten skall träda emellan för att hjälpa dem att komma ur den ohållbara situation, vari dessa jordbrukare befinna sig, huru skall man då kunna tänka sig att det norrländska jordbruket skall kunna stå på egna fötter? I Norrland har man ju icke ringaste möjlighet att få den hjälp, som södra Sveriges jordbrukare rent av pocka på att riksdagen skall giva dem, för att de skola reda sig. Det kan för deras vidkommande icke bli tal om att begära tullar och högre tullar, ty det skulle icke hjälpa dem på minsta sätt. Men vad vi kunde begära det vore att få tillbaka just de värden, som ligga i Norrlands egna rikedomar, så att vi finge använda dem till de behov, som äro mest kännbara. Åtminstone borde vi få vägar, så att de produkter, som de sydsvenska jordbrukarna frambringa, kunde transporteras ditupp. Det är väl en rimlig begäran av de norrländska intressena, att Norrlands rikedomar, som nu rinna bort i en ständigt ökad ström av guld, återbördades till sin ursprungliga källa, dit det nu kommer mycket litet tillbaka.

Jag kan också säga, att det är tröstlöst för norrlandsbefolkningen och för dess riksdagsmän att fordra, att staten skall träda hjälpande emellan, ty vi veta ju, att staten till följd av det ekonomiska läget knappast har möjligheter att göra detta.

Vi ha fått se, att det ena företaget efter det andra, som vi väntat skulle komma till utförande, måst skrinläggas; det finnes ingen möjlighet att framföra en önskan i sådan riktning, ty det finnes inga tillgångar.

*Ang. bolags
och enskildas
förvärv av
landets när-
rikedomar.*

(Forts.)

*Ang. bolags
och enskildas
förvärv av
landets natur-
rikedomar.*

(Forts.)

Under sådana förhållanden måste jag verkligen vädja till riksdagen, om det icke är på tiden att anlita samma metod, som kom till användning särskilt under Karl XI:s regering.

Det var även då, som förut sagts, synnerligen oangenämt för dem, som drabbades av detta, men det var något, som måste ske för landets skull, och det genomfördes också. Jag tror även, att vi äro överens om att reduktionen ledde till ett lyckobringande resultat. En reduktion av bolagens nuvarande egendom måste ha samma berättigande och det vore helt visst till lika stor nytta för landet som de reduktioner, vilka förut gjorts.

Men, invänder man, jag har också pekat på någonting mera i min motion. Jag har där omnämmt, att det bör utredas, på vilka sätt dessa egendomar hamnat på de händer, där de nu befinna sig. Jag anser, att detta är nödvändigt just därför att man måste få in någonting att bygga på, någon sorts rättsgrund att gå ut ifrån, då man skall gå att göra ett sådant ingrepp i vad vi nu, åtminstone många av oss, kanske anse fullkomligt huvudlöst orätt. Får man fram en liten smula av de vägar, vilka lett till de förhållanden, som nu äro rådande där uppe, då kanske många av oss nödgas medge, att rättsprinciperna kunna vara även på deras sida, som nu vilja gå en smula hårdhänt till väga.

Det är ju ett ganska allmänt tal om hur de norrländska bönderna blivit kuggade av bolagen, och det är sant, att mycket har gått den vägen. De ha icke känt till värdet på sina egendomar och därför frånhänt sig dem för obetydliga belopp. Men det är inte bara de metoderna, som kommit till användning i oerhört stor utsträckning, utan mycket avskryvare metoder ha förekommit. Det är avskryvart att kugga människor, men jag skall visa andra vägar, som jag förmodar varit de mest avgörande för det stora elände, som råder där uppe.

Då bolagen fingo sina skogsavverkningsrätter där uppe hos bönderna och började sina avverkningar, var det ju helt naturligt, att landsbygdens bondebefolkning, som förut haft en mycket knapphändig utkomst av sitt lilla jordbruk — det norrländska jordbruket ger naturligtvis ännu knapphändigare avkastning än det sörländska — var mån om att utöka sina möjligheter en liten smula genom att söka förtjänster i skogarna. Och det är ett känt faktum, att det för de allra flesta av de norrländska bönder, som slogo sig på att förtjäna penningar i skogarna genom att uppträda såsom timmerkörare i sina egna skogar, slutade med att deras skuld till bolaget, som till en början var leverantör av proviant, blev så stor, att de till slut måste sälja sina hemman vare sig de ville eller ej.

Men det har också förekommit en tredje metod, den nästan mest — jag vet inte vad jag skall kalla den, jag får säga som herr Fabian Månsson: Det finns sannerligen inte ord nog starka för att beteckna den metoden med dess rätta namn — som var oerhört vanlig. Den bestod i att, då ett bolag eller några bolag antingen kunde få avverkningsrätt på något hemman eller lyckas komma över några smådelar av ett hemman, begärdes det laga skifte, och man kan göra

sig en liten föreställning om i vilken situation den självägande norrlandske bonden ställdes vid ett sådant beslut. Det var ju ofrånkomligt; skiftet måste ha sin gång och kostnaderna gingo upp till många gånger mera än de små hemmanen voro upptaxerade till.

Ang. bolag-
och enskilda-
förvärfv ar
landets när-
riksedomar.

(Forts.)

Jag känner själv ett fall i en av mina närmaste grannsocknar. en mycket liten kommun med fåtalig befolkning: ett 20-tal hemmansnummer, men med vidsträckta områden av den allra präktigaste skog. som bolagen verkligen glömt kvar till så sent som i slutet av förra århundradet. Då upptäcktes den emellertid, bolagen kommo över några hemmanstal, och så begärdes laga skifte. Det var inte så, att bönderna blevo kuggade den gången: de voro medvetna om vilket oerhört värde, som låg i deras skog. De försökte skaffa sig lån för att bestrida skifteskostnaderna, men det var omöjligt. Bankerna kunde inte bevilja lån till mer än en viss procent av hemmanens taxeringsvärde, och omkostnaderna för skiftet skulle gå upp till många gånger mera än taxeringsvärdet. Vi kunna förstå, hur det skulle kännas för dem. Jag kan tillägga, att de sökte hjälp och råd hos staten, hos statens myndigheter, men svenska statens egna tjänstemän och myndigheter kunde inte hjälpa dem, och de hade intet annat val än att antingen sälja sina hemman till de pris, bolagen ville ge, eller låta dem gå på exekutiv auktion.

Jag vill fråga: Är det svenska riksdagen värdigt att låta ett sådant förfarande försiggå ostraffat? Det är ju Sveriges regering och riksdag, som stiftat de lagar, vilka tjänstgjort som vapen i bolagens, rövarnas händer, och jag tror, att vi ha ansvar för att det åter skipas rättvisa, när dessa stora orättvisor blivit begångna.

Detta har jag förut framhållit man och man emellan, och då har man ofta kommit med den invändningen: Ja, men det är inte samma personer, som nu inneha dessa hemman, och vi skulle göra dem orätt, om vi nu utkrävde hämnd på dem för vad deras föregångare förbrutit. Ja, detta kan ju vara sant, men det är ju ofta så här i världen, att barnen få lida straffet för fädernas missgärningar, och jag tror, vi också kunna se litet djupare på saken och säga, att det är mycket troligt, att de, som nu inneha dessa värden, redan skördat så mycket, att de äro någorlunda skadeslösa, även om de icke få fortsätta i all framtid. Jag vill också vädja till herrarnas omdöme, om det inte också finns en annan part: avkomlingarna av de bönder, barnen till de föräldrar, som på detta sätt blivit frånrövade sin egendom, som också ha en viss rätt att fordra, att den egendom, som faktiskt skulle varit deras, om icke vårt samhälles lagar varit sådana, att de kunnat rövas bort ifrån dem, återbördas till dem.

Jag får verkligen säga, att det är min fasta övertygelse, att den fråga, vi nu här antagligen avfärda med synnerligen lätt hand, skall komma igen med allt större och större styrka bakom sig, och jag är övertygad om att det inte skall dröja länge, förrän Norrlands befolkning verkligen måste sätta in all sin kraft på att försöka vinna tillbaka till Norrland en liten smula av de värden, som runnit bort därifrån. Under sådana förhållanden tror jag verkligen, ja, jag har all anledning att hoppas, att det lilla frö, som här kastats ut, skall

Ang. bolags
och enskildas
förvärfv av
landets natur-
riksedomar.
(Forts.)

komma att gro, och jag tror, vi icke skola behöva vänta alltför länge, förrän växten skall visa sig. Jag hoppas, att denna församling skall i en icke alltför avlägsen framtid få lov att uppta denna fråga till verkligt grundlig och avgörande behandling.

Jag skall be att få yrka bifall till motionen, trots att jag är livligt övertygad om att detta icke kommer att leda till något resultat.

Herr L a u r é n: Herr talman, mina herrar! Då tiden är långt framskriden, skall jag icke ytterligare förlänga debatten utan be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Jag kan förstå den ärade motionärens tankegång, då han börjar med att säga, att Norrlands naturtillgångar rinna ut i sanden nästan till ingen nytta, medan landets befolkning bokstavligen vandrar hän mot hopplöst elände, samt påyrkar sådana reduktionsåtgärder, som företogs under Gustav Vasas och Karl den XI:s tid (och utskottet känner nog historien så pass mycket att det vet, vad yrkandet betyder), att han med denna förutsättning kommer till det resultatet, att han, citerande ur den gamla balladen Ljungby horn med en liten förändring, ropar: Giv oss åter vår rövade egendom!

Utskottet har emellertid icke kunnat följa honom på den vägen, utan har hänvisat till de utredningar, som nu pågå, och jag tror, att dessa fullkomligt eller åtminstone till allra största delen täcka de önskemål, motionären framfört.

I avvaktan på dessa utredningar torde något beslut av riksdagens andra kammare i den riktning motionären föreslår icke nu vara lämpligt.

Vidare anfördes. ej. Efter av herr talmannen framställda propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 34 § i lagen om val till riksdagen;

nr 22, i anledning av väckt motion om tillägg till § 2 4:o tryckfrihetsförordningen; och

nr 23, i anledning av väckt motion om ändring i § 1 5:o tryckfrihetsförordningen;

statsutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående restitution av erlagd tull för två av svenska röda korset införda ångdesinfektionsapparater;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av ett tullmuseum;

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående personliga ålderstillägg för år 1921 åt förste byråinspektören å kommerskollegii fartygsinspektionsbyrå P. A. Lindblad och byråinspektören å samma byrå P. B. Rundblom;

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående personliga ålderstillägg åt vissa fartygsinspektörer;

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare uppskov med slutförandet av vissa undersökningsarbeten i Kiirunavaara och Gällivare malmberg;

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens övertagande av underhållet av Albrektsunds kanal m. m.;

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillstånd för postexpeditören Anna Marin att övergå på den från och med den 1 juli 1920 gällande avlönings- och pensionsstat för postverket; och

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för förre extra ordinarie stationskarlen vid statens järnvägar J. G. Lundkvist från viss skadeståndsskyldighet;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 24 § i förordningen den 30 juni 1916 om krigskonjunkturskatt; och

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 2, 3 och 6 §§ i förordningen den 19 november 1920 om byggnadsskatt;

bankoutskottets:

memorial, nr 19, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning av väckt motion om pension åt första kammarens sekreterare f. d. kanslirådet A. W. von Krusenstjerna; och

utlåtande, nr 20, angående verkställd granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning;

jordbruksutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss garanti åt de svenska sockerfabriksaktiebolagen jämte en i ämnet väckt motion;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 2, i anledning av första kammarens beslut angående väckt motion om avskaffande av statsrådseden; samt

andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 4, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående statens övertagande av jordbruket å ett visst antal kronoegendomar;

nr 5, i anledning av återremiss till utskottet av dess utlåtande nr 1, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av en grundplåt till en förbättrad sjömanspensionering; och

nr 6 i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t

i fråga om avlägsnande av vissa missförhållanden beträffande av-
verknings- och flottningskontrakt m. m.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Ericson</i> i Funäsdalen	under 8 dagar fr. o. m. den 10 mars,			
» <i>Block</i>	» 3 » » » 31 »			
» <i>Olsson</i> i Broberg	» 8 » » » 12 »			
» <i>Olsson</i> i Kullenbergstorp	» 13 » » » 18 »			
» <i>Röing</i>	» 3 » » » 14 » och			
» <i>Svensson</i> i Långelanda	» 9 » » » 10 »			

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.57 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Fredagen den 11 mars.

Kl. 3 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr förste
vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollen för den 4 och den 5 innevarande mars.

§ 2.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande
propositioner; och hänvisades därvid •

till behandling av lagutskott propositionen, nr 91, med förslag
till lag om ändring i vissa delar av lagen om fastighetsbildning i
stad m. m.; och

till statsutskottet propositionen, nr 120, angående anslag för vis-
sa inbetalningar till Dalälvens regleringsförening:

§ 3.

Vidare föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 21—23, statsutskottets utlåtanden nr 25—32 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 9 och 10.

§ 4.

Bankoutskottets memorial, nr 19, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning av väckt motion om pension åt första kammarens sekreterare, f. d. kanslirådet A. W. von Krusenstjerna föredrogs härpå; och blev den i detta memorial föreslagna voteeringspropositionen av kammaren godkänd.

§ 5.

Föredrogos, men blevo ånyo bordlagda bankoutskottets utlåtande nr 20, jordbruksutskottets utlåtande nr 24, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 2 och andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtanden nr 4—6.

§ 6.

Herr statsrådet *Dahlberg* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

- nr 114, angående upprättande av ett rasbiologiskt institut;
- nr 115, angående anslag till vissa utgifter för karolinska mediko-kirurgiska institutets bibliotek;
- nr 116, angående viss tjänstårsberäkning för biträdande lärarinnan vid folkskola Sofia Regina Eklund och småskollärarinnan Selma Nygren;
- nr 128, angående täckande av brist i ett för karolinska mediko-kirurgiska institutet uppfört materiellanslag;
- nr 129, angående understöd åt filosofie doktorn Per Karl Hjalmar Dusén;
- nr 130, angående statsbidrag till täckande av driftkostnaderna vid Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund;
- nr 111, angående vissa anslag till sjökarteverket;
- nr 117, angående försäljning till staden Marstrand av ett kronan tillhörigt område å Marstrandsön;
- nr 118, angående pension till förre båtsmännen J. H. G. Rundqvist och C. G. M. Pihlkvist;
- nr 126, angående pensionsförbättring åt löjtnanten H. B. C. Keiding;
- nr 113, angående disponerande av 1920 års avkastning av statens hästavelsfond;
- nr 121, angående pension åt jordbruksarbetaren vid centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet J. A. Olssons änka;

nr 140, angående lån ur statens domäners fond till Torne och Muonio gränsälvars strömrensningsaktiebolag; och
nr 141, angående lån ur undsättningsfonden för beredande av möjlighet att medgiva anstånd med amortering under år 1921 av lån från fiskerilånefonden.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 7.

Ordet lämnades nu till

Herr andre vice talmannen, som yttrade: Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte besluta, att å föredragningslistan för morgondagens plenum bland två gånger bordlagda ärenden måtte först uppföras jordbruksutskottets utlåtande nr 24 och därefter övriga ärenden i den ordning, de finnas upptagna å dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 8.

Interpellation.

Härefter gav herr förste vice talmannen på begäran ordet till

Herr Sävström, som anförde: Herr förste vice talman! Riksdagen har snart att från Kungl. Maj:t förvänta proposition med förslag till ändrade bestämmelser i lagen mot oskäligen hyresstegring. Enligt vad som försports, komma hyresstegringslagens bestämmelser om hyresreglering och uppsägning av andra lokaler än bostäder att upphöra att gälla från den 1 oktober i år. Följden härav torde i vissa fall bli den, att hyrorna för sådana lokaler omedelbart komma att höjas rätt väsentligt. Såsom exempel kan nämnas, att gårdagens nummer av Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning innehåller en artikel, vari bland annat anföres, »att hyresgästerna i ett av Göteborgs stads äldsta och största kontorskomplex nyligen uppvaktats med ett förslag till hyresreglering, som i en del fall upptager en ökning av cirka 250 procent av det före kriget utgående hyresbeloppet». I de fall, då uppenbart oskäligen hyresförhöjningar vidtagas, torde ockerlagen med all rätt komma till användning. Men givetvis blir det vederbörande domstols sakk att avgöra detta.

Det är emellertid en annan sida av saken, som jag med denna interpellation vill fästa uppmärksamheten på. Ett frigivande av hyresbildningen och uppsägningen beträffande sådana lägenheter, som varken helt eller delvis uthyras till bostäder, torde i några fall medföra alldeles särskilda svårigheter. Det har kommit till min kännedom, att högre lärarinneseminariet och statens normalskola för flickor i Stockholm samt folkskoleseminariet i Umeå blivit uppsagda från vissa förhyrda lokaler från och med den 1 oktober i år. Det

föreligger således fara för att dessa läroanstalter insbundande höst komma att stå utan de för undervisningens bedrivande nödvändiga lokalerna. Det är möjligt, att liknande svårigheter komma att uppstå även på vissa andra platser, där skolorna för sina lokaler äro beroende av privata hyresvärdar.

Vidare finnes i landet en stor mängd föreningar, som uteslutande ägna sin verksamhet åt ideellt syfte, och för vilka samma olägenheter i större eller mindre utsträckning kunna komma att uppstå.

Under återopande av vad som här anförts och med hänvisning i berörda fall till tre bilagor, utgörande från skolöverstyrelsen ingivna framställningar i saken, anhåller jag vördsammast om kammarens medgivande att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framställa följande spörsmål:

Kunna åtgärder från herr statsrådets sida förväntas för att förebygga sådana följder av formuleringen av övergångsstadgandena till lagen mot oskälig hyresstegring, att läroanstalter och föreningar i ideellt syfte icke berövas av dem nu disponerade, förhyrda lokaler?

- Ifrågasvarande anhållan blev av kammaren bifallen.

§ 9.

Herr *Karlsson* i Vadstena avlämnade en motion, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående pension åt förre stenarbetaren och skrivaren vid Borghamns kalkstensbrott Carl August Holmqvist.

Nämnda motion, som erhöll ordningsnumret 276, bordlades på begäran.

§ 10.

• Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 80, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkt 7 under elfte huvudtiteln av propositionen om tilläggsstat för år 1921 gjorda framställning angående ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

§ 11.

Till bordläggning anmäldes:

bankoutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående föresatt befrielse för riksbanken under viss tid från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld; och

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökning av riksbankens sedelutgivningsrätt;

andra lagutskottets memorial och utlåtanden:

nr 13, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande andra

lagutskottets utlåtande nr 11, i anledning av väckt motion om utsträckt skyldighet för landsting att lämna fattigvårdssamhälle gottgörelse för vård av sinnessjuk eller sinnesslö, som är i behov av fattigvård;

nr 14, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förbättring av den norrländska arrendelagen; och

nr 15, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om utsträckning av lagstiftningen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom till att avse jämväl åborätt; samt

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 4, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om införande av obligatorisk bostadsinspektion för hela riket; och

nr 5, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om anordnande av vilohem företrädesvis för mödrar.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Corneliusson</i>	under 10 dagar fr. o. m. den 12 mars,
» <i>Sjölander</i>	» den 12 mars och
» <i>Pettersson</i> i Bjälbo	» 4 dagar fr. o. m. den 12 mars.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,22 e. m.

In fidem

Per Cronvall.